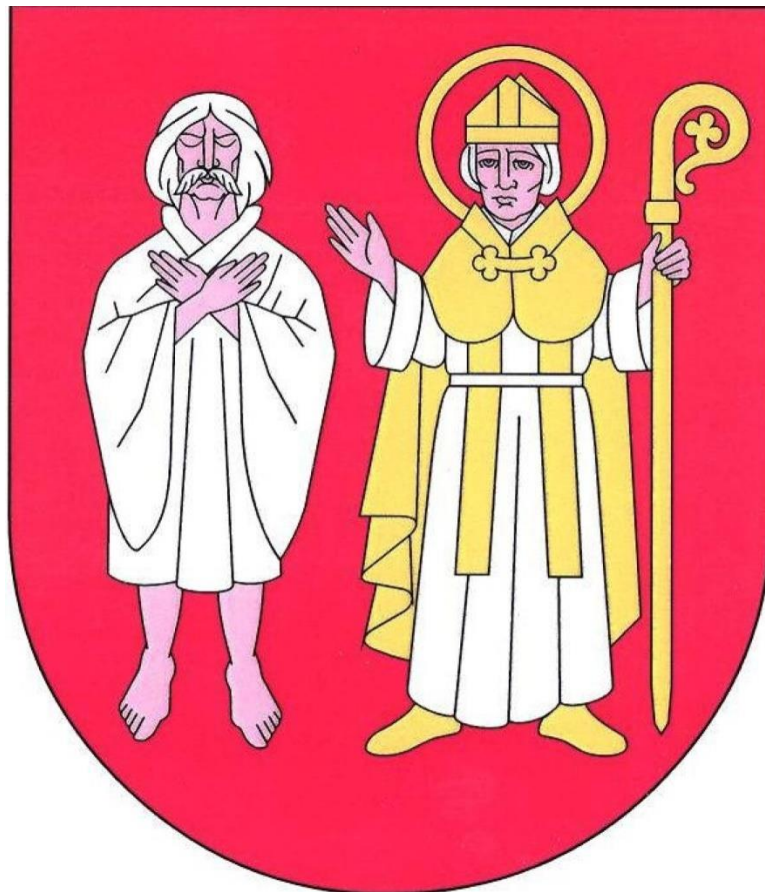

Załącznik do Uchwały Nr XLVII../2023

Rady Gminy Łaziska z dnia ... sierpnia 2023 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŁAZISKA NA LATA 2023– 2026

Łaziska

Maj, 2023

Opracowanie:

ARCHFOTO TECHNOLOGY Bogusław Okupny

Spis treści

1. Wstęp	2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	2
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	3
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	25
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	28
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	33
4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	44
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	46
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	46
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	50
5.2.1 Charakterystyka geograficzna gminy Łaziska	50
5.2.2 Zarys historii obszaru gminy	54
5.2.3 Dziedzictwo niematerialne	66
5.2.4 Infrastruktura kultury	68
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	69
5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	87
5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	71
5.3.3. Zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków	71
5.3.4. Ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania	72
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	72
5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	74
5.4.2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	77
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	83
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	88
7. Założenia programowe	91
7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki	91
7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu	92
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	97
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	98
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	100
Bibliografia	104

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łaziska na lata 2023-2026” jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami będącymi w granicach gminy. Dziedzictwo kulturowe (definicja za Janem Pruszyńskim: J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, t. 1, Kraków 2001, s. 50): stwierdzając, że jest to: „*zasób rzeczy nieruchomości i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej*”.

Celem Programu jest stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Łaziska. Program opieki nad zabytkami gminy Łaziska jest narzędziem zarządzania lokalnym dziedzictwem i powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem, jakim jest dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania mają za cel poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację. Niezwykle istotne jest, aby w działania na rzecz realizacji zadań nakreślonych w programie włączyli się mieszkańcy, poprzez różne formy swojej aktywności zawodowej oraz poza zawodowej. Poprzez działania edukacyjne program powinien też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej i znaczenia lokalnych wartości i przede wszystkim budzić poczucie dumy i identyfikację z tak zwaną małą ojczyzną. Program jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego.

Niniejszy program został opracowany zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa realizując wymóg art. 87 **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) oraz dokumentami programowymi o zasięgu ogólnokrajowym oraz wojewódzkim, powiatowym, gminnym.

Wiele elementów budujących Program zaczerpnięto z odpowiednich polityk, programów i planów sektorowych o randze krajowej, wojewódzkiej i powiatowej. Zaproponowane w programie opieki nad zabytkami działania mają pomóc w poprawie substancji zabytkowej, jej rewaloryzacji oraz w upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego zaś proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z zakresu ochrony zabytków.

Gminny Program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich a z jego realizacji wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

2. **PODSTAWA PRAWNA OPACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI**

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840), w którym: *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i są nimi:

- 1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*

- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

3. *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
4. *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*
5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

(Dz. U. nr 78 poz. 483, oraz z 2006 r. nr 200 poz. 1471 oraz z 2009 r. nr 114 poz. 946)

W preambule Konstytucji RP znajduje się zobowiązanie aby przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku. W świetle art. 5 i 6 ust. 1 Konstytucji RP do podstawowych obowiązków państwa działającego za pośrednictwem swych organów należy ochrona dziedzictwa kultury, a w szczególności jego podstawowych materialnych składników, jakimi są zabytki.

Art. 5

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 (K 20/07, OTK-A 2007, nr 9, poz. 102) dokonał wykładni artykułu 5 w części dotyczącej dziedzictwa narodowego, przyjmując w konkluzji, że państwo, realizując zadanie strzeżenia dziedzictwa narodowego musi uwzględniać ograniczenia wynikające z gwarantowanych konstytucyjnie praw obywateli.

Ochrona powinna być rozumiana jako ochrona dla przyszłych pokoleń ale zabytki powinny być współcześnie wykorzystywane w taki sposób (np. badania naukowe), aby nie stanowiło to dla nich

zagrożenia i aby nie prowadziło do ich degradacji, uszkodzenia i zniszczenia. W Konstytucji RP wyrażony został obowiązek stwarzania przez państwo jak najlepszych warunków równego dostępu do dóbr kultury, z poszanowaniem prawa własności.

Art. 6

1. *Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*

Przyjmuje się, że dobrami kultury są elementy stanowiące materialny przejaw kulturowej działalności człowieka, a także niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 Konstytucji kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury i stanowią katalog konstytucyjnych praw i wolności kulturalnych.

Art. 73.

Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Przepisy artykułu 86 Konstytucji nakładają na każdego obywatela obowiązek dbałości o stan środowiska, którego jednym z elementów jest środowisko kulturowe z jego składową, jaką jest dziedzictwo kulturowe.

Art. 86

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

I. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej
(t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1893 ze zm.)

W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2019 r. poz. 945, ze zm.), wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

II. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
(t.j. Dz.U. 2022 poz. 840)

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840)- dalej w tekście u.o.z.o.z, która w art.1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków.

W art. 3 u.o.z.o.z. zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, które poniżej przytaczamy:

- 1) **zabytek** — *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których*

- zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*
- 2) **zabytek nieruchomy** — nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
 - 3) **zabytek ruchomy** — rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
 - 4) **zabytek archeologiczny** — zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
 - 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** — instytucją kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
 - 6) **prace konserwatorskie** — działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
 - 7) **prace restauratorskie** — działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
 - 8) **roboty budowlane** — roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
 - 9) **badania konserwatorskie** — działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
 - 10) **badania architektoniczne** — działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
 - 11) **badania archeologiczne** — działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
 - 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** — przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
 - 13) **historyczny zespół budowlany** — powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
 - 14) **krajobraz kulturowy** — postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
 - 15) **otoczenie** — teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Wymieniona w art. 3 pkt 5 u.o.z.o.z. **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2020 poz. 194), to podmioty, których celem statutowym i istotą działania jest sprawowanie aktywnej opieki nad zabytkami. Wymienione w art. 3 pkt 6 **prace konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z postanowieniami art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji

nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. 2020 poz. 1333 ze zm.).

Wymienione w art. 3 pkt 7 u.o.z.o.z. **prace restauratorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 8 u.o.z.o.z. **roboty budowlane** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z. zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Podobnie, zgodnie z treścią art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego.

Wymienione w art. 3 pkt 9 u.o.z.o.z. **badania konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 10 u.o.z.o.z. **badania architektoniczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11 u.o.z.o.z. **badania archeologiczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

W art. 4 i art. 5 u.o.z.o.z. ustawodawca wprowadził rozróżnienie na ochronę i opiekę nad zabytkami, precyzując na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza.

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Tak więc ochrona zabytków to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami to działania faktyczne właścicieli lub posiadaczy

oraz także jest to pożądaný stan zabytku, który powinien być zagwarantowany przez właściciela lub posiadacza zabytku poprzez zapewnienie określonych w ustawie warunków.

W art. 6 u.o.z.o.z. ustawodawca podał zagregowaną definicję zabytku, która stanowi uszczegółowienie definicji w art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

Art. 6.

1. *Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:*

1) *zabytki nieruchome będące, w szczególności:*

- a) *krajobrazami kulturowymi,*
- b) *układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,*
- c) *dzielami architektury i budownictwa,*
- d) *dzielami budownictwa obronnego,*
- e) *obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,*
- f) *cmentarzami,*
- g) *parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,*
- h) *miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;*

2) *zabytki ruchome będące, w szczególności:*

- a) *dzielami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,*
- b) *kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,*
- c) *numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,*
- d) *wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,*
- e) *materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),*
- f) *instrumentami muzycznymi,*
- g) *wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,*
- h) *przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;*

3) *zabytki archeologiczne będące, w szczególności:*

- a) *pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,*
- b) *cmentarzyskami,*
- c) *kurhanami,*
- d) *reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.*

2. *Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.*

W art. 7u.o.z.o.z. ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest historycznie najstarszą formą ochrony zabytków utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków prowadzony jest na podstawie Obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i

gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56). Zgodnie z przepisami art. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestru jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania o wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, m. in. na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, które mogłyby doprowadzić do zniszczenia zabytku, wobec którego wszczęte jest postępowanie o wpisaniu do rejestru zabytków. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach pozwalających na ich prowadzenie. Działania te mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru.

Zabytek wpisany do rejestru w razie spełnienia określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Podstawy skreślenia zabytku z rejestru określone są w art. 13 u.o.z.o.z. i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego

Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, wydawane są na podstawie art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z 10 lipca 2015 r. o zmianie u.o.z.o.z. (Dz. U. 2016 r. poz. 1330) wprowadziła nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdują się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Najbardziej prestiżową formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie bowiem z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligatoryjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (art. 15 ust. 4 u.o.z.o.z.).

Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora

zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Należy podkreślić, że rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca 2007 (II OSK 1487/07) ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawnie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 18 grudnia 2007 r (III SA/Kr 569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, to jest wskazywać na elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza wójt w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków a następnie jest on zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. jedną z form ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei w art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, które wymienia art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione ustaleniami planu i strefa nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.

W piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków”, który pojawił się np. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi. Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Drugim przykładem „nienazwanej formy ochrony zabytków” mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z., albowiem w treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. W takim przypadku źródłem obowiązków nie są prawa powszechnie ale umowa cywilno-prawna zawierana pomiędzy Skarbem Państwa bądź jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;

4) *ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

Z wpisaniem zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa wiążą się dla właściciela określone obowiązki: będzie on zobowiązany powiadomić ministra w przypadku uszkodzenia, zniszczenia, zaginięcia lub kradzieży, zagrożenia dla zabytku, zmiany miejsca przechowywania zabytku (art. 28 ust. 2 u.o.z.o.z.), a szczegółowe wymagania co do standardów ochrony zabytku zostaną określone w rozporządzeniu.

Dysponent zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa będzie mógł ubiegać się o przyznanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich czy restauratorskich, dotację celową na zabezpieczenie pomieszczenia, gdzie przechowywany jest zabytek, a także do wnioskowania do ministra o przechowanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury (art. 37 i ust. 4).

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Art. 16

1. *Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.*

Zgodnie z art. 17 u.o.z.o.z. na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

Art. 17.

1. *Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:*
 - 1) *prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;*
 - 2) *zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;*
 - 3) *umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
 - 3a) *zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;*

4) *składowania lub magazynowania odpadów.*

W art. 18 i 19 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Art. 18

1. *Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego*
2. *W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:*
 - 1) *uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;*
 - 2) *określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;*
 - 3) *ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.*

Art. 19

1. *W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:*
 - 1) *zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*
 - 2) *innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;*
 - 3) *parków kulturowych.*
- 1a. *W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:*
 - 1) *zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*
 - 2) *innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.*
- 1b. *Wuchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:*
 - 1) *ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*
 - 2) *ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;*
 - 3) *wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.*
2. *W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.*

3. *W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.*

W art. 20 u.o.z.o.z. wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Art. 20.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ewidencja stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę odgrywa w tym zakresie gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna Ewidencja Zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków – inicjatywa należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Włączenie zabytku nieruchomego do ewidencji nie wymaga zgody właściciela tego zabytku.

Należy podkreślić, że włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje, że do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Art. 21.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.

1. *Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.*

2. *Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.*

3. *Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.*

4. *Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.*

5. *W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:*

1) *zabytki nieruchome wpisane do rejestru;*

2) *inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;*

3) *inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.*

6. *Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.*

W artykułach od 25 do 37 u.o.z.o.z. ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach. Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga posiadania uzgodnionej dokumentacji.

Artykuł 26 u.o.z.o.z. nakłada na właścicieli zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku. Z tego powodu artykuł ten jest często cytowany jako przykład „nienazwanej form ochrony zabytków”.

Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecania konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczenie lub uszkodzenie zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.).

Artykuł 28 u.o.z.o.z. nakłada obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia. Od dnia 1 stycznia 2018 r. właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia. Dotychczas przepis zobowiązywał do niezwłocznego przekazania informacji służbom konserwatorskim, co uniemożliwiało jednoznaczne określenie, w jakim terminie obowiązek ten powinien zostać wykonany.

Artykuł 32 u.o.z.o.z. kompleksowo reguluje kwestię zawiadamiania Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem. Zgodnie z ust. 1 pkt 3 tego artykułu wójt przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, zgodnie z ust. 2 tego artykułu, ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 u.o.z.o.z. wójt przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Zgodnie z art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 u.o.z.o.z. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne stanowią zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Również pozostałe kategorie zabytków, znalezione w

takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, stają się zgodnie z art. 189 *Kodeksu cywilnego* (Dz. U. 2020 r. poz. 1740), zwanego dalej kodeksem cywilnym, własnością Skarbu Państwa, a znalazca obowiązany jest je niezwłocznie wydać właściwemu staroście.

Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109c wprowadzony nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy otaczających ich nawarstwień. Działania takie niosą za sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli właściwe odtworzenie wydarzeń z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

W art. 36 u.o.z.o.z. wymienia katalog prac i inicjatyw wymagających wydania pozwolenia. Postępowanie administracyjne prowadzone w sprawie wydawanych pozwoleń może być wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Za istotną zmianę obowiązującą od 1 stycznia 2018 należy uznać doprecyzowanie art. 36 ust. 1 pkt 11 u.o.z.o.z., w którym dodano, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe służby powołane do niesienia pomocy osobom w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków, zamiast dotychczasowych dwóch, wynikających z odmiennych ustaw. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych dotyczyć będzie parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Tryb wydawania pozwoleń, wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w rozporządzeniu Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2017 r., poz. 1265).

Decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna, a zgodnie z art. 16 kodeksu postępowania administracyjnego decyzje, od których nie służy odwołanie lub wnioski o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne. Odwołanie nie przysługuje:

- Od decyzji wydanej przez organ I instancji, jeżeli upłynął dla strony czternastodniowy termin do wniesienia odwołania;
- Od decyzji wydanej przez organ II instancji.

W przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków organem II instancji (czyli odwoławczym) jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jaka weszła w życie 1 stycznia 2018 r. wprowadziła katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania w zdecydowanej większości przypadków za łamanie

postanowień art. 36 u.o.z.o.z. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m.in. w przypadku:

- niepowiadomienia odpowiednich organów o uszkodzenie, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- niepowiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,
- niepowiadomienia o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,
- niepowiadomienia o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- utrudniania lub uniemożliwiania dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,
- podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytku wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia (np. poszukiwania za pomocą elektronicznych urządzeń, wydobywania zabytków archeologicznych z ziemi).

Wysokość kar pieniężnych jest różna i waha się w granicach od 500 zł, do 500 000 zł. Przy wymierzaniu kar administracyjnych zastosowanie będą miały zasady określone w kodeksie postępowania administracyjnego, które weszły w życie w czerwcu 2017 r. Pobierane kary będą zasilały powołany ustawą Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Zgodnie z art. 49 i 50 u.o.z.o.z. Wojewódzki konserwator zabytków w konkretnych sytuacjach może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych oraz określa sposób wyceny i egzekucji w przypadku wykonania zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 u.o.z.o.z. sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których tytuł prawny posiada gmina, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 73 u.o.z.o.z. gmina będąca właścicielem, posiadaczem bądź posiadająca w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74 u.o.z.o.z. stanowi, że dotacja może być udzielona przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w artykułach 75-78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 81 u.o.z.o.z. reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Pozytywną zmianą wprowadzoną 9 września 2017 jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 81). Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji. Ewidencja wiązała się dotąd tylko z ograniczeniami. Właściciele ujętych w niej budynków musieli konsultować z konserwatorem planowane przebudowy i rozbudowy, a w zamian nic nie otrzymywali.

Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem administracji publicznej (art. 82 u.o.z.o.z.).

W art. 82a u.o.z.o.z. uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji gdy, planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.

Art. 83a u.o.z.o.z. reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Od 1 stycznia 2018 r. dodano art. 83b do ustawy o ochronie zabytków, na podstawie którego został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Artykuł 87 u.o.z.o.z. reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich gminnych programów opieki nad zabytkami

Katalog zadań własnych gminy w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u. o. z. o. z. i należą do nich:

1. utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.);
2. sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.);
3. utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.);
4. prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
5. przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.);
6. przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.);
7. sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Art. 89 u.o.z.o.z. stanowi, że organami ochrony zabytków w Polsce są:

Art. 89. Organami ochrony zabytków są:

- 1) *minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;*
- 2) *wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.*

Artykuł 96 u.o.z.o.z. stanowi podstawę aktów współdziałania niezależnych podmiotów w celu wspólnej, efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, dając możliwość tworzenia porozumień administracyjnych.

Przepis ten pozwala na zlecenie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania organom administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej stanowiska gminnego konserwatora zabytków.

Od 1 stycznia 2018 r. ustawa zastępuje dotychczasowy, oparty o prawo wykroczeń, system ochrony prawnej zabytków, systemem administracyjnych kar pieniężnych. Do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzony został nowy rozdział dotyczący

administracyjnych kar pieniężnych. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 000 zł. I tak art. 107a dotyczy kar za niepowiadomienie o zmianach stanu zachowania zabytku, o których mowa w art. 28 ustawy o ochronie zabytków. Obowiązek informacyjny spoczywa na właścicielu lub posiadaczu zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru, lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a więc również zabytku nieruchomego, ujętego w gminnej ewidencji zabytków). Naruszenie wskazanego obowiązku stanowiło dotychczas wykroczenie, o którym mowa w art. 113 u.o.z.o.z. Z kolei art. 107c u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem osób uniemożliwiających lub utrudniających dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy. Art. 107d u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem właściciela lub zarządcy obiektu, który działał bez zalecenia bądź pozwolenia konserwatorskiego, np. na prowadzenie prac budowlanych czy rozbiórkę, będzie narażony na sankcję administracyjną.

Kary administracyjne nakładane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków będą podlegały miarkowaniu zgodnie z nowymi przepisami kodeksu postępowania administracyjnego. W uzasadnionych przypadkach będzie można od nich odstąpić, a wysokość kary będzie zależała od wartości zabytku czy sytuacji finansowej właściciela. Wpływy z kar pieniężnych zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Potrzeba zapewnienia większej skuteczności przepisów z zakresu ochrony zabytków przesądziła o zmianie charakteru czynu określonego dotychczas w art. 111 u.o.z.o.z.. Zgodnie z obowiązującym od 1 stycznia 2018 roku brzmieniem art. 109c u.o.z.o.z. poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowi przestępstwo zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Dotychczas wykroczenie zostało przekształcone w przestępstwo. Potrzeba zmiany w tym zakresie wynikała z narastającego problemu nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karania za nielegalne poszukiwania zabytków ma zapewnić skuteczną ochronę zabytków archeologicznych.

Akty wykonawcze do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 Nr 30, poz. 259),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. Nr 71, poz. 650),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. Nr 75, poz. 706),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz.U. Nr 102, poz. 1066),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. Nr 124, poz. 1302),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. Nr 124, poz. 1304 ze zm.),

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 50, poz. 256),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. Nr 89, poz. 510),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. Nr 113, poz. 661 ze zm.) oraz Obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. poz. 110),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. poz. 1275),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 listopada 2020 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2021 poz. 81).
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. poz. 1674).

III. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. 2023 r. poz. 40).

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. 2023 poz. 344 ze zm.).

IV. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2022 r. poz. 503).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10. ust. 1 pkt 4 ustawa określa, że w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- artykuł 11 stanowi, że studium musi zostać zaopiniowane przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- w art. 15 ust. 2 pkt 3, 3a, 4 – obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 15 ust. 3 pkt 6 – określa się granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady.

V. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. 2021 r. poz. 2351 ze zm.).

W myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy prawo budowlane przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

VI. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2022 r. poz. 2556).

W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.

VII. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2022 r. poz. 916).

Zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Artykuł 23a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym.

Zgodnie z ust. 4 art. 23a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 83a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

W myśl art. 83f ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody przepis ten dotyczy także krzewów, drzew i krzewów owocowych na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Art. 86 w ust. 1a) ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

VIII. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji

(Dz. U. 2021 r. poz. 485).

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych w świetle przepisów ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji stanowi fakultatywne zadanie własne gminy, co oznacza, że nie wszystkie gminy muszą uczynić użytek z instrumentów prawnych i finansowych unormowanych w ustawie. Regulacje zawarte w ustawie mają na celu umożliwienie prowadzenia rewitalizacji na obszarach rewitalizacji w sposób zintegrowany i kompleksowy.

Gminny program rewitalizacji jest zasadniczym dokumentem służącym zaplanowaniu i realizacji procesu rewitalizacji. Ma on charakter strategii, w której dokonuje się pogłębionej diagnozy stanu obszaru rewitalizacji oraz planuje i koordynuje działania służące osiągnięciu wizji stanu obszaru po rewitalizacji. Służy również koordynacji działań rewitalizacyjnych z szeregiem innych dokumentów gminnych. Gminny Program Rewitalizacji nie stanowi aktu prawa miejscowego. Nie wiąże mieszkańców ani przedsiębiorców. Stanowi dokument o charakterze wewnętrznym, wiążący wójta gminy.

Ustawa nie wprowadza bezpośrednio problematyki ochrony zabytków, ale wprowadza m.in. znaczące ułatwienia dla ich właścicieli i narzędzia ochrony historycznych układów urbanistycznych.

IX. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu

(Dz. U. poz. 774 ze zm.).

Jest to tak zwana „ustawa krajobrazowa”, której celem było wprowadzenie mechanizmów umożliwiających powstrzymanie procesu degradacji krajobrazu.

Rada gminy może w formie uchwały określić zasady sytuowania obiektów reklamowych, a także zakaz umieszczania takich obiektów, a w przypadku sztyldów uchwała może określić warunki ich sytuowania, wielkość, oraz ich liczbę na nieruchomości. Wójt gminy może nałożyć grzywnę na właściciela nieruchomości oszpecającej krajobraz, a dochód wpłynie do budżetu gminy.

X. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

(Dz. U. 2023 r. poz. 344).

Zgodnie z art. 6 ust. 5 i 5a) ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów ustawy z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.

Zgodnie z art. 13 ust. 4, 5 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków a także będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W art. 29 ust. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami jest mowa, że jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Art. 96 ust. 1a ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami ustawy o gospodarce nieruchomościami stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

XI. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

(Dz. U. 2020 r. poz. 194 ze zm.).

Art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.) stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

XII. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

(Dz. U. 2022 r. poz. 385).

Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Artykuł 5 ust. 3 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach stanowi, że muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego.

Artykuł 5 ust. 4 tego artykułu stanowi, że podmioty tworzące muzea są obowiązane do zapewnienia środków do utrzymania i rozwoju muzeum, zapewnia bezpieczeństwa gromadzonym zbiorom i sprawowania nadzoru nad muzeum.

XIII. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

(Dz. U. 2022 r. poz. 2393).

Ustawa w art. 3 ustawy o dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy o dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji, a w myśl art. 19 ust. 2 tego artykułu gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.

XIV. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych

(Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, grobami wojennymi w rozumieniu ustawy są groby i miejsca spoczynku:

- 1) poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego;
- 2) osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość;
- 3) sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych;
- 4) jeńców wojennych i osób internowanych;
- 5) uchodźców z 1915 r.;
- 6) osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego od dnia 1 września 1939 r.;
- 7) ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów;
- 8) osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.

W artykule 2 u.g.c.w. ustawodawca zaleca, aby groby wojenne bez względu na narodowość i wyznanie osób, w nich pochowanych, oraz formacje, do których osoby te należały, mają być pielęgnowane i otaczane należnym tym miejscom szacunkiem i powagą.

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie poruczono zrzeszeniom i organizacjom społecznym a w razie uszkodzenia grobu lub jakiegokolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę (art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych).

Na terenie Gminy Łaziska w miejscowości Zgoda znajduje się cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej, który podlega regulacjom ustawy.

XV. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2023 r. poz. 571).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w art. 4 ust. 1 pkt 16 określa, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

W art. 19b ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zawarte są regulacje, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 tej ustawy. Zgodnie z art. 19d ustawy organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

XVI. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. 2023 r. poz. 70).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce: podsumowanie

Dziedzictwo kulturowe stanowi szczególny zasób wspólnot lokalnych. Samorząd gminy, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej ma bardzo szerokie kompetencje w dziedzinie ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego:

- wyłącznie od gminy zależy należyte zagospodarowanie otoczenia wokół zabytku, gdyż właściwą formą tej ochrony jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840); planowanie przestrzenne jest również podstawowym narzędziem kształtowania i ochrony krajobrazu;
- jednostki samorządu terytorialnego powinny uchwalić programy opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.), realizując cele wytyczne na szczeblu centralnym w krajowym programie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gmina jest organem egzekucyjnym decyzji wydawanych przez miejskich konserwatorów zabytków, a więc odpowiada za skuteczność m.in. decyzji nakazujących i zakazujących określonego działania, stanowiącego zagrożenie dla zabytku nieruchomego i wartości w nim zapisanych (art. 19 § 2 oraz art. 20 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji);
- rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest właściwa rzeczowo w zakresie ustanowienia parku kulturowego oraz ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);

- zabytki są istotnym elementem rozwoju regionalnego i z tego względu problemy dotyczące ich ochrony powinny być uwzględniane w dokumentach strategicznych (szczególnie ważnych na poziomie województwa);
- zgodnie z art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organy stanowiące gminy, powiatu i województwa mogą udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale; zgodnie z 81 ust. 2 dotacja, w zakresie określonym w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- gmina jest zobowiązana do prowadzenia ewidencji zabytków, która powinna stanowić kompletne i podstawowe źródło wiedzy na temat zasobu zabytkowego Polski (art. 22 ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- jednostki samorządowe są zobowiązane do sporządzenia wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gminy i powiaty, a także ich związki, mogą na podstawie stosownych porozumień wykonywać część kompetencji władczych wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 96 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- starosta jest upoważniony, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, do umieszczania na zabytku nieruchomym – wpisanym do rejestru zabytków – znaku informacyjnego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami);
- jednostki samorządu terytorialnego mają wiodącą rolę w przyjmowaniu funduszy strukturalnych przez sektor kultury;
- burmistrzowie i wójtowie mają obowiązek przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Jak wynika z powyższego, rola samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa kulturowego jest współcześnie bardzo ważna, choć nie zawsze należy zidentyfikowana. Efektywne wykonywanie wskazanych zadań własnych ma nie tylko znaczenie dla zachowania zasobu zabytkowego, ale również, jeżeli zostanie właściwie rozpoznane, korzystnie wpływa na rozwój lokalny, pobudzając wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Trzeba jednak pamiętać, że jednostki samorządu terytorialnego są również, zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, właścicielem ok. 20% zabytków nieruchomych i w związku z tym są zobowiązane do ich zachowania w należyтым stanie. Obowiązek opieki obciążający właścicieli to: naukowe badanie i dokumentowanie zabytków, prowadzenie wymaganych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z

zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zadania własne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, odnoszące się do zachowania dziedzictwa kulturowego, należy więc postrzegać niezmiernie szeroko, a więc również z perspektywy gminy, powiatu i województwa jako właścicieli zabytków.

Do obowiązków organów samorządowych wszystkich szczebli należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw;
- planów zagospodarowania przestrzennego województw; planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu;
- strategii rozwoju gmin;
- studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin;
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Wśród najistotniejszych ustaleń międzynarodowych, przyjętych w Polsce należy wymienić: *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu (Dz. U. z 1976 r., nr 32, poz. 190).*

Międzynarodowa umowa zobowiązująca państwa sygnatariuszy do identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Ustanawia ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego o wyjątkowej powszechnej wartości, m.in. przez nadawanie międzynarodowego statusu ochrony i poprzez wpisanie na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

W Art. 1 Konwencja definiuje dziedzictwo kulturowe jako:

- zabytki: dzieła architektury, monumentalnej rzeźby lub malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy oraz stanowiska archeologiczne mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego

W rozumieniu Konwencji (Art.2) za dziedzictwo naturalne uważane są:

- pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego
- formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania
- miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania naturalnego piękna.

Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. 2012 poz. 210)

Konwencja, która weszła w życie 1 grudnia 1987 r., a Polska ma obowiązek się do niej stosować od 1 marca 2012 r., obejmuje ochroną nie tylko zabytki, czyli wszelkie budowle i obiekty wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, włącznie z ich częściami składowymi i wyposażeniem, ale także takie dobra trwałe jak zespoły budynków czy tereny.

W przypadku zespołów budynków konwencja mówi o jednolitych zespołach zabudowy miejskiej lub wiejskiej, wyróżniających się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, na tyle zwartych, aby tworzyły określoną jednostkę urbanistyczną.

Za dziedzictwo architektoniczne podlegające ochronie konwencja uznaje również tereny jako dzieła stworzone wspólnie przez człowieka i naturę, stanowiące obszary częściowo zabudowane, dostatecznie wyodrębnione i jednolite, aby tworzyły jednostkę urbanistyczną, mającą szczególną wartość historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną.

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 16 stycznia 1992 r., La Valetta (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564) – popularnie zwana konwencją maltańską

Najważniejszym rezultatem Konwencji Maltańskiej jest zapewnienie, że żadna inwestycja nie będzie niszczyła stanowisk archeologicznych bez przeprowadzenia wcześniejszych wykopalisk ratowniczych. Skutkiem wprowadzenia w życie tej zasady stało się:

- uwzględnianie obecności stanowisk archeologicznych w ocenach oddziaływania inwestycji na środowisko;
- zwiększenie liczby wykopalisk ratowniczych i radykalne zmniejszenie liczby wykopalisk podejmowanych w celach czysto badawczych (na stanowiskach archeologicznych niezagrażonych zniszczeniem);
- zwiększenie zapotrzebowania na instytucje i firmy archeologiczne, które mogą prowadzić wykopaliska ratownicze w trudnych warunkach (np. zimą); to z kolei doprowadziło w wielu krajach do powstania tzw. archeologii komercyjnej lub kontraktowej, czyli pojawienia się licznych prywatnych firm wykopaliskowych

Europejska konwencja krajobrazowa – sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 Nr 14 poz. 98)

Wielostronna umowa przyjęta w ramach Rady Europy 20 października 2000 r. we Florencji, przez Polskę została ratyfikowana w roku 2004.

Głównym celem Konwencji jest promowanie działań na rzecz krajobrazu, jego ochrona, zarządzanie i planowanie oraz organizowanie europejskiej współpracy w tym zakresie (art. 3). Do Konwencji nawiązują polskie polityki krajowe dotyczące zagospodarowania przestrzennego i polityki ekologicznej

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585)

Cele konwencji to:

- Ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego.
- Tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i oddziaływać na siebie w sposób przynoszący im wzajemne korzyści.
- Zachęcanie do dialogu kultur oraz szerszej wymiany kulturalnej na świecie w oparciu o szacunek i kulturę pokoju.
- Popieranie międzykulturowości, tj. wspólnych form wyrazu kulturowego na drodze dialogu i wzajemnego poszanowania, rozwijania interakcji między kulturami i budowania pomostów między narodami.
- Promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym.
- Potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem na całym świecie, a zwłaszcza w krajach rozwijających się, oraz wspieranie krajowych i międzynarodowych działań ukierunkowanych na uznanie prawdziwej wartości tego związku.
- Uznanie szczególnego charakteru działalności, dóbr i usług kulturalnych jako nośników tożsamości, wartości oraz znaczeń.
- Potwierdzenie suwerennego prawa państw do wprowadzania w życie polityk oraz środków chroniących i promujących różnorodność form wyrazu kulturowego.
- Umacnianie współpracy i solidarności międzynarodowej w duchu partnerstwa, ukierunkowanych w szczególności na zwiększenie potencjału krajów rozwijających się w zakresie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego.

Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (przyjęta 8 lutego 2011 r., Dz.U. Nr 179, 2011, poz. 1018)

Konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne UNESCO w październiku 2003 roku. Jest wyrazem zainteresowania kwestą ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jest pierwszym międzynarodowym traktatem, który stwarza ramy prawne, administracyjne i finansowe, umożliwiające prowadzenie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i podnoszenia jego rangi. Konwencję ratyfikowało 146 państw. Konwencja weszła w naszym kraju w życie 16 sierpnia 2011.

Główne cele Konwencji

- ochrona niematerialnego dziedzictwa,
- zapewnianie poszanowania dla niematerialnego dziedzictwa wspólnot, grup i jednostek,
- wzrost na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane przez różne grupy,

- zapewnianie międzynarodowej współpracy i pomocy w zakresie realizacji wszystkich wymienionych wyżej celów.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE, (Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej Dz. U. 2010 nr 76 poz. 489)

Celem dyrektywy 2007/2/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiającej infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (dyrektywy INSPIRE) jest utworzenie europejskiej infrastruktury informacji przestrzennej oraz ułatwienie dostępu do danych przestrzennych. Dyrektywa określa podstawowe zasady funkcjonowania infrastruktury w zakresie: metadanych, zbiorów danych przestrzennych i usług z nimi związanych. Reguluje zasady udostępniania i wspólnego korzystania z zasobów infrastruktury. Ponadto ustala mechanizmy koordynujące, monitorujące i raportujące wdrażanie INSPIRE w Unii Europejskiej.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Książki, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

Ten podstawowy dokument dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Rzeczypospolitej został przyjęty Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Do chwili ukończenia niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Książki na lata 2023-2026 nie został przyjęty nowy Krajowy program na lata 2023-2026..

W dokumencie, który obowiązywał do końca grudnia 2022 r. określone zostały cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Cel główny będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe, którym przypisano kierunki działań.

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego	
1.1	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
	Zadania:
1.1.1	Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełno sprawnościami.

1.1.2	Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
1.1.3	Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
1.1.4	Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.
1.2	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
	Zadania:
1.2.1	Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
1.2.2	Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
1.2.3	Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
1.2.4	Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

W ramach realizacji zadania **1.1.1** planuje się, oprócz aktualizacji materiałów szkoleniowych opracowanych dla Programu na lata 2022–2025, przygotowanie dodatkowych materiałów informacyjnych dla samorządów, organizację szkoleń z zarządzania dziedzictwem dla przedstawicieli władz samorządowych. Ostatnim przewidzianym działaniem będą przeprowadzone w 2022 r. badania ewaluacyjne.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.2** realizowane będzie przez rozbudowę portalu internetowego <http://samorząd.nid.pl>, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy informacji na temat dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania dla dobra gminy z uwzględnieniem problematyki dostępności dziedzictwa dla osób z niepełnosprawnościami.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.3** będzie realizowane w ramach czterech kierunków interwencji:

- przez stworzenie centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych;
- przez pilotaż szkoleń przedstawicieli wybranych gmin prowadzących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego,
- przez wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji,
- przez konkurs „Twój dom – dialog z tradycją”.

W ramach realizacji zadania **1.1.4** planuje się opracowanie założeń, a następnie coroczną organizację konkursu skierowanego do samorządów gminnych. Celem jest promocja i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny.

W ramach realizacji zadania 1.2.4: *Powołanie Centrum Architektury Drewnianej* planuje się zorganizowanie punktu kontaktowego wspierającego opiekunów architektury i budownictwa drewnianego we właściwej opiece nad tym wymagającym szczególnej troski zasobem zabytkowym.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	
2.1	Kierunek działania: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
	Zadania:
2.1.1	Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
2.2	Kierunek działania: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

	Zadania:
2.2.1	Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się stworzenie i wdrożenie internetowej bazy wiedzy standardów, zaleceń i wytycznych konserwatorskich dotyczących działań i prac przy różnych kategoriach zabytków. Planuje się także opracowywanie materiałów informacyjnych promujących stosowanie wytycznych i standardów postępowania konserwatorskiego wśród właścicieli zabytków, inwestorów i wykonawców prac przy zabytkach.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się:

- szkolenia dla policjantów z zakresu przeciwdziałania przestępstwom przeciwko zabytkom, we współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami kultury zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego;
- realizację projektu rejestracji zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, przez wykonanie aktualnej dokumentacji fotograficznej, znakowanie przy pomocy dostępnych środków technicznych, a także weryfikację wiedzy o zabytkach znajdującej się w zasobach wojewódzkich konserwatorów zabytków ze stanem realnym w wybranych dwóch powiatach w każdym województwie w ciągu roku.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.	
3.1	Kierunek działania: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
	Zadania:
3.1.1	Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
3.1.2	Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3.2	Kierunek działania: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.
	Zadania:
3.2.1	Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

W ramach zadania 3.1.2 planowane jest tworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych materiałów edukacyjnych dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży.

W ramach zadania 3.2.1. program dotacyjny będzie wspierać proces identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także sprzyjać społecznemu zaangażowaniu w proces ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym nad zabytkami.

Na realizację działań Programu na lata 2019-2022 przewiduje się finansowanie z budżetu państwa w kwocie 25 mln 617 tys. zł, co wydaje się być kwotą niezwykle niską. Podmiotem wiodącym realizację programu jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

4.1.2. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” została przyjęta Uchwałą Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności jest dokumentem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, powstałym na bazie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006r. Określa on główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku. Głównym celem dokumentu **Polska2030** jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB.

4.1.3. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r. została przyjęta Uchwałą Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Dokument ten jest aktualizacją średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020. i jest obowiązującym, kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Strategia stanowi podstawę dla zmian w systemie zarządzania rozwojem, w tym obowiązujących dokumentów strategicznych: strategii, polityk, programów. Głównym celem Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju jest „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”.

W poniższym opisie głównych obszarów koncentracji działań oraz obszarów wpływających na osiągnięcie Strategii odniesiono się jedynie do tych, które są związane z ochroną zabytków i dziedzictwa narodowego.

W celu szczegółowym III – skuteczne państwo wymieniono „Obszar E-państwo” i projektem strategicznym realizowanym w jego ramach jest digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej. Służyć temu ma kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

Wśród obszarów wpływającym na osiągnięcie celów Strategii wymieniono „Kapitał ludzki i społeczny” i czwartym z kierunków interwencji w tym obszarze wymieniono: wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. W działaniach do 2030 r. ma to się przejawiać w:

- ochronie i promocji dziedzictwa narodowego poprzez
 - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty;
 - inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez:
 - uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym),
 - likwidację „białych plam” w dostępie do kultury.

4.1.4. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Dokument został przyjęty uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. i stanowi kontynuację oraz aktualizację Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, przyjętej 26 marca 2013 r. i jest instrumentem realizacji Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

W części Strategii poświęconej diagnozie obszaru „kultura” wskazano na:

- zły stan zabytków,
- niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- niewystarczający poziom ochrony zbiorów chodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury
- deficyt kompetencji kulturowych,

ale wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego.

Jak główny cel Strategii przyjęto wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. W części poświęconej celom, kierunkom interwencji oraz narzędziom realizacji celu przyjęto trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne,
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich,
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W strategii podkreślono, iż podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym, co osiąga się poprzez szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii. Istotnym elementem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego będą działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. Wśród zadań realizowanych w ramach celu szczegółowego 2 wyróżniono następujące priorytety:

- tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury poprzez:
 - dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków,
 - wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii, między innymi poprzez projekt strategiczny „Rozwój Turystyki Kulturowej” obejmujący działania na rzecz zabytków uznanych za Pomniki Historii na tych szlakach,
 - kontynuację projektu „Krajobraz mojego miasta”, którego celem jest zapobieżenie chaosowi reklamowemu i zrównoważonemu planowaniu przestrzeni miejskiej,
 - rozbudowywanie kolekcji dzieł sztuki współczesnej,
 - poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki,

- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury poprzez między innymi realizację projektu strategicznego „Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej”, w ramach którego zostaną podjęte następujące zadania:
 - kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach,
 - systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji,
 - inwentaryzacja cyfrowych zasobów kultury, obejmująca instytucje kultury, archiwa i inne jednostki, w tym naukowe, prowadzące lub zlecające digitalizację i przechowujące cyfrowe zbiory,
 - podnoszenie kompetencji cyfrowych,
 - nowelizacja przepisów regulujących całość polskiej przestrzeni internetowej,
- umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, między innymi poprzez:
 - realizację do 2022 r. strategicznego projektu „Niepodległa” oraz wykorzystanie instrumentów „polityki pamięci” po 2022 r.
- wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego wymieniono szereg projektów strategicznych, które przypisano do zakresu interwencji, wśród których należy wymienić:

- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej,
- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę (utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw)
- Niepodległa (budowa kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego)
- Program Rozwoju Uniwersytetów Ludowych – których celem jest wzrost poziomu edukacji ustawicznej dorosłych mieszkańców gmin wiejskich i wiejsko miejskich oraz zwiększenie poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich i w małych miastach.
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

4.1.5. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiającym dostęp do tego dziedzictwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ostrówek, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi dokumentami wykonanymi na poziomie województwa, prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku).

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku przyjęta została uchwałą Nr XXIV/406/2021 Sejmiku Województwa Lubelskiego w dniu 29 marca 2021 r. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji. W dokumencie odniesiono się do nowych wyzwań, przed którymi stanęły regiony Polski oraz całej Unii Europejskiej, jak procesy globalizacji, niekorzystne procesy demograficzne polegające na masowej i niekontrolowanej migracji, skutki pandemii COVID-19 oraz zagrożenia związane ze zmianami klimatu.

Kultura zwiększa także atrakcyjność regionu, zarówno dla mieszkańców, jak i inwestorów oraz przyciąga turystów, może więc być czynnikiem wzrostu gospodarczego. Obszar woj. lubelskiego charakteryzuje się zróżnicowanym i atrakcyjnym krajobrazem kulturowym, jest bogaty w liczne zabytki architektury oraz obiekty o dużej wartości artystyczno-historycznej. Bogactwo zasobów turystyczny województwa lubelskiego stanowią dobrze zachowane, atrakcyjne środowisko przyrodnicze oraz będąca wynikiem styku cywilizacji spuścizna kulturowa. W 2020 r. w rejestrze zabytków nieruchomości województwa lubelskiego figurowało około 4,4 tys. obiektów. Na terenie woj. lubelskiego funkcjonują turystyczne szlaki dziedzictwa kulturowego, wśród których z uwagi na położenie Gminy Łaziska należałoby wymienić m.in. szlak: Przenikania Kultur, Pamiątek Kultury Żydowskiej, Architektury Sakralnej, Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej.

Samorząd Województwa Lubelskiego przyjął następującą wizję rozwoju województwa do roku 2030: **Województwo lubelskie racjonalnie wykorzystując specyfikę społeczno-gospodarczą, zasoby środowiska, a także policentryczność sieci ośrodków miejskich rozwija się w sposób zrównoważony. Kreatywność i otwartość mieszkańców, aktywność naukowo-badawcza, tworzenie i stosowanie rozwiązań innowacyjnych oraz partnerstwo w zarządzaniu kształtują nowoczesny charakter regionu. Wzrasta jego znaczenie jako strategicznego producenta finalnych wyrobów bazujących na surowcach rolniczych, dostarczyciela usług prozdrowotnych i czasu wolnego. W efekcie region oferuje atrakcyjną przestrzeń do życia, pracy i inwestowania w zdrowym i bezpiecznym otoczeniu**

W Strategii wskazano cztery cele strategiczne i 18 celów operacyjnych. Z punktu widzenia wykorzystania i ochrony dziedzictwa kulturalnego najważniejszy jest cel operacyjny 3.4, który zdefiniowano jako *innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu*. Przyrodnicze, krajobrazowe oraz kulturowe walory województwa lubelskiego wymagają nowego podejścia do ich wykorzystania tak, by mogły stanowić istotny czynnik rozwojowy. Służyć temu mają między innymi komplementarne, atrakcyjne produktów turystyczne. Podejmowane będą działania na rzecz tworzenia i rozwijania kompleksowych produktów turystycznych, które w łańcuch korzyści ekonomicznych włączać będą społeczności lokalne, a nie tylko właścicieli obiektów turystycznych. Coraz większego znaczenia będzie nabierało wykorzystanie nowych technologii i rozwiązań, nie tylko jako narzędzie dotarcia z informacją do klienta, ale jako istotny element

kształtujący i promujący sam produkt, wpływający na jego kształt, wyjątkowość i atrakcyjność. Rozwijaniu funkcji turystycznej towarzyszyć będzie ochrona wartości będących podstawą budowania oferty turystycznej.

Wśród kierunków działań do realizacji tego celu w Strategii wymieniono:

- Kreowanie, rozwijanie oferty i infrastruktury ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce;
- Wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie, w tym kształtowanie spójnego układu szlaków rowerowych o znaczeniu europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym;
- Rozwijanie produktów i ofert wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (m.in. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe);
- Organizacja punktów usług i obsługi dla turystyki zmotoryzowanej (np. caravanning, turystyka motocyklowa);
- Upowszechnianie nowoczesnych, wykorzystujących technologie cyfrowe form dostępu do kultury i informacji o zasobach przyrodniczych;
- Rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordicwalking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.);
- Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych;
- Integracja współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce w oparciu o działający w Polsce system: Polska Organizacja Turystyczna – Regionalne Organizacje Turystyczne – Lokalne Organizacje Turystyczne;
- Rozwój usług i infrastruktury sportowej, rekreacyjnej;
- Upowszechnianie i rozwój sportu wśród różnych grup społecznych i środowiskowych;
- Wspieranie przedsięwzięć sportowych w regionie oraz promowanie upowszechniania kultury fizycznej;
- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

Efektom innowacyjnego podejścia do wykorzystania zasobów lokalnych będzie tworzenie produktów niestandardowych, kojarzonych wyłącznie z województwem lubelskim, co wzmocni pozytywny wizerunek i pozycję regionu jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku, przyjaznego gościnnością mieszkańców. Kreowanie nowych atrakcji w oparciu o niematerialne dziedzictwo kultury będzie sprzyjało zacieśnianiu więzi społecznych, integracji regionalnej, a także aktywizacji zawodowej mieszkańców. W znacznym stopniu przyczyni się do wykorzystania unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w rozwoju lokalnym i regionalnym.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. wraz z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego stanowią ramy dla realizacji polityk rozwojowych.

W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego wyszczególniono szereg obszarów strategicznych interwencji (OSI), których delimitację przyjęto za Planem zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego. Gmina Łaziska zaliczona została do OSI Powiśle Roztocze, którego priorytetem rozwoju jest Społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego obszarów nadwiślańskich. Wśród cech charakteryzujących obszar wymieniono:

- uznany wysoki potencjał turystyczny, w tym wynikający z unikalnego w skali kraju krajobrazu naturalno-kulturowego,
- ugruntowane znaczenie turystyczne tzw. trójkąta turystycznego: Kazimierz Dolny–Nałęczów–Puławy,
- bardzo korzystne warunki agroklimatyczne dla uprawy owoców miękkich i sprzyjające rozwojowi gospodarstw sadowniczych,
- dobrze rozwinięta baza obsługi ruchu turystycznego,
- zasoby wód mineralnych, właściwości klimatu, a także istniejąca baza sanatoryjna stanowiące podstawę rozwijania funkcji uzdrowiskowej.

W kontekście realizacji celów i kierunków działania Strategii dla tego Obszaru Strategicznej Interwencji przypisano, między innymi następujące kierunki działań:

- poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych, poprzez rozwój lokalnych specjalizacji rolnych m.in. w oparciu o odtworzenie historycznie ukształtowanych lub wykorzystanie nowych, niszowych kierunków produkcji,
- rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej oraz ważnego czynnika poprawy ekonomicznej gospodarstw rolnych;
- ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności, poprzez: opracowanie planów ochrony oraz planów zadań ochronnych dla obszarów objętych prawną formą ochrony przyrody; aktualizacja lokalnych dokumentów planistycznych w zakresie uwzględnienia działań i warunków zagospodarowania wynikających z planów ochrony i planów zadań ochronnych.
- promocja i rozwój usług prozdrowotnych, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej;
- innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu poprzez wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie. Przedsięwzięciem flagowym w tym zakresie jest Utworzenie Geoparku Małopolski Przełom Wisły i Rozwój infrastruktury turystycznej Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej;
- rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (np. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe);
- organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej (np. caravanning, turystyka motocyklowa);
- rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordicwalking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.) - Przedsięwzięcia flagowe to budowa Wiślanej Trasy Rowerowej i Organizacja szlaku Architektury Drewnianej Województwa Lubelskiego;
- Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych
- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego (PZPWL)

Obowiązujący obecnie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego został przyjęty Uchwałą nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r.,

i zastąpił Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego uchwalony 29 lipca 2002 r. przez Sejmik Województwa Lubelskiego.

W aktualnie obowiązującym Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego znajdziemy diagnozę zagrożeń dla stanu struktury zabytkowej na terenie ziem województwa:

- postępująca urbanizacja;
- brak kompleksowych działań rewitalizacyjnych (które powinny być uwzględniane w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- brak powiązań obiektów nowoprojektowanych z obiektami zabytkowymi;

Z kolei główne potencjały rozwojowe regionu autorzy dokumentu widzą w:

- położeniu na międzynarodowych korytarzach komunikacyjnych;
- potencjale żywielskim;
- potencjale turystycznym.

W polityce przestrzennego zagospodarowania województwa wytyczono cele główne z towarzyszącymi im celami szczegółowymi. W zakresie środowiska kulturowego celem głównym jest wzmacnianie tożsamości kulturowej regionu przez ochronę i pielęgnację zasobów kulturowych oraz ich wzbogacanie walorami współczesnymi. Cele szczegółowe zostały zdefiniowane następująco:

- a) Identyfikacja, zachowanie i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego oraz różnorodności krajobrazu kulturowego.
- b) Zachowanie przed zatarciem specyfiki kulturowej ukształtowanych historycznie struktur przestrzennych.
- c) Zachowanie i wzbogacanie zasobów dóbr kultury współczesnej.
- d) Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego.

W realizacji celów zasadą ogólną jest integrowanie walorów kulturowych z przestrzenią społeczno-gospodarczą regionu. Zasady szczegółowe to:

- a) Koordynacja ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego z polityką ochrony środowiska przyrodniczego i rozwoju turystyki.
- b) Zintegrowane podejście do ochrony oraz wykorzystywania zasobów kulturowych w planowaniu przestrzennym.
- c) Zachowywanie i uczytelnianie istniejących wartości estetyczno-widokowych związanych z rzeźbą terenu oraz jego naturalnym i kulturowym pokryciem.
- d) Dążenie do redukcji kolizji krajobrazowych i estetycznych we wszelkich zmianach zagospodarowania.
- e) Dbłość o estetykę i integralność wizualną zespołów zabudowy.
- f) Promowanie wzorów architektury rodzimej w obszarach o wysokich walorach krajobrazowych.

W ramach wykorzystania turystycznego walorów kulturowych regionu lubelskiego wskazuje się rozwój infrastruktury turystycznej w ośrodkach położonych na kierunkach szlaku kulturowego o zasięgu europejskim Via Jagiellonica – Szlak Jagielloński: Kraków – Lublin – Wilno (na trasie: Annopol, Kraśnik, Bełżyce, Lublin, Kock, Radzyń Podlaski, Międzyrzec Podlaski) – trasa przebiega w pobliżu gminy Łaziska.

Dokument wyznacza szereg obszarów funkcjonalnych, rozumianych jako zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Wśród obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym dokument wymienia **obszar funkcjonalny Powiśle**.

Obszar funkcjonalny Powiśle obejmuje dolinę Wisły wraz z przylegającymi do niej terenami. W obszar ten włączono 7 miast: oraz 18 gmin: Stężyca, Końskowola, Kurów, Puławy, Janowiec, Kazimierz Dolny, Wąwolnica, Nałęczów, Wilków, Karczmiska, Łaziska, Opole Lubelskie, Poniatowa,

Józefów, Annopol, Gościeradów, Wojciechów i Chodel. Jest to obszar niezwykle bogaty pod względem dziedzictwa przyrodniczego, z obszarami objętymi różnymi formami ochrony przyrody z , paneuropejskim korytarzem ekologicznym, krajobrazowego (łęgi nadwiślańskie, przełomowe odcinki doliny, rozcięte wąwozami z bocza) i kulturowego (zabytki architektury, turystyczne szlaki dziedzictwa kulturowego, miejsca pielgrzymkowe, muzea, ośrodki sztuki ludowej). W ramach ochrony dziedzictwa geologicznego i obszarów o szczególnym znaczeniu geologicznym trwają prace nad utworzeniem geoparku Małopolski Przełom Wisły, który ma w założeniu stanowić część Europejskiej Sieci Geoparków. Obok walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych będących podstawą rozwijającej się na tym obszarze turystyki, tereny te charakteryzują się także najkorzystniejszymi w województwie warunkami agroklimatycznymi dla uprawy owoców miękkich i chmielu oraz rozwoju gospodarstw sadowniczych. Ze względu na potrzeby związane z poprawą bezpieczeństwa wskazuje się strefę, obejmującą obszary gmin: Stężyca, m. Dęblin, m. i gm. Puławy, Janowiec, m. i gm. Kazimierz Dolny, Wilków, Łaziska, Józefów nad Wisłą, m. i gm. Annopol, dla realizacji działań w ramach pakietu strategicznej interwencji *Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych*.

Jako priorytet rozwojowy Obszaru wskazuje się na rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego. Podstawowe funkcje rozwojowe Obszaru według dokumentu tkwią w rolnictwie oraz turystyce. Wiodące kierunki zagospodarowania:

- realizacja przepraw mostowych na Wiśle (Kamień, Annopol),
- wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych dla rozwoju turystyki,
- rozbudowa infrastruktury przeciwpowodziowej (głównie budowa polderów),
- rozwój infrastruktury leczniczo-uzdrowiskowej i turystycznej,
- wzmacnianie bazy rekreacyjnej i obsługi turystyki w ośrodkach miejskich,
- rozwój bazy przetwórstwa rolno-spożywczego

Do najważniejszych problemów tego obszaru funkcjonalnego należą:

- zagrożenie powodziowe (dotyczy to przede wszystkim dolin: janiszowskiej, opolskiej, puławsko-kozienickiej, janowiecko-lucimskiej i gołębsko-dęblińskiej),
- presja zabudowy mieszkaniowej, letniskowej i obsługi turystyki na tereny o dużych wartościach przyrodniczo-kulturowych,
- wadliwa struktura agrarna gospodarstw dysponujących niewielkimi arealami,
- ograniczona dostępność komunikacyjna spowodowana brakiem dostatecznej ilości przepraw mostowych na Wiśle.

Jako rekomendacje dla podmiotów realizujących politykę przestrzenną w regionie rekomenduje się do utworzenia parków kulturowych na obszarach o szczególnej wartości kulturowej. Wymagane jest uszczegółowienie ich granic w lokalnych dokumentach planistycznych, tj.: planach obszarów funkcjonalnych i studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Rekomendowane parki kulturowe obejmuje się ochroną planistyczną polegającą przede wszystkim na ochronie funkcjonalnej i kompozycyjnej zabudowy (w tym historycznej linii zabudowy) oraz zakazie lokalizacji obiektów budowlanych negatywnie oddziałujących na krajobraz (np. elektrowni wiatrowych). Między innymi w dokumencie jest mowa o rekomendowanym do utworzenia Parku kulturowym Przełomu Środkowej Wisły – Południowy, obejmujący swoim zasięgiem gminę Łaziska i Józefów nad Wisłą.

4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2019–2022

Samorząd Województwa Lubelskiego realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków występując w podwójnej roli: po pierwsze jako właściciel obiektów zabytkowych oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego odpowiedzialna za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie regionu.

Do zadań wynikających z zapisów ustawowych należą przede wszystkim sprawowanie opieki nad zabytkami, do których samorząd województwa posiada tytuł prawny (art. 5 i art. 71 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w związku z art. 6 ust 1 p. 2 ustawy o samorządzie województwa). Choć nie wynika to wprost z przepisu ustawy, to z szerszej zasady prawnej wyrażonej w art. 2 ust 2. ustawy o samorządzie województwa można wyczytać zadanie tworzenia rozwiązań budujących właściwy klimat wokół ochrony dziedzictwa. W tym sensie można przyjąć pogląd, że opieka nad zabytkami sprawowana przez samorząd województwa jako właściciela mienia będącego zabytkami powinna mieć charakter wzorcowy i inspirujący.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą Nr IX/160/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 2 września 2019 r. Głównym celem programu jest wyznaczenie pożądanego kierunku zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego.

W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 wyznaczono dwa cele strategiczne: „Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu” oraz „Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny”, które mają być realizowane poprzez konkretne działania w ramach celów operacyjnych.

Cel strategiczny I: Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu	
Cel operacyjny 1	Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi .
Działanie 1.	Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środowiska naukowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 2.	Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 3.	Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków.

Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.
Działanie 4.	Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów poprzemysłowych, powojaskowych oraz obiektów archeologicznych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środowiska naukowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 5.	Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez te jednostki.
Adresat działania:	Działanie skierowane do gmin i powiatów oraz właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.
Działanie 6.	Podejmowanie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego posiadających zabytki.
Działanie 7.	Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowywania wzorca opieki nad zabytkami. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągnięcia odbiorcy.
Adresat działania:	Działanie skierowane do muzeów i organizacji o charakterze para muzealnym, odbiorców oferty kulturalnej tych instytucji
Cel operacyjny 2	Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
Działanie 1.	Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego.
Działanie 2.	Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, środków masowego przekazu, grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych.
Działanie 3.	Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości oraz prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych umożliwiających przekazywania przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu.
Działanie 4.	Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.

Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, zespołów artystycznych, animatorów i twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 5.	Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, organizacji turystycznych, twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 6.	Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, twórców kultury.

Cel strategiczny II: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny.	
Cel operacyjny 1	Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.
Działanie 1.	Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i opiece nad nim przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środków masowego przekazu, szkół, instytucji oświatowych, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego.
Działanie 2.	Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmocnienia społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, szkół, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego.
Działanie 3.	Edukacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie zasad opieki nad nimi i ich ochrony.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.
Działanie 4.	Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych oraz organizowanie praktyk studenckich i staży, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego niematerialnych i materialnego, zwłaszcza zagrożonego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do ośrodków naukowych i uczelni, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, środków masowego przekazu.
Działanie 5.	Edukacja na rzecz poznawania istniejących na przestrzeni dziejów relacji kultury polskiej z kulturami innych społeczności na terenie Lubelszczyzny.
Adresat	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, środowiska

działania:	naukowego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, szkół, środków masowego przekazu.
Cel operacyjny 2	Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.
Działanie 1.	Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno – ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, instytucji kultury, środowiska naukowego, środków masowego przekazu, organizacji turystycznych.
Działanie 2.	Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środków masowego przekazu, instytucji kultury.
Działanie 3.	Wzmacnianie współpracy międzyregionalnej - krajowej i zagranicznej, województwa lubelskiego w zakresie wspólnej promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu.
Działanie 4.	Poszerzenie wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno – ekonomicznego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu, instytucji naukowych.
Działanie 5.	Promocja i stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, organizacji turystycznych, twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 6.	Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej i przemysłów czasu wolnego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, podmiotów gospodarczych działających w przestrzeni kultury, właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, odbiorców produktów kulturalnych.
Działanie 7.	Tworzenie mechanizmów włączających materialne dziedzictwo kulturowe w nowoczesny obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury, w tym promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji społeczno – ekonomicznych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środki masowego przekazu, instytucji kultury, podmiotów gospodarczych działających w przestrzeni kultury, właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, odbiorców produktów kulturalnych.

4.2.3. Strategia funkcjonalno-przestrzenna rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle

Powiat Opolski ze względu na występujące na jego terenie lessowe wąwozy został w części włączony w region turystyczny Kraina Lessowych Wąwozów zarządzany przez powstałą w 2003 r. Lokalną Organizację Turystyczną zrzeszającą podmioty z gmin Nałęczów, Wojciechów, Wąwolnica. W 2007 r. organizacja została przemianowana na Lokalną Organizację Turystyczną „Kraina Lessowych Wąwozów”. Obecnie Krainę. Obecnie do organizacji należą gminy: Janowiec, Józefów nad Wisłą (od 2016 roku), Kazimierz Doly, Karczmiska, Końskowola, Puławy, Nałęczów, Opole Lubelskie, Poniatowa, Wąwolnica, Wojciechów i miasto Puławy. Przynależność do Obszaru Funkcjonalnego Powiśle przyczyniła się do objęcia terenów wchodzących w skład Krainy strategicznym planowaniem turystycznym w ramach dokumentu pn. „Strategia funkcjonalno-przestrzenna rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na obszarze funkcjonalnym Powiśle”. Obecnie obowiązująca Strategia jest aktualizacją strategii na lata 2008-2013 i została przeznaczona na kolejne lata finansowania 2014-2020. W dokumencie scharakteryzowano bardzo wiele aspektów obszaru Powiśla mających wpływ na rozwój turystyki obszaru. Turystyka kulturowa na terenie Obszaru Powiśla oparta jest o liczne zabytki, ciekawą architekturę, grodzisko wczesnośredniowieczne. Atrakcjami o charakterze ponadregionalnym są przede wszystkim Małopolski Przełom Wisły z planowanym unikalnym Geoparkiem oraz Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa. Szczególnym wyróżnikiem regionu w zakresie turystyki przyrodniczo-kulturowej może być Geopark „Małopolski Przełom Wisły” oraz Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa. Szacuje się, iż po przeprowadzeniu modernizacji odtwarzającej dawny historyczny przebieg wzrośnie liczba turystów. Kolejka może pełnić bardzo ważny element, z jednej strony jako kulturowa atrakcja turystyczna regionu, z drugiej jako atrakcja integrująca południową część Obszaru Funkcjonalnego Powiśle.

Misją Lokalnej Organizacji Turystycznej Kraina Lessowych Wąwozów jest stworzenie zintegrowanego wewnątrz obszaru turystycznego, który będzie konkurencyjny w kraju i dzięki bogatej ofercie turystycznej będzie często odwiedzany.

W przyjętej wizji Kraina Lessowych Wąwozów jest atrakcyjnym miejscem turystycznym, miejscem niezwykłych lessowych wąwozów, malowniczych dolin rzecznych i źródeł, Geoparku Małopolskiego Przełomu Wisły. Miejscem zdrowia, urody i piękna oraz atrakcji kulturowo-geologicznych, chętnie odwiedzanych przez turystów zarówno krajowych jak i zagranicznych, pragnących aktywnie spędzić czas, odpocząć i zregenerować siły. Miejscem gdzie naturalne oddziaływanie klimatu, wód i otoczenia wspomagane jest nowoczesnymi zabiegami leczniczymi.

Cel główny Strategii Funkcjonalno-Przestrzennej Rozwoju Turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle do 2020 r. wskazuje na generalny kierunek postępowania w realizacji wizji obszaru: Osiągnięcie trwałego wzrostu społeczno-gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego Powiśle poprzez rozwój sieciowych produktów turystycznych bazujących na lokalnych zasobach i kształtujących ponadregionalną inteligentną specjalizację Polski Wschodniej.

W realizacji celu głównego mają pomóc wyznaczone cele strategiczne, i tak jako cel strategiczny 1 przyjęto: wykorzystanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i kulturowego, w szczególności klimatu, wody i uwarunkowań geologicznych jako podstawy do rozwoju sektora usług turystycznych.

Dla jego realizacji zaprezentowano cele operacyjne, w ramach których będą podejmowane określone działania, przyczyniające się do osiągnięcia zakładanych efektów wdrażania strategii w obrębie pierwszego priorytetu.

1.2. Ochrona i efektywne wykorzystanie zasobów kulturowych

Wyznaczono następujące szczegółowe kierunki działania operacyjnego do realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego:

- 1.2.1 Renowacja, restauracja, rewaloryzacja i zabezpieczenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem będących elementem sieciowego produktu turystycznego
- 1.2.2. Modernizacja oraz doposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne na obszarach wiejskich będących elementem sieciowego produktu turystycznego
- 1.2.3. Modernizacja oraz doposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne na obszarach wiejskich będących elementem sieciowego produktu turystycznego
- 1.2.4. Działania związane z rozwojem i poprawą stanu infrastruktury kultury oraz poprawiające dostępność do obiektów i dóbr kultury, a także miejsc atrakcyjnych turystycznie
- 1.2.5. Organizacja imprez i wydarzeń kulturalnych będących elementem sieciowego produktu turystycznego.

W dokumencie wskazano także potencjalne możliwości finansowania celów operacyjnych, głównie w ramach RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 7. Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego, Priorytet inwestycyjny 6.3.; Roczne programy finansowania kultury realizowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz PROW 2014-2020: Działanie. Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 20).

Wykaz inwestycji wpisanych w „Strategii funkcjonalno-przestrzennej rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle” zaplanowanych do realizacji w latach 2015-2021:

Produkt sieciowy: Geopark Małopolskiego Przełomu Wisły:

- Udostępnienie najważniejszych geostanowisk GEOPARKU Małopolskiego Przełomu Wisły, wartość inwestycji 1 260 000 zł
- Utworzenie ścieżek dydaktycznych, szlaków pieszych i rowerowych na terenie GEOPARKU MAŁOPOLSKIEGO PRZEŁOMU WISŁY, wartość inwestycji 2 000 000 zł
- Kolektory słoneczne na budynkach użyteczności publicznej i budynkach indywidualnych wzdłuż trasy GEOPARK, wartość inwestycji 10 000 000 zł.

Produkt sieciowy: Park Pięciu Żywiołów Krainy Lessowych Wąwozów

- Udostępnienie kamieniołomów kaliszkańskich, wartość inwestycji 2 300 000 zł

Gmina Łaziska położona jest w całości w obszarze działania Lokalnej Organizacji Turystycznej „Kraina Lessowych Wąwozów” i należałoby rozważyć przystąpienie gminy do Organizacji w celu objęcia projektowanymi inwestycjami w ramach Geoparku Małopolskiego Przełomu Wisły także terenów gminy Łaziska, jak to ma miejsce w przypadku sąsiedniej gminy Józefów nad Wisłą. Bardzo istotne są także działania promocyjne prowadzone przez Organizację poprzez stronę internetową oraz publikacje i wydawnictwa.

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

Powiat Opole Lubelskie nie opracował Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami. Jednostkowe informacje na temat działań zmierzających do ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego powiatu odnaleźć można w niżej opisanych dokumentach

4.3.1. Strategia rozwoju powiatu opolskiego na lata 2016-2023

Strategia Rozwoju Powiatu Opolskiego na lata 2016-2023 jest dokumentem wyznaczającym najistotniejsze kierunki rozwoju jednostki samorządu terytorialnego. Określa wizję, misję, priorytetowe obszary rozwoju oraz cele operacyjne, jak również wskazuje na konkretne kierunki działań. Horyzont czasowy Strategii to lata 2016-2023 - zgodny z Okresem programowania Unii Europejskiej.

W części Strategii poświęconej diagnozie sytuacji społeczno-gospodarczej na terenie powiatu podano nieścisłą informację, że na terenie powiatu Opolskiego znajduje się jedynie 45 zabytków – liczba ta została podana za Obwieszczeniem nr 1 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na dzień 31 grudnia 2014 i autorzy nie rozróżnili, że cytowana przez nich lista zawiera jedynie zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego, zupełnie pomijając zabytki znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji konserwatorskiej (a zatem automatycznie w gminnych ewidencjach zabytków gmin zlokalizowanych na obszarze powiatu opolskiego), a których liczba wielokrotnie przewyższa liczbę zabytków w rejestrze zabytków.

W strategii nakreślono wizję – to jest pożądany stan do osiągnięcia na koniec wdrażania Strategii, oraz misję – to jest wartości, jakimi będzie się kierowała społeczność lokalna dla realizacji wizji. Strategia wyznacza cele strategiczne i cele operacyjne.

Priorytet 1. Lepiej funkcjonująca lokalna gospodarka i rynek pracy

Cel operacyjny 1.3. Rozwój zintegrowanych form turystyki w oparciu o lokalne walory i istniejącą infrastrukturę.

Kierunki działań operacyjnych:

- Renowacja i rewitalizacja na cele turystyczne obiektów dziedzictwa kulturowego wpisanych do rejestru zabytków
- Odnawianie lub poprawa stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym zabytkowych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki na obszarach wiejskich
- Prowadzenie na szeroką skalę promocji turystycznej (foldery, mapy, publikacje, broszury, strona internetowa) oraz umieszczanie atrakcji i bazy turystycznej w popularnych portalach turystycznych

Priorytet 2. Lepszy dostęp mieszkańców do infrastruktury i usług publicznych

Cel operacyjny 2.3. Poprawa dostępności mieszkańców do usług kultury, sportu i rekreacji.

Kierunki działań operacyjnych:

- Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu informacji o kulturze oraz dostępie do jej dóbr i usług
- Modernizacja oraz doposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne na obszarach wiejskich
- Konserwacja oraz zabezpieczenie przed zniszczeniem ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego
- Budowa lub przebudowa niezbędnej infrastruktury poprawiającej dostępność usług kultury dla osób niepełnosprawnych
- Organizacja imprez i wydarzeń kulturalnych w pełni wykorzystujących lokalne dziedzictwo kulturowe, tradycję i infrastrukturę kultury

4.3.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Powiatu opolskiego

Dokument ten powinien powstać w każdym powiecie i powinien być corocznie aktualizowany. Powiat Opole Lubelskie posiada aktualny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, i zawiera on listę następujących przedsięwzięć:

- prace przygotowawcze w okresie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- prace w okresie podwyższonej gotowości, to jest w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia,
- reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- zabezpieczenie i dokumentowanie po zakończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

4.3.3. Lokalna Grupa Działania „Owocowy Szlak”

Stowarzyszenie specjalne Lokalna Grupa Działania „Owocowy Szlak” obejmuje swoim zasięgiem siedem gmin powiatu opolskiego – gminy miejsko-wiejskie: Opole Lubelskie i Poniatowa oraz gminy wiejskie: Chodel, Józefów nad Wisłą, Karczmiska, Łaziska, Wilków. Uchwałą Rady Gminy nr XVI/88/08 z dnia 30 września 2008 r. Gmina Łaziska przystąpiła do stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Owocowy Szlak”. Region LGD stanowi spójną przestrzeń pod względem geograficznym. Gminy należące do LGD pozostają ze sobą w bezpośrednim sąsiedztwie, tworząc tym samym zwarty obszar. Przez trzy gminy przepływa Wisła, a jej dopływy Chodelka, Wyżnica i Wrzelowianka łączą pozostałe gminy w spójną całość.

LGD otrzymała dofinansowanie z Programu Operacyjnego „Rybnictwo i Morze” i zgodnie z projektem dolina Chodelki została zagospodarowana i obecnie można skorzystać z rekreacyjnego spływu kajakowego.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Łaziska zgodny jest z następującymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy:

5.1.1. Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego gminy Łaziska

Na terenie gminy Łaziska obowiązują6 niżej wymienionych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które obejmują prawie całą powierzchnię gminy.

	NRI DATA UCHWAŁY	TREŚĆ	ZAPISY DOTYCZĄCE OCHRONY DÓBR KULTURY
1	Uchwała Rady Gminy nr XII/83/03 z 25lutego 2004	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łaziska	praktycznie teren całej gminy ze wszystkim obiektami w rejestrze zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków

2	Uchwała Rady Gminy nr VI/26/2011 z 28 czerwca 2011	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łaziska	brak odniesień
3	Uchwała Rady Gminy nr XXVI/174/2013 z 5 września 2013	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łaziska	brak odniesień
4	Uchwała Rady Gminy nr XXVI/176/2013 z 5 września 2013	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Kępa Gostecka”	ogólne zapisy dotyczące ochrony stanowisk archeologicznych
5	Uchwała Rady Gminy nr XL/210/2018 z 28 września 2018	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łaziska	brak ustaleń poza ogólnymi zapisami dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych
6	Uchwała Rady Gminy nr XXIII/137/2021 z 30 czerwca 2021	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łaziska	brak ustaleń poza ogólnymi zapisami dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych

Na terenie gminy obowiązuje plan zagospodarowania przestrzennego, który został uchwalony Uchwałą nr XII/83/2004 Rady Gminy Łaziska z dnia 25 lutego 2004 r. i opracowany na podstawie nieobowiązujących już przepisów prawnych ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym.

Cały rozdział 1 4 traktuje o ochronie wartości kulturowych i przedstawiono w nim szczegółowe zasady obowiązujące w strefach:

1. Strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej, dla wymienionych w planie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego.
2. Strefie pośredniej ochrony konserwatorskiej, dla obiektów objętych ewidencją zabytków gminy Łaziska – wymieniona w planie lista obiektów objętych ewidencją konserwatorską została uzgodniona z urzędem konserwatora zabytków województwa lubelskiego, w czasie kiedy dokument ten powstawał. Obecna lista obiektów będących w wojewódzkiej ewidencji zabytków gminy Łaziska różni się od tej zamieszczonej w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego z 2004 r.
3. Strefa ochrony archeologicznej, dla stanowisk archeologicznych określonych na rysunku planu, ujętych w ewidencji wojewódzkiej. Liczba stanowisk uległa powiększeniu i nowoodkryte stanowiska zostały uwzględnione w gminnej ewidencji zabytków.
Tutaj w tym miejscu należałoby wspomnieć, że zostały niektóre stanowiska archeologiczne rozpoznane w trakcie badań powierzchniowych AZP w roku 1980 zostały zaznaczone na rysunku planu w skali 1:10 000 w sposób zawężający zasięg stanowiska archeologicznego, co może być interpretowane jako ustalony zasięg stanowiska. Należy zaznaczyć, że zasięg stanowisk w trakcie badań AZP był nanoszony na mapy 1:25 000 i przeniesienie ich na znacznie bardziej szczegółową mapę 1:10 000 powinien uwzględniać większy zasięg stanowisk.
4. Kulturowy Obszar Chronionego Krajobrazu, z wymienionymi obszarami:
 1. Obszar „skarpy wiślanej”;
 2. Obszar Łaziska – Janiszów
5. Strefa projektowanego parku kulturowego

Rozdział 1 5 traktuje o ochronie środowiska przyrodniczego, wymieniając obszary i obiekty chronione na terenie gminy Łaziska, dla których zostały ustalone szczegółowe zasady ochrony.

W rozdziale 1 3 (Funkcje terenów) omówiono szczegółowe zasady dotyczące terenów zielonych: w punkcie 4.2 – tereny cmentarzy (ZC na rysunku planu), w punkcie 4.5 – tereny zieleni parkowej (ZP na rysunku planu).

Plan zagospodarowania przestrzennego, który został uchwalony Uchwałą nr XII/83/2004 Rady Gminy Łaziska z dnia 25 lutego 2004 r. był zmieniany: Uchwałą Nr VI/29/2011 Rady Gminy Łaziska z dnia 28 czerwca 2011 r. Uchwałą Nr XXVI/174/2013 Rady Gminy Łaziska z dnia 5 września 2013 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łaziska oraz uchwałą nr XXVI/176/2013 Rady Gminy z dnia 5 września 2013 w sprawie uchwalenia planu zagospodarowania przestrzennego „Kępa Gostecka” – po przyłączeniu wsi Kępa Gostecka i Kępa Solecka do gminy Łaziska w 2005 r. tereny te nie były objęte planem zagospodarowania przestrzennego gminy Łaziska a utraciły ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Solec.

5.1.2. Ocena aktualności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Łaziska oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Uchwałą nr XXV/124/2017 Rady Gminy Łaziska z dnia 29 marca 2017 uznano Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy za częściowo nieaktualne oraz uznano potrzebę aktualizacji Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Szczególnie istotne są zmiany wprowadzane wejściem w życie nowelizacji szeregu ustaw, a dotyczące zasad kształtowania i ochrony krajobrazów kulturowych

W dokumencie zanalizowano zgodność ustaleń studium z przepisami ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym i uznano za aktualne ustalenia studium w zakresie:

- stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,
- ochrony krajobrazu kulturowego,

Za częściowo aktualne uznano:

- obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej – wskazano na wymóg aktualizacji do stanu zgodnego z rejestrem i ewidencją zabytków (co zostało osiągnięte poprzez wprowadzenie gminnej ewidencji zabytków gminy Łaziska);

W odniesieniu do obowiązującego aktualnie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łaziska stwierdzono, iż nie zawiera on obligatoryjnego zakresu określonego w ustawie z 27 marca 2003 r. i brak w nim m.in. zasad ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, zasad kształtowania krajobrazu, zasad ochrony dóbr kultury współczesnej

5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Łaziska na lata 2016-2020

Dokument ten został przyjęty uchwałą nr XIII/56/2015 Rady Gminy Łaziska z dnia 29 grudnia 2015 r..Szereg analiz, tez i wniosków pokrywa się z wcześniej uchwalonymi Strategiami Zrównoważonego Rozwoju Gminy Łaziska (ostatni to Strategia z 2009 r. przyjęta Uchwałą Rady Gminy nr XXII/122/2009 z dnia 28 kwietnia 2009). Jest to obecnie już dokument przestarzały, jednak szereg zapisów jest nadal aktualnych.

W dokumencie przedstawiono analizę oraz diagnozę sytuacji społeczno–gospodarczej gminy. W odniesieniu do „kultury” w dokumencie skoncentrowano się na wąskich aspektach działalności 4 bibliotek (biblioteka gminna i jej 3 filie) oraz 1 domu kultury. Obok działalności typowo bibliotecznej

utworzono kółka zainteresowań, z których najbardziej cenne dla kultywowania miejscowych tradycji wydają się być: grupa wokalna „Wisielka” oraz zespół folklorystyczny „Powiśle”.

W dokumencie dostrzeżono potencjał turystyczny gminy oparty na walorach środowiska przyrodniczego objętego ochroną prawną: Wrzelowiecki Park Krajobrazowy wraz z otuliną, Chodelski Obszar Chronionego Krajobrazu, Rezerwat “Wyspy Gnizdkowskie” wraz z otuliną, zespół przyrodniczo-krajobrazowy “Las Powiślański - Grodzisko Chodlik”, “Las Grodzieński” i “Skarpa Nadwiślańska”, korytarz ekologiczny doliny rzeki Wisły. Niewątpliwie, atrakcyjność terenów gminy Łaziska podnosi sąsiedztwo Kazimierza nad Wisłą z Małopolskim Przełomem Wisły oraz nieodległy Solec nad Wisłą, który jest łatwo dostępny dzięki nowemu mostowi w Kamieniu.

Strategia Rozwoju Gminy Łaziska jest dokumentem istotnym dla kształtowania zasad i kierunków polityki przestrzennej. Wyznacza on cele prowadzonej w gminie polityki społecznej, gospodarczej i inwestycyjnej opartej na zrównoważonym rozwoju. Jako misję przyjęto „Gmina Łaziska – ośrodkiem ogrodniczo-turystycznym z atrakcyjnymi terenami pod inwestycje, czystym środowiskiem, przyjazna ludziom, bezpieczna, atrakcyjna, zdrowa, czysta i gościnna”. Celem strategicznym w obrębie środowiska jest: czyste środowisko umożliwiające wykorzystanie turystycznych, rekreacyjnych i historycznych walorów gminy przy zachowaniu produkcji ogrodniczej i rolnej oraz uporządkowaniu gospodarki wodno-ściekowej i zagospodarowania odpadów. Cel ten ma być realizowany poprzez cele operacyjne, takie jak: rozwój turystyki, rozwój sportu na terenie Gminy Łaziska, dbałość o tradycję lokalną i rozwój zaplecza kulturalnego

5.1.4. Plan rozwoju lokalnego Gminy Łaziska

Plan rozwoju lokalnego jest dokumentem otwartym, którego celem jest zapewnienie koncentracji i efektywności wykorzystania środków na strategiczne działania samorządu. W związku z korzystania przez Polskę ze środków strukturalnych Unii Europejskiej samorządy lokalne chcąc aplikować o środki strukturalne w ramach dwóch działań trzeciego priorytetu ZPORR musiały posiadać dokument planistyczny Plan rozwoju lokalnego.

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Łaziska został przyjęty Uchwałą nr XVI/103/2004 Rady Gminy Łaziska z dnia 27 sierpnia 2004 r. i był dwukrotnie zmieniany: Uchwałą nr XVIII/122/2004 z dnia 30 listopada 2004 i Uchwałą nr XXI/146/2005 z dnia 30 marca 2005 r..

W Planie Rozwoju Lokalnego przyjęto następujące określenie misji gminy: „Gmina Łaziska – ośrodkiem ogrodniczo-turystycznym z unikalnymi terenami pod inwestycje, czystym środowiskiem, jest przyjazna ludziom, bezpieczna, zdrowa, czysta i gościnna”. Tak wyrażoną misję powtórzono w aktualnym dokumencie programowym, w Strategii Rozwoju Gminy Łaziska na lata 2016-2020.

Cele strategiczne w obszarze edukacji, kultury i sporcie mają zapewnić wysoki poziom nauczani w szkołach podstawowych idącego w kierunku wyrównywania szans edukacyjnych młodzieży. Budowa bazy sportowo-rekreacyjnej na terenie gminy z bogatą ofertą dla dzieci, młodzieży jak i społeczności lokalnej. Realizacja celów strategicznych zapewni gminie Łaziska zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy zharmonizowany ze środowiskiem, czyli rozwój, w którym granicą podejmowania działań jest trwałość zasobów środowiska.

Plan rozwoju lokalnego gminy Łaziska powstał w 2004 r. i jego horyzont czasowy obejmował dwa etapy: Etap I – lata 2004 – 2006 oraz Etap II – lata 2007 – 2013, więc obecnie jest dokumentem przestarzałym. Jego kontynuowanie znajdziemy w Strategii Rozwoju Gminy Łaziska na lata 2016-2020.

5.1.5. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Łaziskana lata 2004-2015.

Program został przyjęty uchwałą nr XXVII/187/2006 Rady Gminy Łaziska z dnia 28 lutego 2006 r. . Z zarysowanego na lata 2004-2015 horyzontu czasowego wyraźnie widać, że dokument ten jest obecnie przestarzały i wymaga aktualizacji. W Programie sformułowano generalne rekomendacje dotyczące kierunków zadań z zakresu ochrony środowiska w gminie. Jako działania priorytetowe uznano przedsięwzięcia dotyczące polityki ekologicznej, między innymi ochronę prawną i wzmacnianie systemu ekologicznego gminy (doliny rzeczne Wisły i górnej Jankówki oraz kompleksy leśne); projektowany obszar Natura 2000 („Małopolski Przełom Wisły” PLB 140006 – ostoja ptasia) oraz sukcesywną realizację zadań związanych z ochroną środowiska na terenach wiejskich, wynikających z Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (2004) i wykorzystanie możliwości zakwalifikowania części obszaru gminy do strefy priorytetowej wdrażania Programu Rolnośrodowiskowego (Strefa Nadwiślańska)

Dokument wymienia funkcjonujące w momencie tworzenia dokumentu obszary i obiekty chronione:

- **Chodelski Obszar Chronionego Krajobrazu**, zajmujący 58% powierzchni gminy
- **Otulina Wrzelowieckiego Parku Krajobrazowego**
- Pomniki przyrody (jeden okaz lipy drobnolistnej w Piotrawinie)
- Parki podworskie w Kamieniu, Łaziskach oraz Piotrawinie.

W programie, w rozdziale dotyczącym zalesień autorzy bezwzględnie wykluczają miejsca cenne z historycznego bądź archeologicznego punktu widzenia.

5.1.6. Plan odnowy miejscowości Piotrawin na lata 2009 - 2016

Dokument ten został przyjęty Uchwałą Rady Gminy Nr XVIII/124/2012 z dnia 09 listopada 2012 r. Sporządzenie i uchwalenie Planu Odnowy Miejscowości było niezbędnym warunkiem przy aplikowaniu o środki finansowe w ramach „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013” działanie „Odnowa i rozwój wsi” oraz z innych programów w następnych latach..

Z racji swojego położenia w regionie Małopolskiego Przełomu Wisły oraz historii Piotrawin jest szczególnie predystynowany do rozwoju turystyki.

W analizie SWOT (Mocne-Słabe strony; Szanse-Zagrożenia) wskazano, iż Piotrawin charakteryzuje się pewnymi atutami, do których należy zaliczyć bogatą historię i dziedzictwo kulturowe, atrakcyjne położenie pod względem turystycznym, rzeka Wisła, istniejące zabytki, brak przemysłu, a co za tym idzie czyste środowisko naturalne.. Walory przyrodnicze, rzeka Wisła, bogate dziedzictwo kulturowe i historyczne, zabytki oraz prowadzona inwestycja w zakresie budowy mostu na Wiśle w miejscowości Kamień, który połączy Gminę Łaziska z terenami położonymi na zachodnim brzegu rzeki, stanowią szansę dla rozwoju wsi w kierunku turystyki i rekreacji.

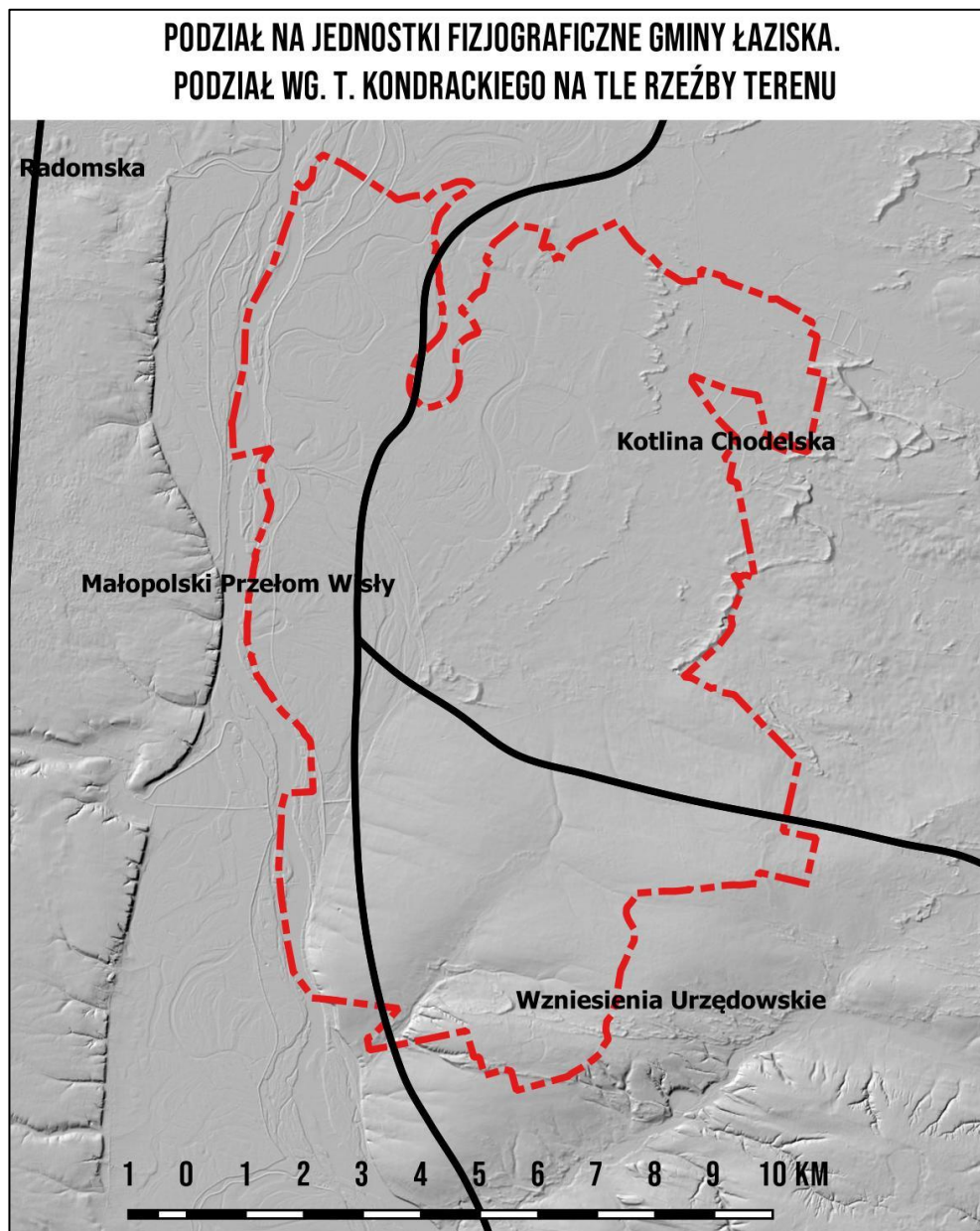
W dokumencie wśród wyznaczonych celów rozwojowych należy wymienić: poprawę oferty kulturalnej, sportowej i edukacyjnej dla mieszkańców Piotrawina oraz wzrost atrakcyjności turystycznej miejscowości. Wskazano listę przedsięwzięć, których realizacja pozwoli osiągnąć zamierzone cele, a wśród nich między innymi: remont i doposażenie świetlicy w Piotrawinie, budowę przystani dla łodzi i zagospodarowanie terenu przy Wiśle, stworzenie szlaków rowerowych.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy Łaziska

Gmina Łaziska jest położona w południowo-zachodniej części Wyżyny Lubelskiej, w powiecie Opolskim, na prawym brzegu Wisły, na pograniczu wyraźnych subregionów fizycznogeograficznych o zróżnicowanym krajobrazie: północna, nizinna część gminy, leży w Kotlinie Chodelskiej, południowa część, o charakterze wyżynnym, należy do Wzniesień Urzędowskich i część północno-

zachodnia należąca do Małopolskiego Przełomu Wisły. Powierzchnia gminy wynosi 101,9 km².

W północno-wschodniej części gminy należącej do Kotliny Chodelskiej powierzchnia została ukształtowana przez procesy geomorfologiczne związane z działalnością Chodelki. Występują tutaj piaszczyste utwory czwartorzędowych teras, modelowanych przez wiatr tworząc wydmy

Północno-zachodnia część gminy należy do Małopolskiego Przełomu Wisły i została ukształtowana procesami związanymi z działalnością wód Wisły tworząc koryto, którego kolejne stadia rozwojowe pozostawiły płyty terasowe ze starorzeczami oraz wydmami, powstałymi na skutek działalności wiatru na najstarszych utworach. Strefa ta sięga aż pod Łaziska. Cały obszar doliny Wisły pokrywają holocenijskie utwory aluwialne: mady i piaski a zagłębienia po zanikających meandrach

pokrywają torfy. Zbocze przełomowej doliny Wisły pomiędzy Józefowem nad Wisłą a Piotrawinem wznosi się do wysokości ok. 40 m ponad poziom rzeki, stanowiąc jeden z największych i najbardziej wartościowych pod względem naukowo-dydaktycznym profili geologicznych w Europie z okresu górnej kredy. Walory fauny na terenie gminy posiadają wymiar europejski, co wynika z roli doliny Wisły jako ponadeuropejskiego korytarza ekologicznego - głównego w Europie Środkowej szlaku migracji wielu gatunków ptaków. Wyspy i obrzeża koryta rzeki to biotopy rzadkich gatunków ptaków wodno-błotnych, gęsto zakrzewione miejsca w strefie pobrzeży i krawędzi, stanowiące biotop wielu gatunków ptaków zimujących, przelotnych i zaroślowych, łąki nadwiślańskie, będące żerowiskiem dla wielu bogatych liczebnie i gatunkowo zoocenoz. Gmina znajduje się w obrębie obszaru węzłowego pod nazwą Obszar Środkowej Wisły, zasoby biotyczne oraz jego wartość przyrodnicza spowodowała, że obszar ten został zaliczony do ostoji przyrody o znaczeniu europejskim, sama dolina Wisły odgrywa kluczową rolę w migracji gatunków jako transregionalny korytarz ekologiczny objęty prawną ochroną.

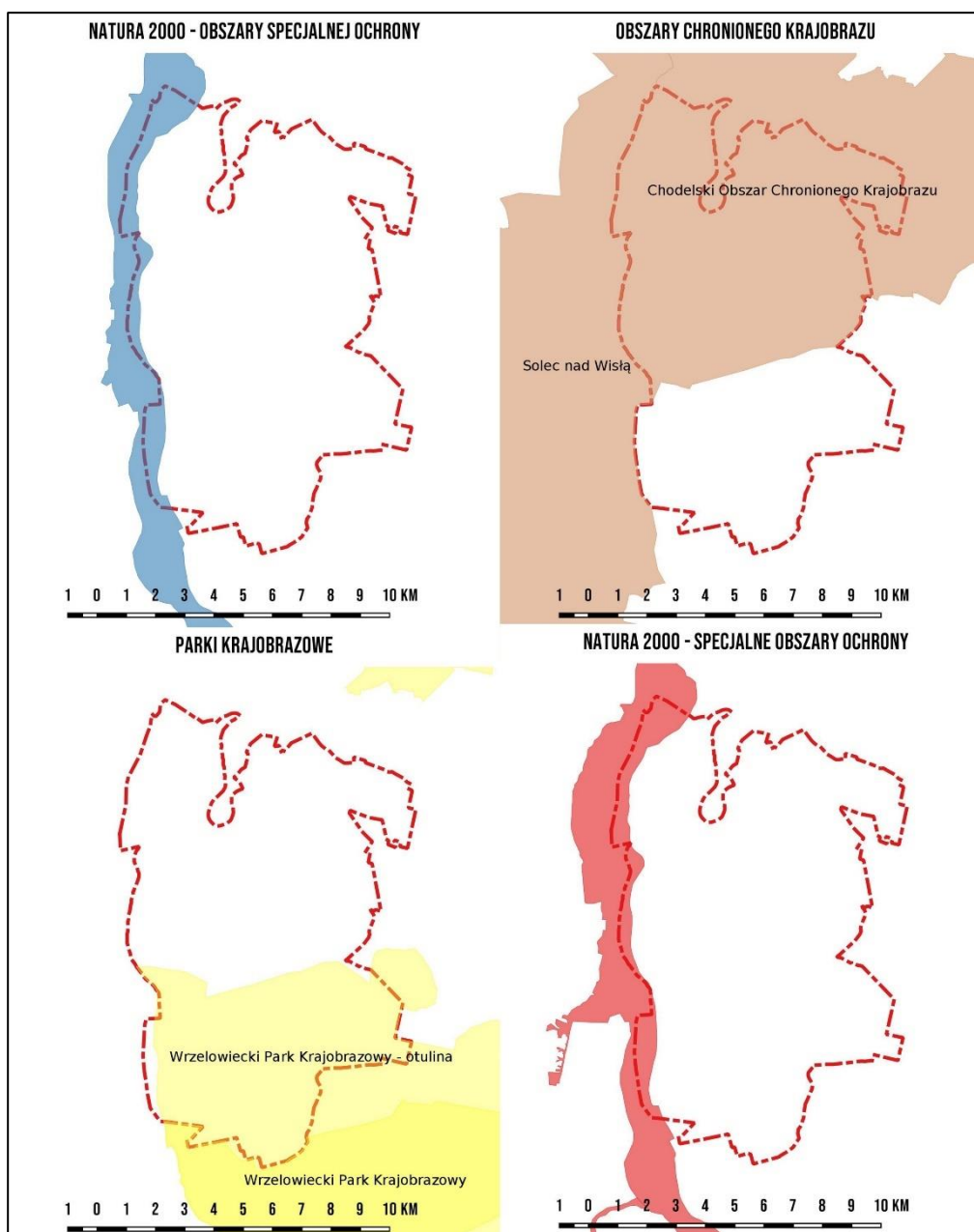
Położone w południowo-wschodniej części tereny gminy należą do Wzniesień Urzędowskich, które są naturalnym przedłużeniem ciągnącego się dalej na południowy wschód Roztocza. Mezoregion ten otoczony jest terenami wyraźnie niżej położonymi - na północy teren opada ku Kotlinie Chodelskiej. Jest to obszar zbudowany z utworów kredowych (opok i margli), miejscami przykrytych cienką warstwą osadów piaszczysto-żwirowych z okresu zlodowacenia środkowopolskiego, o urozmaiconej rzeźbie, a szczególnie charakterystyczną cechą są wąwozy lessowe.

Pod względem klimatycznym, teren gminy Łaziska charakteryzuje się typem klimatu umiarkowanie kontynentalnym, kształtowanym przez masy powietrza polarno-morskiego. Długość okresu wegetacyjnego wynosi 218 dni. Przeważają wiatry zachodnie i południowo-zachodnie. W gminie zaznacza się ubóstwo opadów, charakterystyczne są częste opady gradowe. Gmina jest uprzywilejowana pod względem klimatycznym. Wyróżnia się jedną z największych liczbą dni z optymalną dla człowieka temperaturą powietrza (42 dni) i najdłuższym na Lubelszczyźnie okresem lata (około 100 dni). Łagodność klimatu sprzyja intensywnym uprawom sadowniczym i warzywniczym. Na podkreślenie zasługuje również przewaga typów pogody wyżowej, bardzo korzystnej dla człowieka. Niemal cały obszar gminy włączono w nadwiślański system obszarów chronionych. Południowa część gminy wchodzi w obręb otuliny Wrzelowieckiego Parku Krajobrazowego, zaś północna w obręb Chodelskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Chodelski Obszar Krajobrazu Chronionego – na terenie gminy obręby ewidencyjne: Kamień, Kępa Solecka, Kępa Gostecka, Braciejowice, Głodno, Zakrzów, Grabowiec, Las Dębowy, Wrzelów, Trzciniec, Niedźwiada Mała, Niedźwiada Duża, Łaziska i Janiszów. Został utworzony w 1990 r. i na terenie gminy Łaziska zajmuje ponad połowę powierzchni gminy. Charakteryzuje się zróżnicowanymi zbiorowiskami roślinnymi: doliny Chodelki, łąkami i lasami, z których najwartościowsze przyrodniczo są kompleksy podmokłych lasów: Las Głodzieński i Las Powiślański. Lasy zamieszkałe są przez wiele gatunków ptaków leśnych i ptaków związanych ze środowiskiem wodnym oraz płazów i gadów chronionych. Otulina **Wrzelowieckiego Parku Krajobrazowego** – na terenie gminy obręby ewidencyjne: Koło, Kopanina Kaliszańska, Kopanina, Kamieńska, Kosiorów, Piotrawin, Piotrawin Kolonia, Wojciechów i Zgoda. Wrzelowiecki Park Krajobrazowy utworzony został w 1990 r. i część terenów gminy Łaziska leży w otulinie Parku. Cechuje go niezwykle urozmaicona rzeźba terenu, którą tworzą strome krawędzie doliny Wisły, liczne wąwozy lessowe, a także wysokie wydmy piaszczyste. Niezwykle malowniczy, a także cenny geologicznie jest dawny kamieniołom na prawym brzegu Wisły na południe od Piotrawina. Na urwistej, 40-metrowej ścianie odsłonięty jest tu jeden z najciekawszych w Europie profili górnej kredy. Koło Kaliszan (gmina Józefów nad Wisłą) planuje się utworzenie rezerwatu faunistycznego „Wyspa Kaliszańska”,

chroniącego ostoje ptactwa wodno-błotnego. W Otulinie Wrzelowieckiego Parku Krajobrazowego dominują w nim bory dębowo-sosnowe oraz rzadziej bory świerkowe. Występują tu również niewielkie

kompleksy pocięte wązozami, należące do łąk dębowo - grabowych oraz mieszane bory dębowo – sosnowo – grabowe, dość silnie zdegradowane. Otulina Wrzelowieckiego Parku Krajobrazowego jest intensywnie eksploatowana rolniczo, stąd też jest uboższa w faunę zarówno pod względem składu gatunkowego jak i liczebności.

Nadwiślański system obszarów chronionych objętych ochroną w ramach Obszarów Natura 2000, obejmuje tereny gminy Łaziska wchodzące w skład: **Małopolskiego Przełomu Wisły**, obszar specjalnej ochrony ptaków (Dyrektywa Ptasia) oraz **Przełomu Wisły w Małopolsce**, obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa).

Małopolskiego Przełomu Wisły – na terenie gminy obręby ewidencyjne: Las Dębowy, Braciejowice, Kępa Gostecka, Kępa Solecka, Kamień, Kamień Kolonia, Piotrawin, Piotrawin Kolonia. Małopolski Przełom Wisły obejmujący odcinek Wisły pomiędzy Annopolem a Kazimierzem Dolnym

charakteryzuje się wysokimi brzegami, licznymi wyspami w postaci piaszczystych i pokrytych roślinnością łąch. Obszar stanowi ważną ostoję ptaków wodno-błotnych o randze europejskiej, jest ważną ostoją rybitwy białoczelnej i rzecznej, a także jednym z nielicznych w Polsce stanowisk lęgowych ostrygojada. Ponadto gnieźdzą się tu inne rzadkie gatunki, jak: dzięcioł białoszy, mewa czarnogłowa, szablodziób, batalion, krwawodziób, mewa pospolita, czy rycyk. Ponadto stosunkowo liczny jest tu zimorodek, płaskonos i nurogęś. Na wyspie w miejscowości Kaliszany (gmina Józefów nad Wisłą) odbywają się cykliczne obozy ornitologiczne poświęcone badaniom i obrączkowaniu ptaków.

Przełom Wisły w Małopolsce – na terenie Gminy Łaziska obręby ewidencyjne: Las Dębowy, Braciejowice, Kępa Gostecka, Kępa Solecka, Kamień, Kamień Kolonia, Piotrawin, Piotrawin Kolonia. Obszar obejmuje przełomowy odcinek doliny Wisły, od ujścia Sanny powyżej Annopola do Puław. Dolina Wisły posiada dużą wartość przyrodniczą, ponieważ jest jedną z niewielu dużych rzekw Europie, które zachowały się w stanie względnie naturalnym. W dolinie Wisły występują licznestarorzecza, łąchy i zastoiska, piaszczyste wyspy oraz namuliska. Dolina ta obejmuje fragment ostoi ptactwa wodno-błotnego o randze europejskiej, ważnej zarówno dla gatunków lęgowych, jak i migrujących. Ponadto została ona zaliczona do 10 systemów rzek Europy, którym nadano priorytet ochrony naturalnych walorów. Jest to również korytarz ekologiczny o europejskiej randze.

5.2.2. **Zarys historii obszaru gminy**

Osadnictwo w Gminie Łaziska od pradziejów do średniowiecza

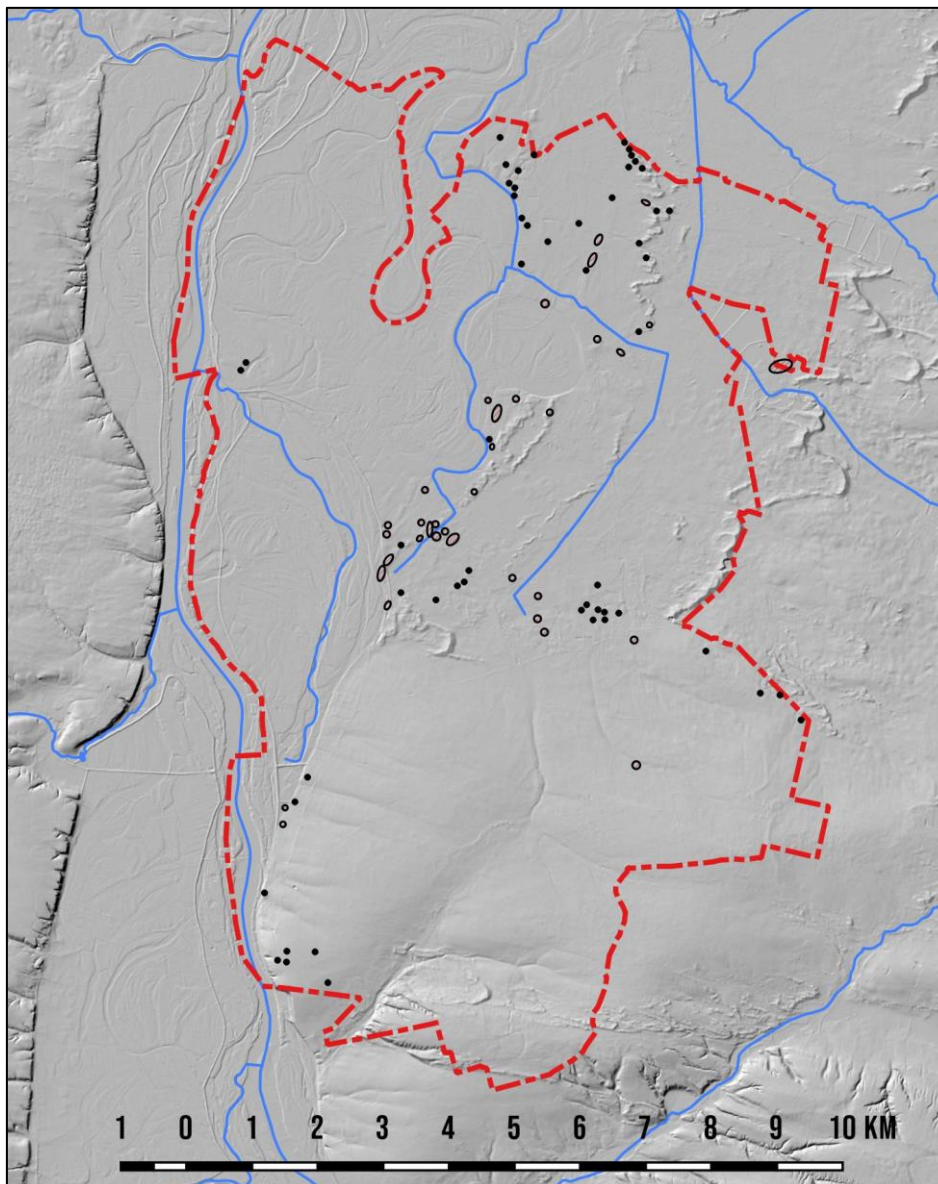
Stanowiska archeologiczne wyznaczone na terenie Gminy Łaziska pochodzą głównie z badań powierzchniowych, przeprowadzonych w ramach projektu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz w niewielkim stopniu ze stacjonarnych planowych badań wykopaliskowych. Łącznie do tej pory znanych jest 91 stanowisk archeologicznych. Obejmują one okres od starszej epoki kamiennej do okresu średniowiecza, reprezentując znaczną część kultur archeologicznych występujących w tej części Lubelszczyzny.

W czasie kiedy przeprowadzano badania terenowe instrukcja badań Archeologicznego Zdjęcia Polski nie uwzględniała wyznaczania stanowisk z okresu staropolskiego i nowożytnych – do XIX wieku. Obecnie prowadzi się weryfikacyjne badania powierzchniowe uwzględniające stanowiska związane z tymi okresami, umownie nazwanymi nowożytnością. Niestety dla obszarów AZP wchodzących w terytorium Gminy Łaziska nie wykonano jeszcze tych badań, dlatego zarówno w zestawieniu jak i prezentowanym poniżej opisie jest ich brak. Z prowadzonych jednak dorywczo obserwacji wynika że teren gminy Łaziska jest dość obficie nasycony materiałem archeologicznym z tych okresów reprezentowany fragmentami ceramiki, kafla piecowych i drobnych przedmiotów oraz zdawkowych numizmatów. W przyszłości więc zapewne, jeżeli zostaną przeprowadzone powtórne – weryfikacyjne badania AZP na tym terenie wyznaczonych zostanie szereg stanowisk z okresu staropolskiego i nowożytnego, choćby dlatego że część miejscowości posiada metrykę średniowieczną z zachowaną ciągłością osadniczą.

Wymienione w tabeli 89 stanowisk archeologicznych zawierają w sobie 15 jednostek taksonomicznych z których najliczniejszą grupą są stanowiska nieokreślone bo aż 52 punkty. Są to materiały bez możliwości przyporządkowania ich konkretnym kulturom archeologicznym. Wynika to z małej ilości rozdrobnionego materiału ceramicznego, mało charakterystycznych znalezisk jak np. odłupki krzemienne lub fragmentów przedmiotów o nie możliwej do określenia funkcji a tym samym nie czułych chronologicznie. Drugą pod względem liczby są stanowiska Kultury Łużyckiej. Jest ich 34, w następnej kolejności stanowiska wczesnośredniowieczne i średniowieczne w liczbie 36,

kulturytrzcinieckiej 8, kulturyprzeworskiej z Okresem Wpływów Rzymskich 8, kultury pucharów lejkowatych 7 oraz Neolit nie doprecyzowany 4, Okres Lateński z kulturą pomorską 4, kultury ceramiki grzebykowo dołkowej 4, kultury ceramiki sznurowej 3, kultury Wczesnej Epoki

Brązu 3, cykl kultur wstęgowych 2.

Neolit – młodsza epoka kamienna

Najstarszymi kolonizatorami ziem Powiśla wchodzących w skład Gminy Łaziska była ludność pochodzenia południowego tzw. kręgu kultur naddunajskich. Reprezentowana jest ona głównie przez **kulturę ceramiki wstęgowej rytej (KCWR)**. Jej nazwa pochodzi od kulistej formy naczyń glinianych zdobionych ornamentem rytym w postaci wstęg spiralnych i innych wątków geometrycznych. Przedstawiciele tej kultury przywędrowali na obszar dzisiejszej Polski przed ok. 5600 p.n.e. KCWR trwała do ok. 4900 p.n.e. Była to pierwsza w pełni neolityczna kultura na polskich ziemiach. Ludność tej kultury przemieszczała się na południu Polski stosunkowo szybko (3 km na rok), posuwając się wzdłuż linii Wisły i Warty.

Ludność tej kultury zajmowała najlepsze gleby nadające się pod uprawę, przede wszystkim urodzajne gleby lessowe południowej strefy obecnych ziem polskich - tu odkryto najstarsze osady tej kultury, lokalizowane na brzegach dolin rzecznych. Osadnictwo było ruchome, po wyeksploatowaniu

ziemi przenoszono się na nowe tereny. Osady były zasiedlane przez około 15 lat, po czym przenoszono się w nowe miejsca. Do starych siedzib powracano nie wcześniej niż po 45-60 latach. Podstawową jednostką osadniczą KCWR był dom-gospodarstwo. Kilka takich domów składało się na osadę, w której mogło mieszkać od 100 do 200 osób przez kilka pokoleń. Wielkość osady mogła dochodzić do 30 ha. Domy miały pokaźne rozmiary. Zbudowane na planie prostokąta, ich długość sięgała 40 m, a szerokość 6-7 m. Konstrukcja budowli opierała się na dębowych słupach wkopanych w ziemię, a przestrzeń między nimi była wypełniona plecionką, uszczelnioną gliną. Całość wraz z dachem podtrzymywał rząd słupów biegnący przez środek domostwa. Pierwsze osady KCWR miały charakter otwarty, pozbawiony jakichkolwiek umocnień. Dopiero w późnej fazie rozwojowej zaczęły się pojawiać osady obronne, zwłaszcza w zachodniej strefie tej kultury. Być może pojawienie się tych prostych fortyfikacji należy łączyć z niepokojami w tym okresie, choć istnieją teorie, które interpretują te umocnienia poprzez powstanie nowej ideologii, kładącej silny nacisk na identyfikację z określonym terytorium. Osiedla KCWR zakładane były na żyznych terasach rzecznych. Na ich skraju zakładano pola otoczone krzewiastymi zaroślami. Uprawiano na nich różnego rodzaju zboża jak: pszenicę płaskurkę, samopszę, orkisz, pszenicę zbitokłosą, jęczmień, proso, groch, soczewicę i mak. Zbierano dzikie jabłka, orzechy, poziomki, czereśnie. Oprócz uprawy zbóż hodowano bydło, owce lub kozy. W późniejszym okresie rozpowszechniła się gospodarka żarowa. Polegała ona na karczowaniu lasu i wypalaniu go. Żyzny popiół zapewniał wystarczająco wysokie plony przez kilka lat. Następnie grupa postępowwała tak samo z innym fragmentem lasu.

Kultura pucharów lejkowatych (KPL)

Następnym etapem zasiedlania tych ziem było pojawienie się ludności rolniczej, która reprezentowała zawansowane rolnictwo i hodowlę udomowionych zwierząt. Wprowadziła też orkę sprzężającą. Tą szczególną rolę w pradziejach zajmuje kultura pucharów lejkowatych – nazwa pochodzi od charakterystycznych form naczyń glinianych których część wylewowa była ukształtowana w formie zbliżonej do lejka – której przedstawiciele zintensyfikowali na masową skalę rolnictwo. Wylesiano ogromne obszary by prowadzić na ich uprawy i hodowlę. Jest to najczęściej występująca kultura archeologiczna wczesnej fazy neolitu. Trwała ona na naszych ziemiach od około 3900 lat pne. do około 1900 lat pne. Ludność tej kultury wytwarzała zawansowane narzędzia krzemienne np. sierpy, siekiery kamienne, motyki rogowe, topory kamienne i rogowe. Wysoko zawansowane było tkactwo o czym świadczą liczne znaleziska ciężarków tkackich. Ponadto zajmowała się wydobywaniem i obróbką na masową skalę krzemienia do wyrobu potrzebnych narzędzi. Niedaleko od Łazisk, bo w Sieciechowie na masową skalę wydobywany był krzemień. Ten charakterystyczny surowiec - szary biało nakrapiany - jest często wyznacznikiem dla tej kultury a o skali jego wydobywania świadczą znaleziska z ternu całej Polski i poza jej granicami. Z kulturą tą wiążą się też pierwsze w Polsce znaleziska drobnych przedmiotów metalowych – głównie miedzianych.

Z terenu Gminy Łaziska mamy dużą liczbę ewidentnych stanowisk tej kultury (patrz zestawienie tabelaryczne) i w wielu przypadkach, pomimo małej czułości chronologicznej, można po krzemienianych odpadach produkcyjnych znajdujących z drobnymi fragmentami nie charakterystycznej ceramiki przypuszczać iż mamy do czynienia ze śladowymi znaleziskami KPL.

Kultura ceramiki grzebykowo dołkowej

Kolejną kulturą, a właściwie zespołem cech łączących niewielkie grupy ludności zamieszkującej enklawy leśne (nazywana do niedawna kulturą ceramiki grzebykowo dołkowej), łączące tradycje gospodarki zbieracko-łowieckiej z rolnictwem zwane dziś subneolitem lub leśnymi kulturami paraneolitycznymi, datowanymi na okres III i początek II tysiąclecia pne. zostały znalezione na terenie Gminy Łaziska. Jest to o tyle interesujące że grupy tej ludności egzystowały głównie w

Polsce wschodniej i północno wschodniej. Z terenu Lubelszczyzny znanych obecnie i identyfikowanych z tą jednostką niewiele stanowisk. Dlatego tym bardziej ciekawe jest to iż w mezoregionie małopolskiego przełomu Wisły znajdują się ślady osadnictwa związanych z tym kręgiem.

Kultura ceramiki sznurowej (KCSz)

Okres neolitu zamyka na opisywanym obszarze kultura ceramiki sznurowej. Nazwa pochodzi od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń glinianych odciskami sznura. Posługiwała się już przedmiotami i ozdobami metalowymi (miedź, brąz, srebro i nawet złoto). Społeczność o charakterze, jak się przypuszcza, koczowniczym – pasterskim. Rozpowszechniona szeroko w Europie środkowej i wschodniej. Liczna w Polsce południowej i wschodniej. Okres jej występowania to w przybliżeniu 2800 – 1900 p.n.e. Ludność reprezentująca tą kulturę wypełniła terytoria opuszczane przez społeczności KPL.

Na terenie objętym niniejszym opisem występuje ona wprawdzie nielicznie ale można sądzić że jest kwestią czasu natrafienie na nowe znaleziska zwłaszcza że na terenie sąsiednich gmin Józefów i Opole Lubelskie w ostatnich czasach natrafiono na kilka nie znanych wcześniej znalezisk.

Epoka Brązu :

Jest to najliczniej reprezentowane osadnictwo na terenie Gminy Łaziska. Starsza kultura z wczesnej epoki brązu **kultura trzciniecka** (około 1900 -1000 p.n.e.) została zarejestrowana na obszarach AZP obejmujących Gminę Łaziska jednak nie tak licznie, jak by się można było spodziewać, biorąc pod uwagę zespół bogatych stanowisk eponimicznych z nieodległego Trzcince. Ludność tej kultury posiadała umiejętność wytopu metali, w szczególności brązu i wytwarzała z niego zarówno narzędzia, broń jak i ozdoby. Nie odstąpiła jednak od wytwórczości krzemieniarskiej i właściwie przez cały okres jej trwania posługiwała się wyrobami krzemieniami. Ludność tej kultury prowadziła raczej osiadły tryb życia trudniąc się głównie rolnictwem. Niektórzy badacze utożsamiali ją z ludnością prasłowiańską co nie jest jednoznaczne i do dziś toczą się spory o jej przynależność etniczną.

Kultura Łużycka

Około połowę określonych kulturowo stanowisk to stanowiska kultury łużyckiej. Znaleziska tej kultury powszechnie występują na terenie Polski i Europy i datowane są od epoki brązu do epoki żelaza. Mieszczą się więc w dość rozległym przedziale chronologiczno-kulturowym, zarówno w środkowej jak i młodszej epoce brązu do epoki żelaza (od 1700-1500 p.n.e., faza środkowa do 700-400 p.n.e., faza późna sięgająca do epoki żelaza - tzw. Halsztat D). Należy to tzw. Kręgu kultur pól popielnicowych do którego zaliczana jest głównie ze względu na formę pochówków ciała palnych, w których zwęglone szczątki umieszczano w urnach i zakopywano w ziemi. Na cmentarzyskach znajdowane są liczne urny, często z bogatym wyposażeniem. Ludność tej kultury opanowała w wysokim stopniu umiejętność wytopu metali kolorowych, a w późnej fazie swojego rozwoju, także żelaza. Charakteryzowała się bogatym zdobnictwem wytwarzanych przedmiotów i naczyń. Zamieszkiwała zamknięte osady, nie rzadko mające charakter obronny oraz budowała trudno dostępne warownie. Z terenu Polski znane są grodziska tej kultury.

Materiały znajdujące na terenie Gminy Łaziska należą raczej do późnej fazy epoki brązu i wczesnej fazy epoki żelaza. Wyróżniony w materiałach AZP **Okres lateński** – okres w pradziejach Europy Środkowej i Zachodniej trwający od 400 p.n.e. do początku naszej ery, może być powiązany z fazą halsztacką kultury Łużyckiej. W tym czasie Europa znajdowała się pod kulturowymi wpływami stylu lateńskiego wywodzącymi się z obszarów zamieszkałych przez Celtów. Również do kręgu związanego Kulturą Łużycką (tzw .zespół kultur pól popielnicowych) należą występujące na tych

ziemiach elementy **kultury pomorskiej**, znane na naszym terenie głównie z grobów popielnicowych znajdujących nie rzadko pod „kloszami” z dużych naczyń glinianych.

Okres Wpływów Rzymskich i Wędrówek Ludów .

Na terenie Gminy Łaziska znajduje się kilka stanowisk z tego okresu, zamykającego się w przedziale czasowym III wieku pne do V wieku naszej ery i jest reprezentowany głównie przez stanowiska **kultury przeworskiej**. Choć większa część znalezisk tej kultury pochodzi z badań powierzchniowych to wspomnieć jednak należy że, na terenie sąsiedniej gminy Józefów we wsi Nieszawa przeprowadzono stacjonarne badania wykopaliskowe, które wykazują że w tej miejscowości funkcjonowała rozległa osada ludności kultury przeworskiej. Wyniki badań znacznie powiększyły naszą wiedzę na temat tej kultury gdyż znamy niewiele jej osad, zaś wiedzę czerpano głównie z badań obiektów sepulkralnych, to jest cmentarzysk. Geneza tej kultury jest nie jednoznaczna. Powstała prawdopodobnie na bazie kultury pomorskiej okresu lateńskiego. Tworzyły ją plemiona zaliczane przez starożytnych autorów do, między innymi germańskich ludów. Dla terenów Polskich byli by to Wandalowie. Nie brak jednak teorii o miejscowym - autochtonicznym pochodzeniu ludności, pozostającej pod wpływem starożytnego Rzymu i ludów migrujących przez jego prowincje. Liczni badacze sugerują że, ludność zamieszkująca w tym czasie tereny w dorzeczu Wisły mogła stanowić element protosłowiański. Znaleziska przedmiotów kultury materialnej manifestują się elementami uzbrojenia, są to miecze, „umba” tarcz, noże, groty włóczni i strzał, oraz bogatym zdobnictwem przedmiotów metalowych, zarówno z metali szlachetnych, jak i brązu, miedzi. Są to głównie różnego rodzaju zapinki (fibule), guzy, pierścienie itp. Często spotykane są rzymskie denary zarówno z okresu Republiki jak i cesarstwa.

Oprócz ewidentnie określonych jako materiały przeworskie w trakcie badań AZP wyznaczono kilka stanowisk bez określania przynależności kulturowej a oznaczone jako Okres Wpływów Rzymskich. Trudno więc przyporządkować je konkretnej kulturze ale, przez analogie, możemy mówić o plemionach wędrujących przez tereny Polski np. Gotów.

Wczesne średniowiecze i średniowiecze

Okres ten jest nierozzerwalnie związany z żywiołem słowiańskim i początkami Państwowości Polskiej. Najstarsze znaleziska z terenu gminy Łaziska pochodzą z VIII-IX wieku. Zaś ich największa liczba z IX – XII wieku. Są to głównie osady otwarte w formie mniejszych lub rozległych osad, niekiedy wzmocnionych ostrokołem. Z terenu Gminy Łaziska jest to druga co do ilości grupa stanowisk archeologicznych.

Późniejsze osadnictwo do końca XV wieku związane jest z tzw. drobnymi rycerskimi nadaniami i z czasem przechodzi w powstawanie większych jednostek tworzące majątki szlacheckie zaliczane do okresu Staropolskiego. Z okresu tego dysponujemy już źródłami pisаныmi, z których pochodzą wzmianki o najstarszych miejscowościach w gminie. Dla porządku poniższe informacje dotyczące najstarszych wzmianek o miejscowościach w gminie podajemy w porządku alfabetycznym. Informacje zostały zaczerpnięte między innymi z pracy Nazwy miejscowe Polski pod redakcją Kazimierza Rymuta, internetowej wersji Słownika Historyczno-Geograficznego Ziem Polskich w Średniowiecza (<http://www.slownik.ihpan.edu.pl/index.php>)

Janiszów. Pierwsze wzmianki pochodzą z 1409 r. Własność szlachecka w 1409 r. Parafia Piotrawin w średniowieczu. Pojawia się pod nazwami: *Janiszew* (1417) , *Ianisuoicze* , *Janischow* (1426) , *Jenisow* (1444).

Głodno. Pierwsze wzmianki z 1270 r. Parafia Piotrawin. Własność opactwa świętokrzyskiego. W 1428 r. Andrzej z Krępy na polecenie opata

świętokrzyskiego rozstrzyga w dworze opata w Braciejowicach spór między Goworkiem z Chobrzezan a kmieciami z Głodna, oskarżonymi o spowodowanie utonięcia w Wiśle 21 dzikich koni, czyli „swerzepicze”, należących do Goworka.

- Braciejowice.** Wieś z metryką sięgająca wieku XIII. Od roku 1270 własność klasztoru świętokrzyskiego. W 1270 r. Bolesław Wstydlivy nadaje posiadłościom klasztoru świętokrzyskiego immunitety między innymi zwalniając mieszkańców Braciejowic od obowiązku podejmowania bobrowników. W roku 1286 Leszek Czarny potwierdza z pewnymi zmianami powyższe przywileje, między innymi zwalniając mieszkańców Braciejowic, Głodna i Ciepłej od wyżej wymienionych powinności. W roku 1351 Kazimierz Wielki przenosi na prawo średzkie imiennie wymienione posiadłości klasztoru świętokrzyskiego, w tym Braciejowice, Głodno i Zakrzów. Następnie w roku 1374 sąd ziemski sandomierski uznaje prawa klasztoru świętokrzyskiego do wsi Broniewice przeciw opartym na sfałszowanym dokumencie roszczeniom kanonika Mikołaja syna „Hebostasii”.
- Niedźwiada** (1427 *Medzwada*, 1433 *Nyeczwyada*, 1456 *Myedzwyada*, 1468 *Nedzwyada*, 1470-80 *Myedzwyadza*, 1529 *Nyedzwada*). 1477 parafia Opole. Granice 1443 z Opolem, 1468 z Łaziskami. 1496 między częścią szlachecką a klasztorną: od jeziora Jeżyna należącego do części szlacheckiej „do drogi z młyna w Niedźwiadzie do wsi Łaziska, za drogą borem do strumienia, borem i dąbrową do wielkiego potoka i granicy z Głodnem, Janiszowem i Łaziskami. Część opactwa świętokrzyskiego.
- Wrzelów.** (1409 nazwa *Wrzelow*, 1441 n. *Wrzelowicze*) graniczy ze Żmijowiskami polem nad Wisłą, a w 1485 z wsią Szczekarków). Własność szlachecka od 1409r.
- Piotrawin.** Źródła pisane, w których występuje nazwa Piotrawin, pochodzą dopiero z połowy XIII w. W dokumencie sieciechowskim z 1252 r. jest wymienione *theloneum in Pyotrawin* w kontekście, że klasztorowi zostało nadane przez księcia Henryka Sandomierskiego; wzmianka odnosi się do drugiej połowy XII w. W *Vita Minor Sancti Stanislai*, napisanym przez Wincentego z Kielc ok. połowy XIII w. w opisie tzw. Cudu piotrawińskiego - a więc wypadków sprzed roku 1079 - wymieniony jest Piotrawin jako siedziba kościoła. Jako źródło wczesnośredniowieczne można też traktować pierwotne wezwanie kościoła św. Tomasza Apostoła. Z początku XIV w. (rok 1309) pochodzi średniowieczny dokument dotyczący Piotrawina; jest nim nadanie wsi biskupowi krakowskiemu przez Władysława Łokietka. W XIV w. Piotrawin notowany był w spisach świętopietrza i dziesięciny papieskiej jako ośrodek parafii; występuje w wykazach z lat 1326 - 1358. Wzmianki o tej miejscowości pojawiają się w dokumentach z roku 1259 i dalszych, a także w *Historii* Jana Długosza. W *Liber Beneficiorum* Długosza Piotrawin i wsie należące do parafii są wymieniane kilkakrotnie.

Piotrawin i okolice znajdował się w granicznym punkcie dróg komunikacyjnych i handlowych. Znaczenie ich zależało od komunikacji wodnej i prowadziło wzdłuż Wisły drogą lądową z południa ku północy. W związku z trudnościami komunikacyjnymi funkcjonowały w rejonie Piotrawina przeprawy. Mogło być ich kilka. Główna przeprawa była prawdopodobnie w samym Piotrawinie, gdzie z tej racji najpóźniej w drugiej połowie XII w. ustanowiono komorę celną. Dochody z komory nadane zostały przez Henryka Sandomierskiego klasztorowi w Sieciechowie. W późniejszym okresie funkcjonuje wciąż handel solą i przeprawa przez Wisłę. W Piotrawinie odkryto budynek z podpiwniczeniem z XVI lub XVII w., służący zapewne jako magazyn soli. W 1674 r. odnotowano tam istnienie komory celnej, w 1676 r. zaś - pisarza solnego. Taki pisarz działał wówczas również w Puławach przy obiekcie, określonym jako *depositoriumsalis* alias *żupa*. W XVIII w. skład soli istnieje w Kamieniu. W czasach nowożytnych istniała przeprawa między Solcem a Piotrawinem. W 1704r. August II przeprawił się pod Solcem po prowizorycznym moście, który następnie jego artyleria zdołała rozebrać; jednak po kilku dniach postoju w Piotrawinie wybuchł w obozie 9 IV gwałtowny pożar, który spowodował duże straty. Także Stanisław August, jadąc do Kaniowa, zatrzymał się 2 IX 1787r. w Piotrawinie dla obejrzenia kościoła. W okresie międzywojennym w 1939r. istniał most drewniany, łączący Solec i Kamień.

Żywa pozostaje legenda o wskrzeszeniu komesa Piotra przez bp. Stanisława, którą przytaczamy. Wieś Piotrawin kupił biskup Stanisław ze Szczepanowa od rycerza Piotra Strzemieńczyka z Janiszowa. Rodzina zmarłego, nakłoniona przez króla Bolesława Śmiałego, będącego w zatargu z krakowskim biskupem, pozwała hierarchę przed sąd królewski, zarzucając bezprawne zagarnięcie rycerskiego majątku. Aby wykazać swą niewinność, biskup Stanisław musiał przedstawić świadków transakcji. Rycerz Piotr nie żył już od trzech lat, a inni świadkowie bali się narazić na gniew króla. Osamotniony biskup, uzyskawszy od sądu zgodę na trzy dni zwłoki, udał się do kościoła w Piotrawinie i odprawił trzydniowy post, leżąc krzyżem u stóp ołtarza. Gdy nadszedł dzień sądu, wyszedł z kościoła w asyście duchowieństwa i licznie zgromadzonego ludu i udał się do grobu Piotra. Poleciał odkopać grób zmarłego rycerza i w gorącej modlitwie zwrócił się do Boga, by pozwolił rycerzowi zmartwychwstać i dać świadectwo prawdzie. Po modlitwie dotknął pastorałem zwłok Piotra i kazał mu powstać z grobu. Rycerz wyszedł z grobu, włożył na siebie kościelną albę i - prowadzony przez biskupa - udał się przed sąd królewski. Przed zgromadzonymi na błoniach nadwiślańskich między Solcem a Piotrawinem królem i jego świtą, którzy przybyli na "wielkie roki", zmartwychwstały Piotr Strzemieńczyk potwierdził, że sprzedał wieś biskupowi Stanisławowi. Jeden z obecnych przy składaniu zeznań krewnych rycerza nie wytrzymał zapachu jego rozkładającego się ciała i zakrył sobie chustą nos i usta. -Ponieważ się mną brzydzisz - powiedział rycerz - to do dwudziestego piątego pokolenia twego wszystkim czuć będzie z ust i nosa. Klątwa została zdjęta z tej gałęzi rodu Piotra dopiero w 1850 r. Po rozprawie biskup odprowadził Piotra do grobu. Rycerz nie chciał pozostać wśród żywych. Prosił tylko biskupa Stanisława o modlitwę w intencji skrócenia czyścicowej pokuty. Złożony do grobu umarł powtórnie. Biskup zerwał gałązkę

lipy i wsadziwszy ją wierzchołkiem w ziemię w pobliżu grobu rzekł: "Rośnij na pamiątkę!" Lipa, która robiła wrażenie drzewa rosnącego korzeniami do góry, dotrwała do 1930 r. Zniszczyła ją burza.

Kamień.

W XV wieku była to wieś królewska (wzmiankowana przez Długosza pod nazwami „*Kamyn*”, „*Kamyen*”). W wieku XIX była to wieś z folwarkiem, a także dobra w powiecie nowoaleksandryjskim, gminie Kamień, parafii Piotrowin, „odległy 35 wiorst od Nowo Aleksandryi (Puław)”. Według spisu z roku 1827 r. Kamień liczył 57 domów, 445 mieszkańców. Dobra Kamień składały się z folwarku Kamień i Kopanina, wsi Kamień, Jarantowice, Grabowiec, Dół Okrągły i Las Dębowy.

Łaziska.

Najstarsze wzmianki źródłowe dotyczące Łazisk pochodzą z początku XV wieku. Historia własności wsi zaczyna się od wzmiankowanego w 1414r. dziedzica Goworko. Następna informacja dotyczy Grota z Chwalisławic, który sprzedaje część wsi Piotrowi z Wrzelowa. Dość długo, bo przez ponad 100 lat Łaziska były w posiadaniu rodziny Chobrzeńskich aż do roku 1604, kiedy zostają podzielone i przechodziły kolejno we władanie rodziny Słupeckich, Dunin-Borkowskich, Tarłów, Lubomirskich, Rzewuskich, Potkańskich i Wojciechowskich. W 1847 roku Łaziska zakupił Kazimierz Wydrychiewicz, który przyczynił się do zagospodarowania klucza łaziskiego wchodzącego odtąd w skład dóbr opolskich. Jednakże największy rozwój Łazisk następuje gdy stają się one własnością rodziny Kleniewskich, którzy zakupili majątek w 1871r. a gospodarzem jego stał się Jan Kleniewski. Jako wybitny gospodarz i organizator majątek pomnożył przeprowadzając w nim szereg reform. Początkowo mieszkał w Łaziskach, znacznie przyczyniając się do ich rozwoju gospodarczego. Po wybudowaniu „Domu” w Kluczkowicach ciężar zarządzania majątkiem przeniósł się do Kluczkowic. Projekt budynku został zamówiony u Stanisława Witkiewicza wg stylu zakopiańskiego. W latach 1901-1902 zbudowany został drewniany „Dom” z przeznaczeniem na prywatną szkołę. Budowany był z myślą o synu właściciela Kluczkowic, Przemysławie, którego ze względu na stan zdrowia Kleniewscy nie chcieli kształcić poza Kluczkowicami. Szkoła zwana umownie „domem” była drewniana. W związku z ukończeniem w 1907r edukacji przez Przemysława, budynek stał nieużytkowany. Postanowiono więc że przeniesiony zostanie on do Łazisk. Przenosiny te związane były również z faktem zamążpójścia Haliny która, w 1907 roku otrzymała klucz łaziski w posagu i miała tam zamieszkać. Ponieważ w Łaziskach nie było odpowiedniego lokum do zamieszkania zdecydowano się na translację dawnej szkoły. Po drobnych przeróbkach i adaptacji budynek zaczął pełnić funkcje mieszkalno-reprezentacyjne zamożnej rodziny ziemiańskiej.

Plan dworu z 1922 roku oraz przekazy ikonograficzne z lat późniejszych ukazują obiekt już po przeniesieniu do Łazisk. Brak jest informacji jak wyglądał przed przeniesieniem z Kluczkowic. Zdaniem Adama Iłakowicza (rodzina ostatnich właścicieli), po przeniesieniu dworu do Łazisk dokonano jedynie niewielkich poprawek. Dwór zbudowany był z drewna modrzewiowego, ściany konstrukcji

wieńcovej pokrywał szalunek z desek sosnowych przybijanych pionowo. Duży dach dwuspadowy przykryty był dachówką ceramiczną. Posadowiony na wysokiej podmurówce (w czasie II wojny Światowej Niemcy dodatkowo obłożyli ją kamiennymi płytami - były to macewy przywiezione z przez Niemców z opolskiego cmentarza żydowskiego - celem osłonięcia od kul partyzanckich), parterowy z mieszkalnym poddaszem o powierzchni zwiększonej systemem facjat i 'wygląd'. Na planie dwór składał się z dwu prostokątów i w rzucie przypominał odwróconą literę L. Pośrodku elewacji wschodniej dostawiona była wieża na planie ośmioboku, górująca nad bryłą dworu. Dwór przetrwał pożogę wojenną. W 1944 roku urządzono w nim szpital dla rannych sowietów. Po 1945 roku urządzono w nim siedzibę urzędów administracji państwowej, oddział banku i sklepy. Dwór spłonął na początku lat 50-tych XX wieku. Przyczyną pożaru było prawdopodobnie podpalenie. Dwór w Łaziskach był jednym z nielicznych obiektów między Wisłą a Bugiem zbudowanych wg stylu zakopiańskiego Stanisława Witkiewicza.

Dzieje dzisiejszego województwa lubelskiego we wczesnym średniowieczu ściśle związane są z plemionami Lędzian, Dulebów, Bużan (wspominał o nich Geograf Bawarski) i Wołynianami (wymienionymi przez Nestora w Powieści minionych lat). Przyjmuje się, że Dulebowie, Bużanie i Wołynianie byli jednym plemieniem, które w różnych okresach różnie nazywano i którzy od wschodu graniczyli z Lędzianami, zajmującymi teren międzyrzecza Wisły i Bugu. W X w. zachodnia część domeny Dulebów została zajęta przez Lędzian, i dalsza historia ziem w tym okresie wiąże się ściśle z rywalizacją o tak zwane Grody Czerwieńskie. W 979 r. (funkcjonuje także data 981 r., podawana za Letopisem Nestora) Grody Czerwieńskie zostają zajęte przez Włodzimierza Wielkiego i po trwających do 1031 r. walkach – w 1018 r. zdobył je Bolesław Chrobry - zostały włączone w obręb ziem ruskich przez Jarosława Mądryego i w ten sposób weszły one w skład silnego Księstwa Halicko-Włodzimierskiego. Ziemie te to tereny pogranicza, na którym dwa kształtujące się państwa feudalne Polski i Rusi toczyły walkę.

Historia osadnictwa zaobserwowana w źródłach pisanych dotyczących osad w gminie Karczmiska powiela sytuację zaobserwowaną także na pozostałych terenów województwa lubelskiego. Bardzo niewiele jest źródeł historycznych zwłaszcza do końca XIV w. dotyczących osadnictwa na tych terenach, a według historyków jedynie 1/6 osad wyłania się z mroków historii. Historycy wysuwają przypuszczenia, że w II i III ćwierci XIV w. szczególnie dotkliwe były zniszczenia spowodowane walkami z Litwą o opanowanie Rusi południowo-zachodniej. Doskonałe źródło do poznania najwcześniejszych dziejów Polski, jakim jest *Liber beneficiorum* Jana Długosza (powstałe w latach 1470 – 1480), w którym podawano dane dotyczące świętopietrza (denar od łebka dla papieża – stąd świętopietrze) w odniesieniu do każdej osady, ma w przypadku Lubelszczyzny największe braki. Najpełniejsze dane dotyczące osadnictwa interesujących nas terenów przynoszą późniejsze źródła o charakterze fiskalnym: *Liber Retaxationum* z 1529 r. i Rejestry poborowe z lat 1531 i 1533. Nieocenionym źródłem wiedzy o mieszkańcach są księgi metrykalne. Postanowienia Soboru Trydenckiego (1543-1546) nakazały, aby księgi zawierały imię dziecka, datę chrztu, imiona rodziców, imiona rodziców chrzestnych i imię szafarza chrztu. Nakaz ten wprowadzono w 1593 przez synod diecezjalny krakowski. Dzięki temu księgi stanowią jedne z głównych źródeł historycznych w badaniach demograficznych, genealogicznych, socjologicznych czy też dotyczących nazewnictwa.

W XIV w. nastąpiły pierwsze lokacje miast. W 1317 r. nastąpiło nadanie przywileju lokacyjnego dla Lublina przez Władysława Łokietka. Po zawarciu unii polsko-litewskiej w Krewie

nastąpiła stabilizacja polityczna i pokój, co oczywiście miało korzystny wpływ na rozwój gospodarczy regionu. Województwo lubelskie zostało utworzone w 1474 r. przez króla Kazimierza Jagiellończyka. Wcześniej ziemie te należały do województwa sandomierskiego. W przeciwieństwie do większości województw staropolskich, które jako jednostki podziału administracyjnego powstały z XIII wiecznych księstw dzielnicowych, województwo lubelskie powstało na drodze stopniowego wyodrębniania się z województwa sandomierskiego. Podczas panowania Kazimierza Jagiellończyka ziemia lubelska posiada osobnego starostę, sędziego, chorążego, wojskiego pomimo formalnej przynależności do województwa sandomierskiego, a w połowie XV w. posiadała już pełną hierarchię urzędniczą, co prawda bez wojewody, ale który pojawia się w 1474 r. Ustalone wówczas granice województwa lubelskiego trwały niezmiennie do rozbiorów Polski. Przyczyny wyodrębnienia się samodzielnego województwa lubelskiego upatruje się między innymi w eksplozji demograficznej i gospodarczej ziemi lubelskiej do tej pory wyniszczanej wojnami, a po unii jagiellońskiej z Litwą ziemia lubelska znalazła się w bezpiecznym środku wielkiego państwa. Powstałe w 1474 r. województwo objęło powiat lubelski, który wkrótce wchłonął powiaty wawolnicko-kurowski, parczewski i urzędowski. W XV wieku wyodrębniły się sądy ziemskie jako sądy w sprawach cywilnych dla stanu szlacheckiego. Okręgi sądowe nazywano powiatami – ponieważ sądy ziemskie nie miały stałych siedzib, ale dokonywały objazdów całego terytorium zatrzymując się na pewien czas w znaczniejszych ośrodkach i właśnie te ośrodki utworzyły powiaty a sama nawa wywodzi się od „dnia wietnego”, czyli wiecu – zgromadzenia sądowego. Granice powiatów, czyli okręgów sądowych są trudno uchwytnie, ponieważ ponownie, jak i w przypadku początków powstania województwa lubelskiego, brak jest wczesnych źródeł pisanych a pierwsze pojawiają się dopiero około 1531 r. Pierwsze sejmiki szlacheckie nowopowstałego województwa lubelskiego odbyły się w Urzędowie, a od 1532 r. odbywały się w Lublinie. Najmniejszą jednostką podziału administracyjnego kraju była parafia i stan ten utrwalił się aż do czasu zaborów. W administracji kościelnej województwo lubelskie należało w czasach nowożytnych do łacińskiej diecezji krakowskiej (metropolia gnieźnieńska). Wśród mniejszości wyznaniowych dominowali Żydzi (m.in. gminy w Lublinie, Parczewie, Łukowie, Kocku). W Bełżycach oraz Piaskach pod Lublinem mieszkały zorganizowane społeczności protestanckie.

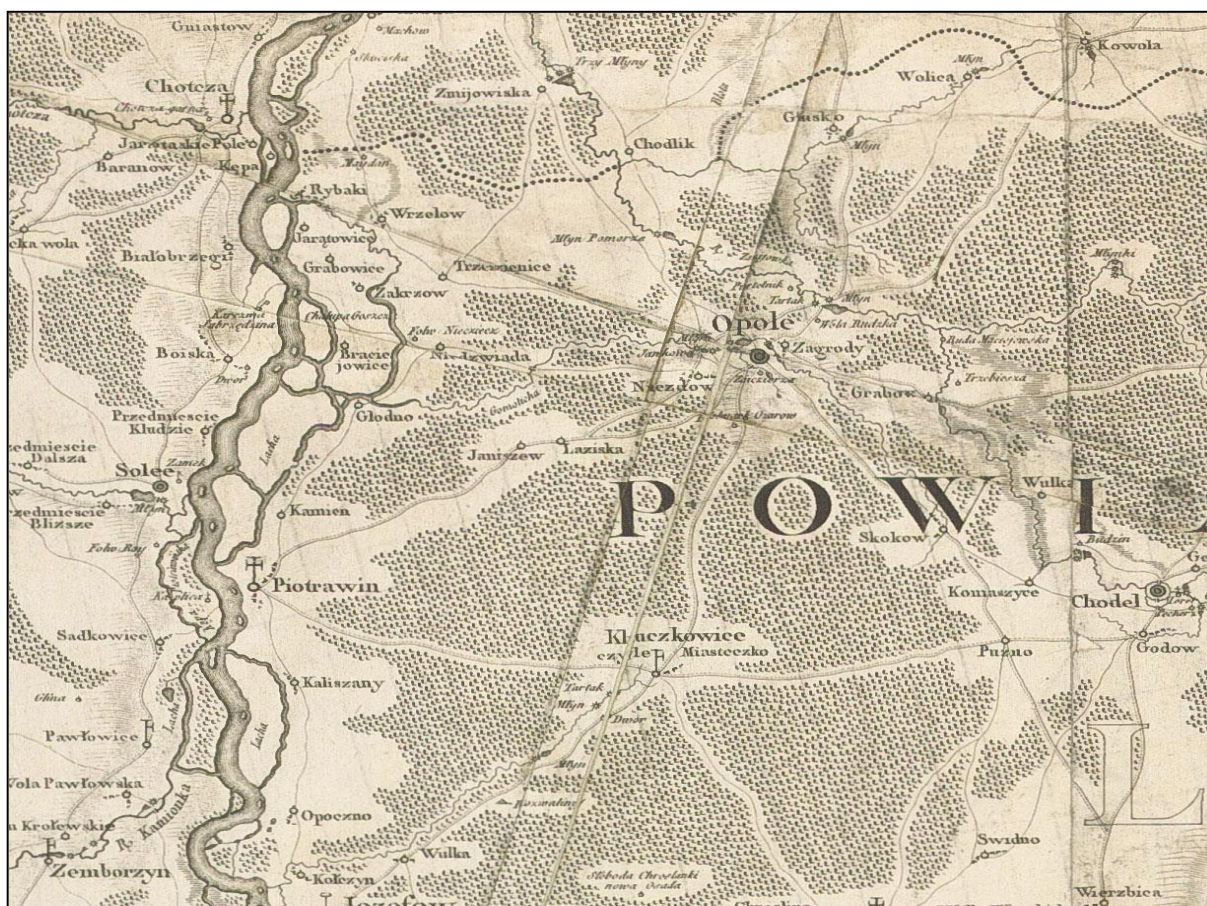
Rozwój gospodarczy Ziemia Lubelska zawdzięczała szlakom kupieckim, które przezeń przebiegały na przełomie XII i XIII przez ziemie wschodnie, ciągnął się szlak, który łączył handel arabski z Europą Zachodnią. Jego znaczenie jeszcze bardziej wzrosło po niszczących najazdach mongolskich. Natomiast w wieku XV znaczenia nabrał szlak kupiecki Wrocław – Lublin – Lwów, który konkurował ze starszą drogą handlową Wrocław – Kraków – Lwów. Szlak omijający stołeczny Kraków na korzyść Lublina miał charakter europejskiej drogi kulturowej. W 1450 r. oraz 1454 r. król polski Kazimierz Jagiellończyk wystawił dokumenty, w których zezwolił kupcom jeździć z Rusi do Wrocławia. Wskazał w nich trasę pomiędzy Śląskiem a Lwowem: Bolesławiec – Wieluń – Brzeźnica – Radomsko – Przedbórz – Żarnów – Opoczno – Skrzynno – Radom – Zwoleń – Kazimierz – Lublin – Krasnystaw – Hrubieszów. W 1455 r. polecił urzędnikom respektować swobodę podróżowania nią wobec wszystkich kupców. Dokumenty te zapoczątkowały międzynarodową karierę nowego szlaku handlowego, łączącego najważniejsze ośrodki Śląska (wówczas w Królestwie Czeskim) oraz Rusi (w granicach Królestwa Polskiego). Trakt Wrocław – Lublin – Lwów wykorzystywali kupcy do prowadzenia handlu: sukniem, wołami, woskiem, futrami. Na otwarciu drogi radomsko-lubelskiej, która umożliwiała omijanie uciążliwego składu w Krakowie, zyskali przede wszystkim mieszczańscy lubelscy. Dzięki dogodnemu położeniu miasta oraz przywilejom królewskim, stali się pośrednikami w wielkim handlu, zwłaszcza podczas jarmarków. Na szlaku bogacili się również kupcy z Wrocławia, utrzymujący żywe kontakty z Europą zachodnią, jak również kupcy ze Lwowa, uczestniczący w handlu wschodnim. Trakt łączący Wrocław i Lwów za pośrednictwem

Lublin odgrywał międzynarodową rolę i umożliwiał wymianę kulturową pomiędzy cywilizacją łacińską i bizantyńską, a więc Zachodem i Wschodem Europy.

Okres od XV do połowy XVI w. to szczytowy okres rozwoju zwłaszcza Lublina jako stolicy województwa i ziem sąsiadujących. w okresie tym, w 1409 r. pojawiają się w źródłach pierwsze wzmianki o Karczmisskach a nazwa pochodzić miałyby od karczmi podróżnych, które występowały na tym terenie. Karczmisska należały do dóbr królewskich. Od czasu podpisania Unii Lubelskiej (w 1569 r.) województwo zaczęło odgrywać znaczącą rolę polityczną. Lublin był miejscem obrad sejmików oraz od chwili utworzenia Trybunału Koronnego (w 1578 r.) stał się również stolicą sądową dla całej Małopolski. Nastąpił znaczny rozkwit miast, rozwój handlu i rzemiosła oraz wzrost liczby ludności. Tworzyły się wielkie majątki rodów magnackich m.in. Zamoyskich, Czartoryskich, Potockich, Firlejów, Tarnowskich. Kwitła kultura i sztuka, np. renesans lubelski - popularna odmiana stylu renesansowego w architekturze sakralnej, która objęła zasięgiem swojego występowania obszar od Grodna aż po Kalisz.

Druga połowa XVII w. rozpoczyna okres upadku gospodarczego ziem województwa lubelskiego, a początkiem jest powstanie Chmielnickiego w 1648 r., które kończy okres prosperity Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a rozpoczyna kilkudziesięcioletni okres wojen z Kozakami i Tatarami (1648-1654), Rosjanami (1654-1656), Szwedami (1655-1656), Węgrami (1657) i Turkami, w czasie których zarówno Korona jak i Litwa poniosły duże straty ludnościowe i materialne. W XVII w. zanotowano w Polsce jedynie 32 dni pokoju. Do ponownego wyniszczenia tych ziem doszło podczas III wojny północnej (1700-1721) oraz pod koniec wieku XVIII podczas insurekcji kościuszkowskiej. Doprowadziło to do wyludnienia miast i wsi, upadku rzemiosła i handlu. W 1795 r., po III rozbiórce Rzeczypospolitej, ziemie należące obecnie do gminy Łaziska znalazły się pod panowaniem austriackim, wchodząc w skład tzw. Galicji Zachodniej. Od 1809 r., w wyniku zwycięskiej ofensywy księcia Józefa Poniatowskiego, weszły w skład Księstwa Warszawskiego w ramach departamentu lubelskiego. Po upadku Napoleona Bonaparte, na mocy ustaleń Kongresu

Tereny gminy Łaziska na jednej z najstarszych map Polski w dużej skali (1:225 000) – mapie Karola de Petheesa z 1786 r.

Mappaszczegulnawoiewodztwa lubelskiego : zrządzona z innych wielu mappmiejsowych tak dawnieyiak i świeżo odrysowanych tudziezgoscincowych i niewątpliwych wiadomosci wszystko według reguł

Wiedeńskiego w 1815 r., ziemie te nie wróciły już do Austrii i znalazły się pod panowaniem Rosji w ramach Królestwa Polskiego. Po utworzeniu Królestwa Polskiego departamenty przemianowano na województwa. Do wybuchu powstania listopadowego ośrodkiem życia umysłowego, poza Lublinem, były Puławy. W czasie powstań listopadowego (1830-1831) i styczniowego (1863-1864) region był ważnym terenem walk narodowowyzwoleńczych. Za udział w powstaniu listopadowym bardzo wielu Polaków musiało emigrować z Królestwa Polskiego w obawie przed represjami carskimi.

W 1837 r. w ramach reperkusji po powstaniu listopadowym jednostki podziału terytorialnego: województwa przemianowano na gubernie a powiaty na okręgi (cyrkuły).

Wskutek represji po powstaniu styczniowym nastąpiła kolejna zmiana administracyjna i Rosjanie wprowadzili gubernie, które zastąpiły województwa, obwody zmieniono na powiaty a powiaty na okręgi i tereny obecnej gminy Łaziska należały wówczas do guberni lubelskiej, powiatu nowoaleksandrowskiego. Z chwilą wybuchu powstania styczniowego 22 stycznia 1863 r. Tymczasowy Rząd Narodowy wydał dekret uwłaszczeniowy chłopów, który miał ich przyciągnąć do wojsk powstańczych. Z kolei, w celu odciążenia chłopów od udziału w powstaniu władze carskie ogłosiły ukazy uwłaszczeniowe chłopów. Wskutek uwłaszczenia zostały całkowicie zmienione zasady prowadzenia gospodarstw przez dotychczasowych właścicieli ziemskich, którzy nie tylko utracili ziemie, ale utracili także dotychczasową darmową siłę roboczą i zmuszeni zostali do dostosowania się do gospodarki kapitalistycznej.

Na tereny gminy Łaziska składały się grunta dworskie (folwarki) oraz włościańskie. Na czele gminy stał sołtys, którego wybierało zgromadzenie gromadzkie. Organem prawodawczym było zebranie gminne, na którym prawo głosu mieli gospodarze, którzy posiadali co najmniej 3 morgi gruntu. Zgromadzenie gminne wybierało wójta i ławników. Wójt miał uprawnienia policyjno-administracyjne i sądownicze. Gmina zarządzała szkolnictwem gminnym a urzędem kierował pisarz gminny. Także w 1867 r. powstał powiat nowoaleksandryjski (puławski). Podział ten utrzymał się do 1915 r.

Podczas I wojny światowej w 1914 i 1915 roku na terenie tym toczyły się walki z udziałem wielu tysięcy żołnierzy trzech armii. W sierpniu 1914 r., dwie armie austro-węgierskie wykorzystując przewagę mobilizacyjną nad siłami rosyjskimi, ruszyły od południa do natarcia między Wisłą a Bugiem. Najpierw 21 sierpnia 1914 r. przystąpiła do natarcia na kierunku Lublina 1. armia austro-węgierska pod dowództwem gen. Viktora Dankla, która po przebyciu bagnistej strefy rzeki Tanwi, w trzydniowej bitwie pod Kraśnikiem (23-25 sierpnia 1914 r.) zmusiła do odwrotu 4. armię rosyjską gen. Salzy. W tym samym czasie do natarcia na kierunku Zamość-Brześć ruszyła najsilniejsza 4. armia austro-węgierska, dowodzona przez gen. Maurycego v. Auffenberga, tocząc ciężkie walki Tomaszów-Zamość-Tyszowce z oddziałami 5. armii rosyjskiej gen. Plehwego. Ciężkie walki w tym rejonie w dniach 26 VIII-2 IX zwane „bitwą pod Komarowem” zakończyły się znacznym sukcesem Austriaków i tylko przez nieudolność jednego z austriackich dowódców nie doszło do całkowitego okrążenia i zniszczenia armii rosyjskiej. W tym czasie gen. Dankl, mając przed sobą cofające się oddziały rosyjskie, kontynuował natarcie siłami swojej armii w kierunku Lublina, zajmując 30 sierpnia Krasnystaw oraz stację kolejową Trawniki (1 września). Obie armie austro-węgierskie nie wykorzystywały swoich zwycięstw pod Kraśnikiem i Komarowem wobec dotkliwych porażek wojsk austro-węgierskich w Galicji Wschodniej i konieczności wycofania na front lwowski 4. armii austro-węgierskiej. 2 września Rosjanie, wykorzystując swoją przewagę, odzyskali rejon Trawniki-Krasnystaw i w ciągu następnego dnia rosyjskie armie przeszły do natarcia na całym swoim prawym skrzydle frontu, mając dwukrotną przewagę nad uszczuplonymi siłami austro-węgierskimi do 9 września wypierając z południowej Lubelszczyzny wszystkie oddziały austro-węgierskie.

Latem 1915 r front wojenny ponownie dotarł do Lubelszczyzny w wyniku zdecydowanej ofensywy wojsk państw centralnych, zapoczątkowanej przełamaniem w maju 1915 r. rosyjskiego frontu pod Gorlicami. Oddziały austro-węgierskie osiągnęły południowe granice Lubelszczyzny w końcu czerwca 1915 r. Atakiem między Wisłą a Bugiem dowodził August v. Mackensen. Rosjanie mimo dotkliwych braków amunicji zamierzali bronić za wszelką cenę i wybudowali szereg umocnionych linii obronnych z rozbudowanymi systemami zapór inżynierskich. Armie Mackensena ruszyły do natarcia w pierwszych dniach lipca 1915 r. Najcięższe walki toczyły się od 1-10 lipca w rejonie Kraśnik-Urzędów pomiędzy atakującą 4. armią austro-węgierską i broniącą się 3. armią rosyjską, zwane „drugą bitwą pod Kraśnikiem”. Po kilku dniach ataku straty osobowe w oddziałach austriackich sięgały często 70%. W walkach tych brała również udział I Brygada Legionów, podległa dowództwu 4. armii austro-węgierskiej. 15-16 lipca armie Mackensena ponownie ruszyły do natarcia na dobrze okopane oddziały 4., 3. i nowo utworzonej 13. armii rosyjskiej, osiągając jedynie sukces w postaci zajęcia Krasnegostawu. W dniach 22-23 lipca oddziały austro-węgierskie zdołały częściowo przełamać linię obrony Rosjan, zdobywając po zaciętych walkach Niedrzwicę, Bełżyce i Wronów. Natomiast wydzielona grupa uderzeniowa złożona z siedmiu dywizji niemieckich pod dowództwem gen. Emmicha 29 lipca rozbiła II Syberyjski Korpus i zajęła rejon Biskupice-Trawniki. Ostatnie oddziały rosyjskie zostały wyparte z Lubelszczyzny 18 sierpnia 1915 r. po zdobyciu Włodawy, co było końcem wojny na terenie Lubelszczyzny. Doszło do ogromnych zniszczeń, wywołanych zarówno działaniami wojennymi, jak i celowym podpalaniem wsi i miasteczek przez cofającą się armię rosyjską. Po przejściu frontu Lubelszczyzna znalazła się pod okupacją austriacką i weszła w skład utworzonego dnia 1 września 1915 r. Generalnego Gubernatorstwa Wojskowego z siedzibą w Lublinie a władzę w terenie przejęły c. i k. komendy powiatowe.

Na terenach gminy Łaziska oraz na terenach sąsiadujących toczyły się bardzo ciężkie walki, których świadectwem jest cmentarz wojenny w Zgodzie.

5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez organizację UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji o ochronie dziedzictwa niematerialnego.

Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji dziedzictwem niematerialnym są: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, zgodne z definicją podaną powyżej, przejawia się w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, których nośnikiem jest język: bajki, legendy, przysłowia, zagadki, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, modlitwy, śpiewy, lamenty pogrzebowe, zawołania, zaklęcia;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne: rytuały i zwyczaje doroczne, sytuacyjne, rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne, zwyczaje odpustowe, pielgrzymki, gry i

zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki nawiązywania kontaktów międzyludzkich, gwarę;

- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata: tradycyjne sposoby leczenia, zamawiania medyczne, meteorologia ludowa, wiedza o wszechświecie.

Różnorodność historyczno-kulturowa obszaru gminy ma odzwierciedlenie w kultywowaniu tradycji i zwyczajów. Przejawia się to poprzez, między innymi, rozwijanie lokalnego rękodziela, dbałość o zabytki sakralne i świeckie oraz imprezy promujące produkty lokalne, na przykład kulinarne. Ministerstwo Rolnictwa prowadzi Krajową Listę Produktów Tradycyjnych, którą utworzono na mocy ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych. Jednym z głównych celów powstania tej listy jest promocja i rozpowszechnianie informacji o produktach wytwarzanych tradycyjnymi, historycznie ugruntowanymi metodami na terenie kraju, po to, aby następnie móc je skuteczniej promować także za granicą. Należałoby rozważyć wypromowanie lokalnego, charakterystycznego dla Powiśla Lubelskiego produktu kulinarnego, na przykład na Dożynkach gminnych, który mógłby zostać wpisany na Listę i być rozpoznawalną marką dla regionu.

Dziedzictwo niematerialne gminy związane jest między innymi z podtrzymywaniem lokalnych tradycji ludowo-folklorystycznych, pielęgnujących tożsamość regionu. Proces budowania tożsamości regionalnej powinien rozpocząć się od pielęgnowania i kultywowania tożsamości lokalnej. Na terenie gminy działa zespół folklorystyczny „Powiśle”, które jest obecne nie tylko na uroczystościach lokalnych, ale także reprezentują gminę Łaziska na imprezach poza gminą.

Gmina Łaziska położona jest na terenie Powiśla Lubelskiego, regionu etnograficznego wyróżniającego się specyficzną kulturą materialną, a której zanikłym już niestety przejawem było tradycyjne budownictwo ludowe z domami z sienią przy szczycie. W Muzeum Wsi Lubelskiej na Sławinku znajduje się zagroda z Chrzążowa złożona z chałupy i stodoły dokomponowanej z gospodarstwa St. Przychodnia z Braciejowic w gm. Łaziska, na wzór oryginalnej niezachowanej, ubikacji, studni korbowej, psiej budy i kopca na ziemniaki. Zagroda z Chrzążowa reprezentuje typową dla Powiśla dwubudynkową zagrodę rodziny biedniackiej. Chałupa jest asymetryczna z dośrodkowym układem pomieszczeń, wyróżnia się także drugimi drzwiami umieszczonymi w ścianie szczytowej, prowadzą one do komory wydzielonej z sieni i dość stromym dachem. Pod komorą jest piwnica murowana z kamienia łamanego. Stodoła z wyodrębnioną oborą była często spotykana w regionie w gospodarstwach biedniackich i średniozamożnych.

Tereny Powiśla Lubelskiego charakteryzowały się także strojami ludowymi, którymi charakteryzowały się zapaskami z pasiastych tkanin. Na lubelskim Powiślu (od Puław do Zawichostu) występował haft o geometrycznym ornamencie w kolorze czerwonym, niebieskim i białym, wykonywany przeważnie ścięciem przewlekany. Bardziej złożone wzory wykonywano krzyżykami czarno-czerwonymi lub niebiesko-czerwonymi. We wsiach położonych na południe od Puław koszule i czepki ozdabiano także ścięciem płaskim swobodnym. Były to motywy roślinne (gałązki, wici z listkami i kwiatami) oraz rozety i symetryczne kwiatony. Strój męski charakteryzował się ciemnoniebieską sukmaną z niebieskim szamerunkiem przepasaną rzemiennym pasem. Na głowie noszono wysoką rogatywką przybraną barankiem, czapką baranią stożkową lub obszytą futrem „rozłupę”, a latem kapelusz z trawy „psiarki” lub słomy.

Materialnym świadectwem niematerialnych wierzeń, wciąż zachowanym i ciągle kultywowanym na terenie gminy Łaziska są kapliczki i krzyże przydrożne. Kapliczki te o różnej genezie: jako przejaw kultu Maryjnego i jako wota (po przeżytych epidemiach), jako miejsca upamiętniające wydarzenia istotne w życiu społeczności zamieszkującej te tereny, jako punkty

orientacyjne na rozstajach itp. Stanowią one do dzisiaj lokalne ośrodki życia duchowego, szczególnie w postaci Nabożeństw Majowych odprawianych w formie Litanii Loretańskiej w wioskach przy kapliczkach, które są szczególnie starannie w tym okresie przystrajane. Tradycja ta pojawiła się w kulturze chrześcijańskiej Europy na przełomie XIII i XIV w. a szczególnie upowszechniła się dzięki zakonowi jezuitów po dobie reformacji, kiedy to w połowie XVI w. maj został nazwany miesiącem Maryi. Dobór miejsca, w którym stawiano kapliczki czy krzyże nie był przypadkowy i był zawsze uzasadniony. Mógł wiązać się z upamiętnieniem ważnych wydarzeń historycznych, a także osobistych. Były kapliczki dziękczynne a także błagalne. Powstawały na obrzeżach wsi, w centrach wsi, nad zbiornikami wodnymi, w miejscu przepraw przez wodę, w lasach czy na ich obrzeżach.

5.2.4. Infrastruktura kultury

Gminna Biblioteka i Dom Kultury (GBiDK) w Łaziskach

Główną instytucją prowadzącą działalność kulturalną w gminie Łaziska jest Gminna Biblioteka i Dom Kultury w Łaziskach. Placówka świadczy usługi zarówno jako biblioteka, jak i dom kultury. Celem jej działania jest prowadzenie działalności bibliotecznej oraz kulturalnej, w szczególności poprzez zapewnienie mieszkańcom gminy dogodnego dostępu do materiałów bibliotecznych i informacji oraz tworzenie warunków do uczestnictwa w życiu kulturalnym. Placówka służy zaspokajaniu i rozwijaniu potrzeb czytelniczych, edukacyjnych i informacyjnych społeczeństwa, a także uczestniczy w upowszechnianiu wiedzy i kultury. Do podstawowych zadań Biblioteki należy m.in.: gromadzenie, opracowanie, przechowywanie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych, prowadzenie działalności informacyjnej oraz popularyzowanie książki i czytelnictwa. Placówka zajmuje się także upowszechnianiem w różnych formach wiedzy, kultury i rozrywki. Biblioteka posiada filie zlokalizowane w Braciejowicach, Kamieniu i Kępie Piotrawińskiej. Wszystkie filie mieszczą się w budynkach szkół podstawowych, a ponieważ przejęły księgozbiory szkolne pełnią również rolę bibliotek szkolnych. Na terenie gminy odbywa się wiele imprez kulturalnych, rozrywkowych i rekreacyjnych, których organizatorami jest zarówno samorząd gminy, jak i lokalnie działające organizacje. Do ważniejszych wydarzeń w gminie należą: sierpniowy „Piknik sąsiedzki”, gminne obchody Międzynarodowego Dnia Kobiet oraz eliminacje gminne Małego Konkursu Recytatorskiego.

Zespół folklorystyczny „Powiśle”.

W ramach GBiDK w Łaziskach działa zespół folklorystyczny „Powiśle”, który powstał jesienią 1997 r. Idea utworzenia grupy pielęgnującej regionalną tradycję wyszła od ówczesnego Zarządu Gminy Łaziska. Repertuar POWIŚLA stanowią stare piosenki ludowe oraz popularne utwory zaopatrzone we własne teksty opisujące regionalne wydarzenia. Zespół jest obecny na wszystkich gminnych i okolicznych imprezach kulturalnych. Grupa nie tylko śpiewa, ale także organizuje sobie wolny czas w formie wycieczek krajoznawczych, imprez plenerowych i wyjazdów do teatru. Instruktor, członkowie zespołu i organizator dokładają starań, by pracować w miłej, twórczej atmosferze.

Zespół wokalny „Wiselka”.

W ramach GBiDK w Łaziskach działa zespół wokalny „Wiselka”, który powstał w czerwcu 2013 r. Członkami zespołu są uczniowie szkół podstawowych z terenu gminy Łaziska. Ciekawostką repertuarową są własne aranżacje piosenek ludowych. Działalność „Wiselki” prezentowana jest na festynach i imprezach regionalnych gdzie zdobywa nagrody i wyróżnienia.

Gminna Biblioteka i Dom Kultury w Łaziskach organizuje i współuczestniczy wraz ze środowiskiem lokalnym w różnorodnych imprezach oraz przedsięwzięciach kulturalnych i sportowych. Kalendarz stałych imprez, które organizuje Ośrodek co roku liczy wiele pozycji, z których wymienić należałoby:

- Organizacja zajęć podczas ferii i wakacji dla dzieci z terenu gminy Łaziska
- Współorganizowanie z Urzędem Gminy w Łaziskach obchodów Dnia Niepodległości;

- Organizacja majówek tematycznych;
- Organizowanie warsztatów rękodzieła;
- Wspieranie pracy zespołu folklorystycznego „Powiśle”;
- Wycieczki krajoznawcze dla mieszkańców;
- Współpraca przy organizacji „Pikniku Sąsiedzkiego”;
- Organizacja Wigilii dla Seniorów;
- Promocja gminy w różnych festiwalach i przeglądach.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.(t.j. Dz.U. 2022 poz. 840), formami ochrony zabytków są:

- ✓ wpis do rejestru zabytków;
- ✓ uznanie za pomnik historii;
- ✓ utworzenie parku kulturowego;
- ✓ ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Łaziska funkcjonują dwie z wymienionych wyżej form ochrony: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Wpis do rejestru zabytków wywołuje skutki prawne w postaci objęcia danego obiektu ochroną prawną, pozwalającą na ingerencję państwa w konstytucyjnie chronione prawo własności. Rejestr opiera się na zasadzie wyboru, która oznacza, że historyczny obiekt proponowany do indywidualnej ochrony konserwatorskiej poprzez wpis do rejestru zabytków w celu jego zachowania powinien mieć wartości wyższe wobec innych obiektów tego samego typu i ponadprzeciętne. Ustawa wymienia kolejno: prowadzenie robót budowlanych w otoczeniu zabytku, prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych. Należy uzyskać zgodę konserwatora również na przemieszczanie zabytku nieruchomego, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego oraz zmianę jego przeznaczenia i sposobu korzystania z tego zabytku, a także na umieszczanie urządzeń technicznych i reklamowych oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. W przypadku archeologii niezbędne jest uzyskanie pozwolenia na badania archeologiczne oraz na poszukiwania prowadzone przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Pozwolenie WKZ ma formę decyzji administracyjnej, tak więc w toku postępowania mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

Tryb wydawania pozwoleń reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków*. Rozporządzenie to precyzuje zakres wniosku i załączników dla każdego typu działań przy zabytku.

Prowadzenie jakichkolwiek działań, prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w obiekcie zabytkowym, jak i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia konserwatorskiego zgodnie z art. 36 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840).

Art. 36. 1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) *prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 2) *wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;*
- 3) *prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;*
- 4) *prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;*
- 5) *prowadzenie badań archeologicznych;*
- 6) *przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 7) *trwale przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;*
- 8) *dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 9) *zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;*
- 10) *umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
- 11) *podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 12) *poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.*

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Łaziska znajdują się 2 zespoły zabytków nieruchomych wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego – tabela nr 1. Są to tym samym najcenniejsze elementy krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegające ścisłej ochronie konserwatorskiej.

Tabela nr 1: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w Gminie Łaziska

	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	ZAKRES WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW	NR WPISU DO REJ
1	KAMIEŃ	Kamień	„zespół przestrzenny (pałacowo-parkowy): ruiny pałacu z wieżą, wozownia, fragmenty ogrodzenia, park, w gran. wg zał. planu i opracowania ewidencyjnego”	A/810
2	PIOTRAWIN	Piotrawin	„kościół paraf. pw. śś. Tomasza Ap. I Stanisława BM z wystrojem i zabytkami ruchomymi, - otaczający drzewostan w granicach cmentarza kościelnego, mur otaczający cmentarz kościelny, dzwonnica, kaplica pw. Św. Stanisława BM i pozostałościami polichromii i wyposażeniem w zabytki ruchome.”	A/119

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3. pkt. 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nadzabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwem innej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Z przyczyn bezpieczeństwa zgromadzonych zabytków w programie opieki nad zabytkami nie podaje się szczegółów dotyczących zabytków ruchomych.

5.3.3. Zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ewidencja prowadzona jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków zgodnie z art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840). Stanowi ona zbiór kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa, sporządzanych zgodnie z przepisami Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021. poz. 56).

Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda właściciela zabytku nie jest wymagana w wypadku kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych.

Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków, składającą się z kart ewidencyjnych, zawierających następujące informacje: nazwa, materiał, technika, miejscowość, adres i miejsce przechowywania, przynależność administracyjna, właściciel i jego adres, forma ochrony, opracowanie karty ewidencyjnej, styl, czas powstania, autor, szkoła, warsztat, wymiary, liczba obiektów; fotografia, opis, znaki, sygnatury, napisy; historia, stan zachowania i najpilniejsze postulaty konserwatorskie, akta archiwalne, źródła ikonograficzne, adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach, uwagi. Wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie wywołuje skutków prawnych. Sporządzenie karty ewidencyjnej stanowi formę dokumentacji i rozpoznania zasobu zabytków ruchomych na terenie województwa. Rodzi jednak pewne obowiązki informacyjne (zob. art.

28 u.o.z.o.z.). Do zabytków nieruchomych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zastosowanie będzie miał również art. 31 ust. 1a u.o.z.o.z., zgodnie z którym osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1. Roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo
2. Roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82 a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

Dzięki wojewódzkiej ewidencji zabytków, która odzwierciedlać powinna cały zasób zabytkowy na danym terenie, można umiejscowić dany obiekt we właściwym miejscu w hierarchii wartości obiektów historycznych. Skutkiem wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków, prowadzonej niezależnie od rejestru przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest obowiązek informacyjny. Zgodnie z art. 28 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5 nin. ustawy, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. Uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
2. Zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3. Zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
4. Zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Listę obiektów zabytkowych ujętych w prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie, przedstawiono w tabeli nr 2 – są to zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Łaziska. Wszystkie obiekty zabytkowe ujęte w ewidencji wojewódzkiej posiadają karty ewidencyjne zabytku nieruchomego.

5.3.4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dokumenty te zostały szczegółowo omówione w rozdziale poświęconym relacji gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2022 poz. 840). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 ust. 1

i 1 a u.o.z.o.z.) ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami pojawił i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków” w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.). Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) określają zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego. Znowelizowane w 2019 roku rozporządzenie nakłada na wojewódzkich konserwatorów zabytków obowiązek poinformowania o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty - wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, a także wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o włączeniu karty ewidencyjnej, wraz z odpowiednio potwierdzoną kopią takiej karty. Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty ewidencyjnej zabytku, o włączeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) nałożyło na wójta (burmistrza, prezydenta miasta) obowiązek niezwłocznego zawiadomienia właściciela lub posiadacza zabytku o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem. Zawiadomienia o zamiarze włączenia do gminnej ewidencji zabytków, o zamiarze wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków oraz o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków

archeologicznych lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym, dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie zabytku do gminnej ewidencji zabytków skutkuje ich ochroną (obiekty i obszary) i ujęcie w gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i innych dokumentach planistycznych - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- decyzji o warunkach zabudowy - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o realizacji inwestycji drogowej, lokalizacji linii kolejowej lub realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - wojewoda lub starosta przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- prawie budowlanym – pozwolenia na budowę lub rozbiórkę uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W art. 24 ustawy o ochronie zabytków opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) ustawodawca nałożył na Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określenie, w drodze rozporządzenia, przesłanek, od których spełnienia jest uzależnione wyłączenie kart ewidencyjnych i adresowych z ewidencji. Wobec niezrealizowania tego obowiązku należy domniemywać, że wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie których został włączony do ewidencji albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków, które zostały ujęte w gminnej ewidencji zabytków na wniosek wójta (burmistrza, prezydenta miasta) decyduje wójt z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku – **w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W przypadku zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zabytek może zostać wyłączony z gminnej ewidencji zabytków po uprzednim wyłączeniu zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.**

W przypadku wyłączenia zabytku z gminnej ewidencji zabytków na wójtce spoczywa obowiązek poinformowania właściciela lub posiadacza zabytku, zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 10 września 2019 r. (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Łaziska

Gminna Ewidencja Zabytków jest dokumentem otwartym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków).

Gmina Łaziska posiada Gminną Ewidencję Zabytków, przyjętą Zarządzeniem Wójta Gminy Łaziska.

Tabela nr 2: Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łaziska – w zestawieniu ujęto także obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego.

	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	CZAS POWSTANIA
1.	BRACIEJOWICE	Braciejowice, dz. 752	Kapliczka – krzyż przydrożny	I poł. XX w.
2.	BRACIEJOWICE	Braciejowice, dz. 825	Kapliczka – krzyż przydrożny	1918 r.
3.	BRACIEJOWICE	Braciejowice nr 46, dz. 1067	Kapliczka – krzyż przydrożny	XIX/XX w.
4.	BRACIEJOWICE	Braciejowice, dz. 1234	Kapliczka – krzyż przydrożny	Lata 30-te XX w.
5.	BRACIEJOWICE	Braciejowice, dz. 1239	Kapliczka – krzyż przydrożny	I poł. XX w.
6.	BRACIEJOWICE	Braciejowice, dz. 1662/2	Kapliczka – krzyż przydrożny	1958 r.
7.	GŁODNO	Głodno, dz. 159/2	Kapliczka przydrożna	I poł. XX w.
8.	GŁODNO	Głodno, dz. 447	Kapliczka – krzyż przydrożny	1917 r.
9.	GŁODNO	Głodno, dz. 693	Kapliczka – krzyż przydrożny	1917 r.
10.	GŁODNO	Głodno, dz. 768	Kapliczka – krzyż przydrożny	1917 r.
11.	JANISZÓW	Janiszów, dz. 548	Pomnik partyzantów Batalionów Chłopskich	1965 r.
12.	JANISZÓW	Janiszów nr 12, dz. 439	Kapliczka – krzyż przydrożny	1915 r.
13.	JANISZÓW	Janiszów, dz. 317	Kapliczka – krzyż przydrożny	1956 r.
14.	KAMIEŃ	Kamień, dz. nr 270/4, 270/5, 270/6, cz. 263/1	Zespół przestrzenny pałacowo-parkowy	1834, 1915
15.	KAMIEŃ	Kamień, dz. nr 270/4	Ruiny pałacu z wieżą w zespole pałacowo-parkowym	1834, 1915
16.	KAMIEŃ	Kamień, dz. nr 270/4	Ruiny pałacu	1834, 1915
17.	KAMIEŃ	Kamień, dz. nr 270/4	Wieża w zespole pałacowo-parkowym	1834, 1915
18.	KAMIEŃ	Kamień, dz. nr 270/4	Wozownia w zespole pałacowo-parkowym	Ok. 1915 r.
19.	KAMIEŃ	Kamień, dz. nr 270/4, 270/5, 270/6, cz. 263/1	Ogrodzenie w zespole pałacowo-parkowym	1834
20.	KAMIEŃ	Kamień, dz. nr 270/4, 270/5, 270/6, cz. 263/1	Park w zespole pałacowo-parkowym	1834
21.	KAMIEŃ	Kamień nr 143, dz. nr 257/4	Gorzelnia z magazynem spirytusu i słodownią w zespole folwarcznym	1900, po 1903 r.
22.	KAMIEŃ	Kamień nr 143, dz. nr 257/4	Gorzelnia w zespole folwarcznym	1900 r.
23.	KAMIEŃ	Kamień nr 143, dz. nr 257/4	Magazyn spirytusu w zespole folwarcznym	1900 r.
24.	KAMIEŃ	Kamień nr 143, dz. nr 257/4	Słodownia w zespole folwarcznym	1903 r.
25.	KAMIEŃ	Kamień nr 143A, dz. nr 263/2	Stajnia w zespole folwarcznym	Ok. 1915 r.
26.	KAMIEŃ	Kamień, dz. nr 390	Kapliczka – krzyż przydrożny	1947 r.
27.	KAMIEŃ	Kamień nr 24, dz. nr 667	Kapliczka – krzyż przydrożny	1947 r.
28.	KAMIEŃ	Kamień, dz. nr 859/2	Kapliczka – krzyż przydrożny	I poł. XX w.
29.	KEPA GOSTECKA	Kępa Gostecka, dz. 827/1	Kapliczka – krzyż przydrożny	1943 r.
30.	KEPA GOSTECKA	Kępa Gostecka nr 55, dz. 255	Kapliczka – krzyż przydrożny	I poł. XX w.
31.	KEPA PIOTRAWIŃSKA	Kępa Piotrawińska, dz. nr 232	Kapliczka – krzyż przydrożny	1959 r.
32.	KEPA PIOTRAWIŃSKA	Kępa Piotrawińska, dz. nr 331	Kapliczka – krzyż przydrożny	1918 r.
33.	KEPA SOLECKA	Kępa Solecka nr 6, dz. 756	Kapliczka – krzyż przydrożny	1917 r.
34.	KOPANINA KAMIEŃSKA	Kopanina Kamieńska, dz. nr 42	Kapliczka – krzyż przydrożny	1953 r.
35.	KOPANINA KAMIEŃSKA	Kopanina Kamieńska, dz. nr 201/4	Kapliczka – krzyż przydrożny	1910 r.
36.	LAS DĘBOWY	Las Dębowy, dz. nr 290/2	Kapliczka – krzyż przydrożny	1947 r.
37.	LAS DĘBOWY	Las Dębowy, dz. nr 460	Kapliczka – krzyż przydrożny	I poł. XX w.
38.	LAS DĘBOWY	Las Dębowy, dz. nr 508	Kapliczka – krzyż przydrożny	1915 r.
39.	ŁAZISKA	Łaziska	Układ drożny wsi Łaziska	XIX/XX w.

40.	ŁAZISKA	Łaziska, dz. nr 694/23	Obora dworska w zespole folwarcznym	I. 20-te XX w.
41.	ŁAZISKA	Łaziska nr 62A, dz. nr 694/33, 694/26	Magazyn zbożowy, d. spichlerz dworski i suszarnia chmielu w zespole folwarcznym	I. 20-te XX w.
42.	ŁAZISKA	Łaziska nr 61, dz. nr 364/6	Magazyn i rozlewnia spirytusu w zespole folwarcznym	I. 20-te XX w.
43.	ŁAZISKA	Łaziska, dz. nr 364/1	Gorzelnia i młyn w zespole folwarcznym	I. 20-te XX w.
44.	ŁAZISKA	Łaziska nr 971, dz. nr 695/9	Pompa studzienna ręczna w zespole folwarcznym	1938 r.
45.	ŁAZISKA	Łaziska nr 50, dz. nr 293	Kapliczka – krzyż przydrożny	I poł. XX w.
46.	ŁAZISKA	Łaziska nr 91, dz. nr 695/10	Kapliczka – krzyż przydrożny	1905 r.
47.	ŁAZISKA	Łaziska, dz. nr 720	Kapliczka – krzyż przydrożny	1920 r.
48.	NIEDŹWIADA DUŻA	Niedźwiada Duża nr 77A, dz. nr 1397	Kapliczka – krzyż przydrożny	I poł. XX w.
49.	PIOTRAWIN	Piotrawin, na dz. nr 194	Zespół kościoła parafialnego p.w. śś Tomasza AP. I Stanisława BM	1440-1441
50.	PIOTRAWIN	Piotrawin, na dz. nr 194	Kościół parafialny p.w. śś Tomasza AP. i Stanisława BM w zespole kościoła parafialnego	1440-1441
51.	PIOTRAWIN	Piotrawin, na dz. nr 194	Kaplica p.w. ŚŚ Stanisława BM w zespole kościoła parafialnego p.w. śś Tomasza AP. I Stanisława BM	1440-1441
52.	PIOTRAWIN	Piotrawin, na dz. nr 194	Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego p.w. śś Tomasza AP. I Stanisława BM	1791 r.
53.	PIOTRAWIN	Piotrawin, na dz. nr 194	Drzewostan w zespole kościoła parafialnego p.w. śś Tomasza AP. I Stanisława BM	XIX w.
54.	PIOTRAWIN	Piotrawin, na dz. nr 194	Ogrodzenie dawnego cmentarza kościelnego w zespole kościoła parafialnego p.w. śś Tomasza AP. I Stanisława BM	1902 r.
55.	PIOTRAWIN	Piotrawin, na dz. nr 194	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego p.w. śś Tomasza AP. I Stanisława BM	XII – XIII w.
56.	PIOTRAWIN	Piotrawin, na dz. nr 195	Plebania w zespole kościoła parafialnego p.w. śś Tomasza AP. I Stanisława BM	1904 r.
57.	PIOTRAWIN	Piotrawin, dz. nr 42	Cmentarz parafialny	Pocz. XIX w.
58.	PIOTRAWIN	Piotrawin, dz. nr 17/1	Cmentarz choleryczny	1874-77
59.	PIOTRAWIN	Piotrawin, na dz. nr 192	Zespół dworsko-parkowy	Pocz. XIX w.
60.	PIOTRAWIN	Piotrawin, na dz. nr 192	Dwór w zespole dworsko-parkowym	Pocz. XIX w.
61.	PIOTRAWIN	Piotrawin, dz. nr 215	Kapliczka przydrożna z figurą Matki Boskiej	1910 r.
62.	PIOTRAWIN	Piotrawin, dz. nr 105	Kapliczka przydrożna z figurą Św. Jana Nepomucena	XVIII/XIX w.
63.	PIOTRAWIN	Piotrawin nr 93, dz. nr 199	Kapliczka – krzyż przydrożny	Ok. 1779-72 i k. XIX w.
64.	PIOTRAWIN	Piotrawin nr 45A, dz. nr 272	Kapliczka – krzyż przydrożny	XIX w.
65.	PIOTRAWIN	Piotrawin nr 33, dz. nr 333	Płyta pamiątkowa ku czci pomordowanych w 1944 r. mieszkańców Piotrawina	II poł. XX w.
66.	TRZCINIEC	Trzciniec nr 61, dz. nr 104	Kapliczka – krzyż przydrożny	1914 r.
67.	WOJCIECHÓW	Wojciechów, dz. nr 2/2	Kapliczka – krzyż przydrożny	I poł. XX w.
68.	WOJCIECHÓW	Wojciechów 9A, dz. nr 23	Kapliczka – krzyż przydrożny	1906 r.
69.	WOJCIECHÓW	Wojciechów nr 25, dz. nr 109/2	Kapliczka – krzyż przydrożny	1952 r.
70.	WRZELÓW	Wrzelów nr 6, dz. nr 104	Kapliczka – krzyż przydrożny	1928 r.
71.	WRZELÓW	Wrzelów nr 33, dz. nr 227	Remiza	1928 r.
72.	ZAKRZÓW	Zakrzów, dz. nr 381	Kapliczka – figura Matki Boskiej Różańcowej	I ćw. XX w.
73.	ZAKRZÓW	Zakrzów, dz. nr 382	Kapliczka – krzyż przydrożny	I poł. XX w.
74.	ZAKRZÓW	Zakrzów, dz. nr 499	Kapliczka – krzyż przydrożny	1920 r.
75.	ZAKRZÓW	Zakrzów nr 42, dz. nr 887	Kapliczka – krzyż przydrożny	1926 r.
76.	ZAKRZÓW	Zakrzów, dz. nr 963/1	Kapliczka – krzyż przydrożny	XIX/XX w.
77.	ZGODA	Zgoda, dz. nr 309	Cmentarz wojenny	1914 - 1918

Najważniejsze miejsca pamięci narodowej będące w gminnej ewidencji zabytków gminy Łaziska:

Tabela nr 3: Najważniejsze miejsca pamięci narodowej, ujęte także w tabeli nr 2.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	DATOWANIE
1	JANISZÓW	Pomnik partyzantów Batalionów Chłopskich	1965 r.
2	PIOTRAWIN	Płyta pamiątkowa ku czci pomordowanych w 1944 r. mieszkańców Piotrawina r.	II poł. XX w.
3	ZGODA	Cmentarz wojenny	1914 - 1918

5.4.2 Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łaziska

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Są to więc pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Zabytki archeologiczne stanowią szczególną grupę zabytków, ponieważ są to obiekty rozproszone i występują także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych. Zgodnie z prawem każdy obiekt archeologiczny, niezależnie od własności gruntu, na którym został odnaleziony, jest własnością państwa. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje zabytki archeologiczne za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

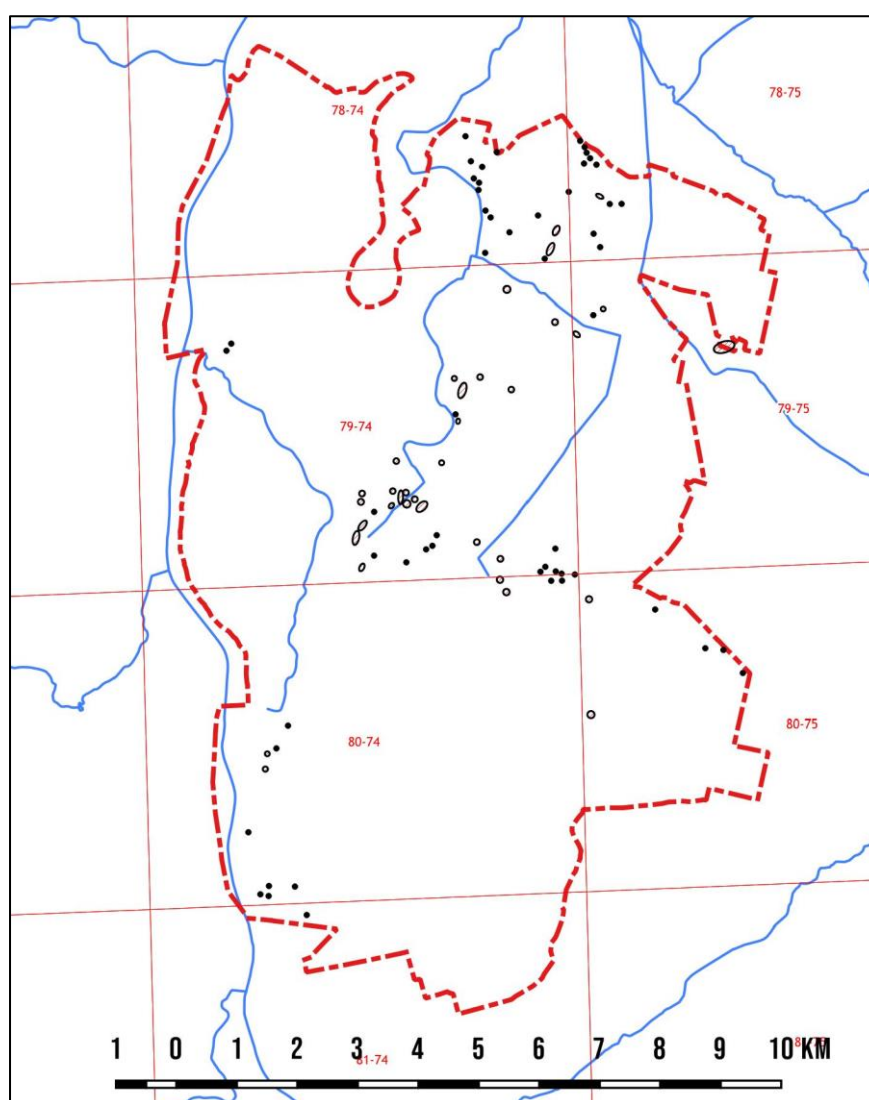
Podstawą do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest prowadzony od 1978 r. ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Program ten systematyzuje zasób wiedzy o terenie poprzez terenową prospekcję archeologiczną z uwzględnieniem informacji o wcześniejszych badaniach, zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach naukowo badawczych oraz publikacjach naukowych i popularno-naukowych. Dokumentacja AZP stanowi zbiór otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania kraju. Do zbioru włączane są nowe karty ewidencyjne, które zgodnie z nowym rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (t.j. Dz. U. 2021 poz. 56) noszą nazwy „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego śródlądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego morskiego”. Karty ewidencyjne zabytków archeologicznych są włączane w zasób wojewódzkiej ewidencji zabytków i dokumentacja stanowisk archeologicznych w ewidencji wojewódzkiej jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i musi być odzwierciedlana w prowadzonych przez gminy Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Prowadzona przez Gminy ewidencja zabytków archeologicznych ma za zadanie informowanie o obecności w danym miejscu nieruchomego zabytku archeologicznego. Zgodnie z przepisami prawa, każdy kto zamierza realizować roboty ziemne na terenie, gdzie znajdują się zabytki archeologiczne, prowadzić roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub ewidencji zabytków objętym ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, planuje zmiany charakteru dotychczasowego przeznaczenia terenu, które mogą doprowadzić do przekształcenia lub uszkodzenia zabytku archeologicznego (stanowiska archeologicznego), jest zobowiązany przeprowadzić (czyli sfinansować) badania archeologiczne w zakresie ustalonym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Badania archeologiczne prowadzone na stanowiskach mogą mieć charakter inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą

przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

Obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych reguluje art. 31 ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zgodnie zaś z art. 31 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. Zatem obowiązek przeprowadzenia prac archeologicznych istnieje tylko wówczas, kiedy występuje ryzyko przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego i o ile przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

Na terenie gminy Łaziska zlokalizowano 89 stanowisk archeologicznych. Zdecydowana większość stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łaziska, zostały odkryte podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski

(AZP). Tereny gminy Łaziska znajdują się na następujących arkuszach AZP – 78-74, 78-75; 79-74; 79-75; 80-74; 80-75; 81-74. Z wymienionych 10 obszarów, na 7 odkryto stanowiska leżące na terenie gminy Łaziska: 78-74, 78-75; 79-74, 79-75; 80-74, 80-75; 81-74. Na obszarach 78-74, 78-75; 79-74, 79-75; 80-74, 80-75 badania powierzchniowe w ramach AZP zostały przeprowadzone w latach 1979 i 1980. Dokumentacje wymienionych obszarów zawierają pewne braki w kwerendzie źródłowej, a materiał kartograficzny w nich zawarty nie odpowiada aktualnym standardom dokumentacji AZP.

Na obszarze 80-74 znajduje się stanowisko w Piotrawinie, na którym badania wykopaliskowe na początku lat 70-tych ub. wieku przeprowadziła Maria Chyżewska-Sułowska z Katedry Archeologii Polskiej KUL w Lublinie. Odkryte podczas badań relikty budownictwa najstarszej fazy Piotrawina reprezentowane były przez jeden obiekt mieszkalny, odkryty w otoczeniu zabudowy XII - XIII - wiecznej. Jego pozostałością była jama, której wypełnisko stanowiła jednolita próchnica, z zawartością materiału ruchomego, na który złożyły się kości zwierzęce, przepalone kamienie granitowe i węgle drzewne oraz ceramika we fragmentach. Znaczna powierzchnia jamy skłoniła badaczkę do interpretacji jej jako pozostałości ziemianki. Mamy do czynienia z obiektem, który można uważać za mieszkalny, nadający się jednak do wykorzystania głównie sezonowo. Pełnił on funkcję schronu, analogicznie jak dzisiejsze szałas pasterskie. Palenisko znajdowało się zapewne na zewnątrz. Chronologia obiektu wynika z analizy materiału ceramicznego. Ceramika wyznacza czas użytkowania jamy na okres VIII/IX - początek X wieku. Innych śladów zabudowy II okresu wczesnego średniowiecza nie odnaleziono. W 1970 r. do rąk Marii Sułowskiej-Chyżewskiej trafiło siedem żelaznych przedmiotów odkrytych przypadkowo w Piotrawinie nad Wisłą. Zabytki zostały określone przez Sułowską jako „siekiry”, natomiast przez innych badaczy jako „topory”, bądź „grzywny siekieropodobne”. Ze skarbu zachowały się dwa artefakty przechowywane w Muzeum Lubelskim.

Stanowiska archeologiczne dostarczają nam podstawowej wiedzy o osadnictwie na przestrzeni pradziejów i pozwalają nam wnioskować o najdawniejszych dziejach gminy Łaziska.

Miejsca stanowisk archeologicznych podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej. Dlatego wszelkie planowane inwestycje lub trwałe przekształcenia terenu musi być uzgadniane z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Lublinie, który może wskazać na konieczność przeprowadzenia przed inwestycyjnych badań archeologicznych lub/i nadzorów archeologicznych nad prowadzonymi pracami ziemnymi.

Tabela 4: wykaz stanowisk archeologicznych z gminy Łaziska

np.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr stan. na obszarze	Funkcja osadnicza	Chronologia
1.	BRACIEJOWICE	79 - 74	19	ślad osadnictwa	kultura łużycka
2.	BRACIEJOWICE	79 - 74	20	ślad osadnictwa osada	kul. ceramiki grzebykowo-dołkowej kultura łużycka
3.	GŁODNO	79 - 74	2	osada?	kultura łużycka
4.	GŁODNO	79 - 74	3	osada?	kultura łużycka
5.	GŁODNO	79 - 74	4	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada cmentarzysko? ślad osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych kultura ceramiki sznurowej kultura łużycka kultura pomorska kultura przeworska
6.	GŁODNO	79 - 74	5	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych wczesne średniowiecze
7.	GŁODNO	79 - 74	6	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	nieokreślone kultura ceramiki sznurowej Kultura trzciniecka

				osada osada	kultura łużycka kultura przeworska
8.	GŁODNO	79 - 74	15	osada	wczesne średniowiecze
9.	GŁODNO	79 - 74	16	osada śląd osadnictwa	nieokreślone nieokreślone
10.	GŁODNO	79 - 74	17	śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa	nieokreślone neolit kultura łużycka wczesne średniowiecze
11.	GŁODNO	79 - 74	18	śląd osadnictwa osada osada	nieokreślone cykl kultur wstęgowych kultura łużycka
12.	GŁODNO	79 - 74	21	śląd osadnictwa	nieokreślone
13.	GŁODNO	79 - 74	22	śląd osadnictwa	nieokreślone
14.	GŁODNO	79 - 74	23	osada osada śląd osadnictwa	Nieokreślone kultura łużycka wczesne średniowiecze.
15.	GŁODNO	79 - 74	26	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit wczesny brąz nieokreślona
16.	GŁODNO	79 - 74	32	osada ? osada	kultura trzciniecka kultura łużycka
17.	GŁODNO	79-74	33	osada ?	kultura łużycka
18.	GŁODNO	79-74	34	osada ?	kultura łużycka
19.	JANISZÓW	79 - 74	8	osada śląd osadnictwa	kultura łużycka nieokreślone
20.	JANISZÓW	79 - 74	9	śląd osadnictwa	kultura łużycka
21.	JANISZÓW	79 - 74	10	osada śląd osadnictwa	kultura łużycka nieokreślone
22.	JANISZÓW	79 - 74	11	śląd osadnictwa	nieokreślone
23.	JANISZÓW	79 - 74	12	śląd osadnictwa osada?	nieokreślone wczesne średniowiecze
24.	JANISZÓW	79 - 74	13	śląd osadnictwa osada?	nieokreślone kultura przeworska
25.	JANISZÓW / ŁAZISKA	79 - 74	14	osada osada	kultura łużycka kultura przeworska
26.	KAMIEŃ	79 - 74	7	osada śląd osadnictwa	kultura łużycka nieokreślone
27.	KAMIEŃ	80 - 74	9	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślone wczesne średniowiecze
28.	KOLONIA ŁAZISKA	80 - 75	17	śląd osadnictwa	nieokreślone
29.	KOLONIA ŁAZISKA	80 - 75	19	śląd osadnictwa	nieokreślone
30.	KOLONIA ŁAZISKA	80 - 75	20	śląd osadnictwa	nieokreślone
31.	KOLONIA ŁAZISKA	80 - 75	21	śląd osadnictwa	nieokreślone
32.	ŁAZISKA	80 - 75	22	śląd osadnictwa	nieokreślone
33.	ŁAZISKA	79 - 75	16	śląd osadnictwa	nieokreślone
34.	ŁAZISKA	79 - 75	17	śląd osadnictwa	nieokreślone
35.	ŁAZISKA	79 - 75	18	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślone wczesne średniowiecze
36.	ŁAZISKA	79 - 75	19	śląd osadnictwa osada osada	nieokreślone kultura łużycka wczesne średniowiecze

37.	ŁAZISKA	79 - 75	20	osada	wczesne średniowiecze
38.	ŁAZISKA	79 - 75	21	śląd osadnictwa osada osada	nieokreślone wczesne średniowiecze średniowiecze
39.	ŁAZISKA	79 - 75	22	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	nieokreślone kultura łużycka wczesne średniowiecze
40.	ŁAZISKA	79 - 75	62	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślone kul. ceramiki wstępowej rytej
41.	ŁAZISKA	80 - 75	18	śląd osadnictwa	neolit
42.	NIEDŹWIADA DUŻA / NIEDŹWIADA MAŁA / GŁODNO	79 - 74	27	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	nieokreślone kultura łużycka wczesne średniowiecze
43.	NIEDŹWIADA DUŻA	79 - 74	24	osada śląd osadnictwa	kultura łużycka nieokreślone
44.	NIEDŹWIADA DUŻA	79 - 74	29	śląd osadnictwa osada	nieokreślone kultura łużycka
45.	NIEDŹWIADA DUŻA	78 - 74	11	osada	wczesne średniowiecze
46.	NIEDŹWIADA DUŻA	78 - 74	12	śląd osadnictwa	kultura przeworska
47.	NIEDŹWIADA DUŻA	78 - 74	13	osada?	wczesne średniowiecze
48.	NIEDŹWIADA DUŻA	78 - 74	14	śląd osadnictwa	nieokreślone
49.	NIEDŹWIADA DUŻA	79 - 75	48	śląd osadnictwa	nieokreślone
50.	NIEDŹWIADA DUŻA	79 - 75	49	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
51.	NIEDŹWIADA DUŻA	79 - 75	50	śląd osadnictwa	nieokreślone
52.	NIEDŹWIADA DUŻA	79 - 75	51	śląd osadnictwa osada	nieokreślone kultura pomorska
53.	NIEDŹWIADA DUŻA / GŁODNO	79 - 74	25	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślone kultura łużycka
54.	NIEDŹWIADA DUŻA	79 - 74	30	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
55.	NIEDŹWIADA DUŻA	79 - 74	31	śląd osadnictwa	nieokreślone
56.	NIEDŹWIADA MAŁA	79 - 74	28	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślone kultura łużycka
57.	PIOTRAWIN	80 - 74	1	śląd osadnictwa	nieokreślone
58.	PIOTRAWIN	80 - 74	2	śląd osadnictwa	średniowiecze
59.	PIOTRAWIN	80 - 74	3	śląd osadnictwa	nieokreślone
60.	PIOTRAWIN	80 - 74	4	śląd osadnictwa	nieokreślone
61.	PIOTRAWIN	80 - 74	5	śląd osadnictwa osada osada	nieokreślone kultura łużycka wczesne średniowiecze
62.	PIOTRAWIN	80 - 74	10	osada osada osada osada	nieokreślone kultura łużycka kultura przeworska wczesne średniowiecze
63.	PIOTRAWIN	80 - 74	11	osada	wczesne średniowiecze
64.	PIOTRAWIN	80 - 74	12	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
65.	PIOTRAWIN	81 - 74	15	śląd osadnictwa	nieokreślone
66.	TRZCINIEC	78 - 75	1	cmentarzysko osada	kultura trzcinińska kultura łużycka
67.	TRZCINIEC	78 - 75	12	osada śląd osadnictwa osada osada	nieokreślone kultura pucharów lejkowatych kultura trzcinińska kultura pomorska

				osada ślad osadnictwa	kultura przeworska wczesne średniowiecze
68.	TRZCINIEC	78 - 75	13	ślad osadnictwa	nieokreślone
69.	TRZCINIEC	78 - 75	14	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa	nieokreślone kultura pucharów lejkowatych kultura ceramiki sznurowej, kul. ceramiki grzebykowo-dołkowej
70.	TRZCINIEC	78 - 75	16	osada osada	okres rzymski wczesne średniowiecze
71.	TRZCINIEC	78 - 75	17	ślad osadnictwa	kultura łużycka
72.	TRZCINIEC	78 - 75	18	ślad osadnictwa ślad osadnictwa grób ciałopalny ślad osadnictwa	nieokreślone kultura łużycka kultura łużycka wczesne średniowiecze
73.	TRZCINIEC	78 - 75	19	ślad osadnictwa	kul. ceramiki grzebykowo-dołkowej
74.	TRZCINIEC	78 - 75	20	ślad osadnictwa osada	Nieokreślone wczesny brąz
75.	TRZCINIEC	78 - 75	21	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze
76.	TRZCINIEC	78 - 75	22	osada ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze średniowiecze
77.	TRZCINIEC	78 - 75	23	ślad osadnictwa osada osada	nieokreślone kultura trzciniecka kultura łużycka
78.	TRZCINIEC	78 - 75	24	ślad osadnictwa osada osada osada osada ślad osadnictwa	nieokreślone wczesny brąz kultura łużycka Laten B okres rzymski wczesne średniowiecze
79.	TRZCINIEC	78 - 75	25	ślad osadnictwa	nieokreślone
80.	TRZCINIEC	78 - 75	26	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa	nieokreślone kultura łużycka wczesne średniowiecze
81.	TRZCINIEC	78 - 75	27	ślad osadnictwa osada	nieokreślone kultura łużycka
82.	TRZCINIEC / JANKOWA	79 - 75	54	osada	kultura łużycka
83.	WRZELÓW / ZAGŁOBA	78 - 74	5	ślad osadnictwa osada	kultura trzciniecka wczesne średniowiecze
84.	WRZELÓW	78 - 74	6	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze
85.	WRZELÓW	78 - 74	7	ślad osadnictwa osada osada	nieokreślone kultura łużycka wczesne średniowiecze
86.	WRZELÓW	78 - 74	8	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych kultura łużycka wczesne średniowiecze
87.	WRZELÓW	78 - 74	9	osada	wczesne średniowiecze
88.	WRZELÓW	78 - 74	10	osada osada osada	kultura łużycka wczesne średniowiecze średniowiecze
89.	WRZELÓW	78 - 74	22	?	?

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Do najbardziej wartościowych obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Łaziska należą wpisane do rejestru zabytków nieruchomych:

- Zespół przestrzenny pałacowo-parkowy w Kamieniu, w którego skład wchodzi: ruiny pałacu z wieżą, wozownia, fragmenty ogrodzenia oraz park. Nr rejestru zabytków województwa lubelskiego A-810
- Kościół parafialny pw. ŚŚ Tomasza Apostoła i Stanisława BM z wystrojem i zabytkami ruchomymi, dzwonnica, kaplica pw. Św. Stanisława BM z pozostałościami polichromii i wyposażeniem w zabytki ruchome, drzewostan w granicach cmentarza kościelnego oraz mur otaczający cmentarz kościelny w Piotrawinie. Nr rejestru zabytków województwa lubelskiego A-119

Zespół przestrzenny pałacowo-parkowy w Kamieniu.

Założenie usytuowane jest w północno-zachodniej części wsi Kamień, ograniczone od wschodu szosą Opole-Józefów, od południa szosą w kierunku Kępy Sołeckiej. Od strony północnej do założenia

przylegały budynki folwarczne. Całość założenia otoczona była murem ogrodzeniowym, obecnie zachowane jedynie w fragmentach od strony północnej wykonane z kamienia wapiennego łączonego zaprawą i od strony południowej w postaci muru ceglano-ceglanego ze wstawkami z kamienia wapiennego. Pierwotnie założenie składało się z pałacu połączonego z kuchnią i wieżą, suszarni chmielu, wozowni oraz parku. Pałac w Kamieniu powstał w 1834 r., wybudowany przez Brzozowskich, ówczesnych właścicieli Kamienia. W tym samym okresie powstał też krajobrazowy park w stylu angielskim, którego układ jest nadal czytelny, pomimo dużego zakrzewienia. W parku znajdował się kort tenisowy, za którymi były ogrody warzywne. Nieistniejący obecnie pałac wybudowany był na planie wydłużonego prostokąta z dwoma portykami i dwoma ryzalitami, od strony południowej połączony z murem kuchnią jednokondygnacyjnym korytarzem. Rozbudowa pałacu na początku XX w., dobudowanie piętra wraz

z portykiem kolumnowym, budowa wozowni wiąże się z rodziną Cywińskich, którzy zostali właścicielami Kamienia w 1880 r. i zarządzali majątkiem do 1944 r. Cywińscy rozbudowali także folwark, wzniesiono wówczas budynki stajni, gorzelni, słodowni, magazyn spirytusu oraz spichlerze i suszarnię chmielu.

Obecnie z całego założenia poza parkiem i zachowały się jedynie wieża i fragmenty (ruiny) wozowni. Z dawnego klasycystycznego pałacu zachowały się jedynie ruiny piwnic. Wieża, jest obecnie jedynym zachowanym fragmentem pałacu, przylegającym do północno-wschodniego naroża pałacu, tworząc ryzalit. Jest to budynek dwukondygnacyjny, wybudowany

z kamienia wapiennego łączonego z cegłą, na planie regularnego ośmiokąta, przykryty dachem wieżowym łamanym. Od północy do wieży przylegały schody zewnętrzne.

Budynek wozowni zachował się jedynie we fragmentach. Wybudowany z kamienia wapiennego z ceglany narożnikami i obramieniami otworów

Zespół kościoła parafialnego pw. ŚŚ Tomasza Apostoła i Stanisława biskupa w Piotrawinie.

Według tradycji w Piotrawinie, w miejscu obecnej kaplicy, istniał już w 1076 r. modrzewiowy kościół pw. Św. Tomasza Apostoła. Piotrawin w latach 1310 – 1365 stanowił własność kapituły krakowskiej a parafię wzmiankowano w 1326 r. Obecny, gotycki kościół został wzniesiony w latach 1440-1441 z fundacji biskupa Tomasza Oleśnickiego. Kościół na przestrzeni wieków był wielokrotnie remontowany i restaurowany: w latach 1603-1611, 1791 (zmiana dachu nad korpusem), 1858, 1866, 1867, 1869 i 1899 (gruntowne remonty oraz dobudowanie kruchty oraz zakrystii). Po uszkodzeniach z okresu I wojny światowej kościół remontowany w 1918 i 1930 r. oraz w 1945 po uszkodzeniach z okresu II wojny światowej. Kościół odnowiony 1959 r. a w latach 2010 – 2013 trwały prace remontowo-konserwatorskie w ramach projektu „Kazimierz Dolny oraz wybrane zespoły zabytkowe Powiśla Lubelskiego – renowacja i ochrona dziedzictwa”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej.

Zespół kościelny usytuowany jest na wysokiej skarpie Wiślanej, pośrodku cmentarza kościelnego, od wschodu ograniczonego szosą Józefów-Opole Lubelskie. Na południe od kościoła znajduje się kaplica pw. św. Stanisława Biskupa a w narożniku północno-wschodnim murowana dzwonnica. W

zachodniej części placu kościelnego ekspozycja z głowic i kapiteli kolumn, które miały być użyte przy planowanej budowie bazyliki. Cmentarz kościelny prawdopodobnie z XII-XIII w. funkcjonował do końca XVIII w. Na cmentarzu kościelnym dobrze zachowany drzewostan, nagrobki z zatartymi napisami z nagrobkiem z 1853 r. Jadwigi Kicińskiej.

Kościół wybudowany w stylu gotyckim z czerwonej cegły wiśniówki i zendrówki, nieotynkowany (otynkowana część kruchty), orientowany, jednonawowy, trójprzęsłowy z niższym i węższym od nawy trójbocznym prezbiterium, do którego od północy przylega pierwotna zakrystia a od południa, dobudowana w XIX w. kruchta. W nawie i prezbiterium sklepienie sieciowo-żebrowe spięte zwornikami z herbami Dębno, w zakrystiach sklepienie kolebkowe a w przedsionku sklepienie krzyżowe. Z zewnątrz kościół opięty szkarpami, nad cokołem, pod oknami i okapami fryz obiegający bryłę kościoła z cegieł układanych na kant. Otwory okienne ostrołukowe. Dachy dwuspadowe. Na wyposażeniu kościoła cztery drewniane złożone ołtarze, ambona,

rokokowa chrzcielnica z XVIII w., tablica fundacyjna z 1440 r. przedstawiająca św. Stanisława BM i bpa Zbigniewa Oleśnickiego, który klęcząc ofiarowuje kościół Matce Bożej, organy z XIX w. z balustradą zdobioną obrazami z czterema Ewangelistami, Chrystusem, Św. Tomaszem Apostołem i św. Stanisławie BM. Na ścianach kościoła obrazy wotywny z XVI i XVII w. W prezbiterium znajduje się pochodzący z XVIII w. barokowy ołtarz główny z pochodzącym z XVII w. obrazem Św. Stanisława BM. Obok ołtarza relikwiarz z relikwiami Św. Stanisława BM oraz Św. Benedykta. Ołtarze boczne pochodzą z XVIII/XIX w..

Na południe od kościoła znajduje się gotycka kaplica pw. św. Stanisława Biskupa, wzniesiona podobnie jak kościół w latach 1440-1441. Kaplica ozdabiana i remontowana w latach 1620-40, kiedy to zmieniono formę dachu, ufundowano portale oraz w latach 1620 (tablica pamiątkowa związana ze św. Stanisławem ufundowana przez Stanisława Garwaskiego), w 1798, 1858 oraz po uszkodzeniach wojennych w 1945 r.. W

latach 2010 – 2013 prace remontowo-konserwatorskie w ramach projektu „Kazimierz Dolny oraz wybrane zespoły zabytkowe Powiśla Lubelskiego – renowacja i ochrona dziedzictwa”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej. Kaplica orientowana, murowana z cegły o układzie polskim. Od wschodu współczesny ołtarz połowy. Pod kaplicą krypta. Wewnątrz sklepienie krzyżowo-żebrowe ze zwornikiem z herbu Dębno. Z zewnątrz budynek oszkarpowany, z dwoma fryzami z cegieł układanych na kant, ściany zwieńczone gzymsem kroksztynowym. W elewacji północnej i południowej dwa analogiczne marmurowe portale. We wnęce od wschodu rokokowa rzeźba św. Stanisława biskupa i marmurowa renesansowa tablica pamiątkowa, od zachodu epitafium z piaskowca. Dach dwuspadowy. Wewnątrz kaplicy pośrodku marmurowa płyta nagrobna związana z legendą św. Stanisława, w ścianie północnej gotycka płyta nagrobna według legendy Piotra Strzemieńczyka wskrzeszonego przez św. Stanisława biskupa.

Zarówno kościół parafialny pw. Tomasza Apostoła i Św. Stanisława BM oraz wolnostojąca kaplica pw. Św. Stanisława BM uznawane są za najstarsze i najcenniejsze zabytki na Lubelszczyźnie i zaliczane są do najstarszych budowli gotyckich w Polsce.

Na terenie Drogi Krzyżowej umiejscowionej na terenie kościelnym eksponowane są bazy oraz kapitele kamiennych głowic z lat 1770 – 1772, przygotowywanych do budowy bazyliki pod wezwaniem św. Stanisława biskupa, która nie doszła do skutku.

Położona w północno-wschodnim narożniku zespołu kościelnego murowana, późnobarokowa dzwonnica została wybudowana w 1791 r. i remontowana w latach 1842, 1869, 1923 (po zniszczeniu w 1914 r.), 1945 – po zniszczeniu w 1944 r. Dzwonnica murowana, tynkowana z drewnianą konstrukcją podtrzymującą dzwony i drewnianymi schodkami. Bryła dwukondygnacyjna z dolną kondygnacją bez otworów, w górnej kondygnacji trzy przelotowe okna z półkolistymi łukami,

przykryta czterospadowym dachem. W elewacji płaskie pilastry z gzymsami, pod wszystkim oknami wgłębienia w murze w formie krzyża.

Na terenie zespołu kościelnego znajduje się wybudowana w 1904 r. plebania. Z Piotrawinem związany jest kult św. Stanisława biskupa.

Zespół dworsko-parkowy w Piotrawinie

Obecny klasycystyczny kształt budynku dworu w Piotrawinie zawdzięcza przeprowadzonym, trwającym 14 lat pracom renowacyjno-odtworzeniowym. Budynek usytuowany jest na 12 metrowej, wapiennej skarpie wiślanej, na planie wydłużonego prostokąta z symetrycznymi ryzalitami od wschodu i zachodu. Część centralna piętrowa, z tarasami. Dookoła elewacji gzymsy, od wschodu podcień z arkadami. W części zachodniej dwuskrzydłowe schody z balustradą prowadzące na taras, z którego widok na Wisłę. Dach wielospadowy, łamany z symetrycznymi lukarnami z każdej strony.

W otoczeniu pałacu znajdowały się niezachowane elementy zespołu dworsko-parkowego: park z klombami, gazonem, kortem tenisowym, powozownią, stajnią koni cugowych, stajnią koni pociągowych, mieszkaniem stangreta, mieszkaniem szofera, spichlerzem z suszarnią chmielu, czworakami, rządcówką, oficyną, domem fornala, oborą dworską i ogrodem warzywnym – całość otoczona murem parkanem.

Przy drodze prowadzącej z Kamienia do Piotrawina, po jej wschodniej stronie znajduje się niezwykle malownicza, murowana kaplica z przełomu XVIII/XIX w. z figurą świętego Jana Nepomucena, patrona dobrej spowiedzi i spowiedników, strzegącego także przepraw oraz chroniącego przed powodzią.

Zespół folwarczny w Kamieniu

Od strony północnej do zespołu pałacowo-parkowego w Kamieniu przylegały zabudowania zespołu folwarcznego, z których do dziś zachowały się powstałe na początku XX w. budynki gorzelni z magazynem spirytusu i słodowni oraz stajni. Gorzelnia została wzniesiona w miejsce starszej, wybudowanej w 1880 r., która uległa spaleni w 1899 r.. Gorzelnia po 1944, była wielokrotnie przebudowywana i modernizowana, przez cały czas jednak pracowała maszyna parowa niemieckiej firmy Borman und Schwede.

Całość założenia folwarcznego posiada do dziś czytelny układ przestrzenny. Szereg budynków, które znalazły się w strefie pośredniej ochrony konserwatorskiej Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łaziska z 2004 r., zostało rozebranych (czworak, obora) a inne częściowo rozebrane zachowały się w szczątkowej formie, na przykład budynek rządcówki usytuowany w zachodniej części zespołu.

Zespół folwarczny w Łaziskach

Zachowane do dziś zabudowania folwarczne w Łaziskach powstały w okresie, kiedy właścicielami byli Halina z Kleniewskich i Witold Iłakowiczowie, którzy przeprowadzili modernizację zabudowy całego folwarku. Z dawnego zespołu folwarcznego w Łaziskach w formie mniej lub bardziej przekształconej zachowały się budynki dawnej obory dworskiej, dawnego spichlerza dworskiego z suszarnią chmielu (obecnie magazyn zbożowy), magazynu i rozlewni spirytusu, gorzelni i młyna oraz sześcioraka z dobrze zachowaną ręczną pompą studzienną. Do dziś zachował się we fragmentach budynek dawnej stajni dworskiej, który po przejściu przez państwo od 1945 uległ dewastacji. Nie zachował się budynek dawnych warsztatów dworskich i kuźni, który jeszcze w 1984 (przeprowadzona inwentaryzacja w postaci tak zwanej karty białej) zachowany był w dobrym, pierwotnym stanie prezentując stylowe cechy: budynek wykonany był z białego kamienia wapiennego (opoki) i czerwonej cegły stanowiącej obramienie każdej z elewacji. Wyburzenie budynku świadczy o postępującej dewastacji zabytkowych zespołów folwarcznych, które po podziałach i przejściu w prywatne ręce z reguły ulegają szybkiemu unicestwieniu.

Magazyn zbożowy i dawna suszarnia chmielu powstały w latach 20-tych XX w., w okresie modernizacji zabudowy całego folwarku w Łaziskach. W chwili obecnej budynek suszarni chmielu zachowany fragmentarycznie.

Budynek dawnej obory pierwotnie był wyższy i posiadał dach dwuspadowy pokryty dachówką a poddasze wykorzystywane było do celów gospodarczych. Po przejściu przez państwo w latach 60-tych XX w. dach obniżono i zmieniono układ wnętrza.

Cmentarz z I wojny światowej w Zgodzie (w archiwum WUOZ jako Kamień Puławski)

Prawdopodobnie cmentarz został założony jesienią 1915 r., po ugruntowaniu się władzy okupacyjnych wojsk austriacko-węgierskich. Brak jest jednak materiałów źródłowych dotyczących cmentarza z tego okresu, co jest o tyle znamienne, że w przypadku cmentarzy wojennych na terenie sąsiedniej gminy Józefów nad Wisłą istnieją zachowane materiały źródłowe dokumentujące powstanie cmentarza. Dopiero z 1918 r. pochodzą informacje, potwierdzające objęcie cmentarza akcją porządkowania cmentarzy wojennych, którą przeprowadziły austriackie władze okupacyjne.

Według meldunku starostwa powiatowego z Puławna początku sierpnia 1918 r. na cmentarzu trwały prace porządkowe a ciała żołnierzy, ekshumowane z okolicznych pól zostały zwiezione na cmentarz i niektóre z nich zostały zidentyfikowane. Z okresu tego pochodzi informacja, że na cmentarzu spoczywają ciała 622 żołnierzy: 375 żołnierzy austro-węgierskich oraz 247 Rosjan którzy polegli podczas działań wojennych latem 1915 r., podczas operacji zwanej drugą bitwą pod Kraśnikiem. *Prawie wszyscy polegli zginęli w 1 połowie lipca 1915 r., między 1 a 13 lipca, a więc podczas walk ofensywnych prowadzonych przez rosyjskiego gen. Iwanowa, podczas tzw. drugiej bitwy pod Kraśnikiem. Ofensywa gen. Iwanowa prowadzona była w okolicach Józefowa i na linii Józefów – rzeka Wyżnica i dalej w kierunku Bychawy i Izbicy przeciwko nacierającym wojskom austro-niemieckim pod dowództwem feldmarszałka Makcensenena.*

Prace nie zostały prawdopodobnie zakończone z powodu opuszczenia tych terenów przez wojska austriackie.

Cmentarz był porządkowany wiosną 1930 – z tego okresu zachował się plan. Obecnie na terenie cmentarza przeprowadzono prace porządkowe polegające na wycięciu krzaków, jednak układ cmentarza pozostał całkowicie zatarty. Należałoby, wykorzystując plan cmentarza z 1930 r. oraz wykonując sondażowe wykopy pod nadzorem archeologa, dążyć do odtworzenia układu mogił na cmentarzu.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Łaziska oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT.

Po stronie słabych stron i zagrożeń uwzględniono także zagrożenia systemowe, których występowanie wynika ze słabości stanowionego prawa, niewystarczającej presji ze strony aparatu Państwa a nie jest spowodowane działaniem, bądź zaniechaniem działania ze strony administracji lokalnej czy też właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych.

MOCNE STRONY Gminy Łaziska	SŁABE STRONY Gminy Łaziska
<ul style="list-style-type: none"> • bogate zasoby kulturowe gminy: liczne zabytki sakralne i świeckie (w tym o uznanej ogólnopolskiej renomie na szlaku „Renesansu Lubelskiego”, cmentarze wojenne z I wojny światowej oraz zabytki archeologiczne z eponimicznym stanowiskiem w Trzcincu) • aktualna gminna ewidencja zabytków • istniejący miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego z jasnymi i jednoznacznymi uregulowaniami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego • dobry stan zachowania ważnych zabytków w gminie, • jednoznaczna struktura własności obiektów zabytkowych • ciekawa historia terenów leżących na terenie gminy mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich historii gminy (np. bitwy w okresie I wojny światowej) • gotycki kościół w Piotrawinie i związana z nim legenda • duża liczba kapliczek, krzyży przydrożnych, których obecność uatrakcyjnia szlaki turystyki pieszej i rowerowej • opieka społeczności lokalnej nad 	<ul style="list-style-type: none"> • niewykorzystanie nowej formy ochrony krajobrazu kulturowego polegającej na utworzeniu parku kulturowego • brak skutecznego systemu zachęt do podejmowania prac (adaptacyjnych, konserwatorskich) w obiektach figurujących w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru), zwłaszcza położonych na obszarach zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych, • niska skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego (znacznie niższa w stosunku do ochrony środowiska przyrodniczego) • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • niewystarczające działania związane z promocją gminy – brak zintegrowanego podejścia do turystyki • niewystarczająca promocja miejscowości i regionu • niekorzystna struktura wieku ludności: niski

<p>kapliczkami i krzyżami przydrożnymi</p> <ul style="list-style-type: none"> • unikalne walory przyrodnicze i krajobrazowe, stanowiące bodziec sprzyjający rozwojowi turystyki • planowane inwestycje podnoszące walory turystyczne gminy • potencjał demograficzny, w tym dobrze rozwinięte szkolnictwo jako podstawa budowania konkurencyjności gminy i rozwoju przedsiębiorczości • istniejąca infrastruktura w postaci bibliotek i punktów bibliotecznych i udział placówek oświatowych i bibliotek w organizowaniu imprez kulturalnych • działające w ramach GBiDK w Łaziskach grupa folklorystyczna „Powiśle” oraz grupa wokalna „Wiselka”, których działalność wykracza poza teren gminy; • atrakcyjne środowisko przyrodnicze i krajobrazowe: Wrzelowiecki Park Krajobrazowy z otuliną, Chodelski Obszar Chronionego Krajobrazu, Rezerwat „Wyspy Gnizdkowskie”, zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Las Powiślański – Grodzisko Chodlik”, Las Grodzieński, Skarpa Nadwiślańska • liczne szlaki turystyczne, np. szlaki rowerowe: „Powiśle”, „Kazimierz Dolny – Kraśnik”, „Opole Lubelskie – Solec”, „Małopolski Przełom Wisły”, „Gościniec Piotrawiński”, szlaki pieszo-rowerowe: „Szlak Nadwiślański”, atrakcje „Kamieniołom Piotrawin”; szlaki kajakowe • cykliczne imprezy o charakterze kulturalnym - istnienie harmonogramu imprez o charakterze kulturalno-sportowym • dobra dostępność komunikacyjna (przecinanie się ważnych szlaków komunikacyjnych) – szczególnie istotna jest droga wojewódzka łącząca gminę ze stołecznym Lublinem i z centralną Polską dogodną przeprawą mostową w Kamieniu; • w miarę dobry stan dróg powiatowych • bogata oferta edukacyjna i liczne obiekty sportowe • rozwijająca się agroturystyka na bazie atrakcji przyrodniczo – kulturowych gminy 	<p>udział dzieci i młodzieży i bardzo wysoki udział ludności w wieku poprodukcyjnym</p> <ul style="list-style-type: none"> • ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji • wysoka stopa bezrobocia oraz zjawisko ukrytego bezrobocia, powodujące izolację społeczną i ograniczenie uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym • brak powszechnego, taniego dostępu do internetu • rolnictwo podstawą gospodarki gminy przy bardzo małym udziale przemysłu i usług • Słaby stan techniczny dróg gminnych – brak dróg krajowych • Brak ponadlokalnego punktu informacji turystycznej • Brak zintegrowanego systemu informacji turystycznej • Niewystarczające wykorzystanie potencjału krajobrazowego gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji • Niewystarczający dostęp do szybkiego Internetu • brak obsługi zaplecza turystycznego • niska aktywność społeczna mieszkańców • brak zainteresowania tradycją i folklorem ze strony młodzieży, • mało zadowalająca oferta instytucji kultury • niski poziom kompetencji medialnych, cyfrowych i językowych • słabo rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna na przebiegu tras turystycznych • zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej • brak systemu informacji gminnej (tablic kierujących do obiektów) • kształtowanie nowej zabudowy wsi, bez uwzględniania tradycji budowlanej • postępująca degradacja obiektów w gminnej ewidencji zabytków • brak środków finansowych na renowację i utrzymanie • obowiązek opieki nad zabytkami a zasady dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na barki właścicieli • prawo dysponowania własnością a zapewnienie publicznego dostępu do zabytków
--	---

<ul style="list-style-type: none"> • aktywni i skuteczni samorządowcy oraz przedsiębiorczy i aktywni mieszkańcy • przychylność władz samorządowych • wzrost wykształcenia i zamożności obywateli • przedsiębiorczość i powszechna zaradność społeczeństwa • zasoby i walory przyrodnicze • brak uciążliwego przemysłu • naturalne łowiska wędkarskie na Wiśle i Wyżnicy • tradycje sportowe • dobre połączenie z miastem powiatowym i wojewódzkim • wysoki poziom bezpieczeństwa (niski poziom przestępczości) 	
<p>SZANSE</p>	<p>ZAGROŻENIA</p>
<ul style="list-style-type: none"> • integracja europejska i możliwość pozyskanie funduszy unijnych w ramach perspektywy finansowej 2021-2027 na dalszy rozwój • liczne programy krajowe oraz unijne programy pomocowe służące zachowaniu i remontom obiektów stanowiącym dziedzictwo narodowe • utworzenie Parku Kulturowego Przełomu Środkowej Wisły - Południe • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym • rozwój turystyki na basie terenu nadwiślańskiego • pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych do rozwoju turystyki • wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury (turystyka kwalifikowana, np. rowerowa, nordic-walking, a także wypoczynek sobotnio-niedzielnny dla mieszkańców miast: • postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego • dostęp do informacji i zasobów sieciowych • duża otwartość młodych mieszkańców na nowe techniki przekazu medialnego • przystąpienie przez gminę do programu rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle • pozyskiwanie inwestorów, zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej 	<ul style="list-style-type: none"> • Obawa samorządu przed utworzeniem Parku Kulturowego jako formy ograniczającej swobodę inwestowania • Wyludnianie się obszarów wiejskich wskutek ujemnego przyrostu naturalnego oraz emigracji ludzi młodych do większych miast lub za granicę • Pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego (związane m.in. z brakiem zatrudnienia, ubóstwem, trudnościami w zapewnieniu właściwej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych), zjawisko wykluczenia cyfrowego • Polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji • Ograniczone środki budżetu i rosnące zadłużenie gmin i powiatu niepozwalające na realizację inwestycji prorozwojowych • Niedorozwój usług i infrastruktury dla rozwoju turystyki • Niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego • Negatywny wpływ skutków kryzysu gospodarczego • niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych

<ul style="list-style-type: none"> • rozwój bazy sportowej, promowanie kultury fizycznej • poprawa infrastruktury technicznej • ożywienie polityki kulturalnej • kultywowanie tradycji, świadomość tożsamości lokalnej • wykształcona kadra • budowa szlaków, ścieżek rowerowych i pieszych – połączenie ze Szlakiem Bursztynowym • możliwość wykorzystania walorów terenów leśnych oraz Wisły w agroturystyce • poprawa zdrowotności lasów • rozwój rolnictwa ekologicznego • możliwość współpracy z sąsiednimi gminami w celu podejmowania wspólnych inicjatyw, na przykład w ramach Lokalnej Grupy Działania „Owocowy Szlak” • promocja gminy poprzez uczestnictwo w różnych imprezach kulturalnych, sportowych itp. • istnienie strony internetowej oraz promocja gminy w telewizji • możliwość stworzenia kompleksowej spójnej i nowoczesnej polityki informacyjnej władz gminy • w społeczności gminnej istnieje coraz większa świadomość ochrony środowiska • wykorzystanie funduszy unijnych w nowej perspektywie finansowej 2021-2027 w celu dofinansowania sektora turystycznego, funkcji uzdrowskiej oraz rozwoju ponadregionalnych produktów turystycznych, • wpisanie się Krainy w OSI „obszary gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych”, będący obszarem szczególnego wsparcia według Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 	<ul style="list-style-type: none"> • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • skomplikowane procedury o ubieganie się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne • zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkująca zmianą systemu wartości • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych
--	---

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Łaziska wynikają z dokumentów programowych wytworzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim i powiatowym, a szczególnie są zbieżne z Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022, Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022.

W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Łaziska został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łaziska na lata 2023-2026:

„Dalsze wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Łaziska w celu zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”

W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają cele szczegółowe, wśród których należy wymienić:

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi;

Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej;

Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych;

Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

W związku z pandemią COVID-19 (koronawirusem) pojawiły się problemy i wyzwania, związane przede wszystkim z ochroną zdrowia i życia ludzi, ale także z ochroną dzieł sztuki i zabytków, z którymi wcześniej nie mieliśmy do czynienia. W wielu instytucjach zaistniała konieczność podejmowania akcji dezynfekcyjnych / dekontaminacyjnych. Stosowane do tego środki, mające na celu uchronienie przed zachorowaniem człowieka, są niestety nieobojętne dla dzieł sztuki. Poniżej podajemy odnośnik do strony internetowej, zawierającej informacje dotyczące rekomendacji i postępowania w przypadku dekontaminacji obiektów zabytkowych i zawierających zabytkowe obiekty.

<http://www.mng.gda.pl/wp-content/uploads/2020/04/Dekontaminacja-MNW.pdf>

7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi			
Kierunki działań:	Działania:	Odpowiedzialni za realizację, współdziałający	Źródło finansowania
	stałe uwzględnianie w aktualizowanych dokumentach planistycznych gminy ochrony dziedzictwa kulturowego gminy poprzez zamieszczanie aktualnego wykazu obiektów w gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowisk archeologicznych	Gmina Łaziska,	Budżet Gminy
	prowadzenie regularnych prac pielęgnacyjnych na terenie cmentarza wojennego z I wojny światowej w Zgodzie	Gmina Łaziska,	
	Opracowanie „Planu ochrony zabytków gminy Łaziska na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych” obejmującego ochronę i zabezpieczenie przed niszczeniem – w tym przed kradzieżą, pożarem, zalaniem - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Gmina Łaziska,	Budżet Gminy

	W porozumieniu ze Starostą Powiatu Opolskiego czytelne oznakowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa lubelskiego - forma oznakowania oraz treść zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	Gmina Łaziska,	Budżet Gminy Budżet Starostwa Powiatowego
	dbanie aby w nowopowstających dokumentach planistycznych respektowano zapisy Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Łaziska w zakresie ochrony krajobrazu	Gmina Łaziska,	Budżet Gminy
	pozyskiwanie informacji na temat obiektów ujętych gminnej ewidencji zabytków – w cyklach najrzadziej dwuletnich - o przeprowadzonych pracach remontowych, budowlanych, pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych.	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	uzupełnianie GEZ o inne obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe, czyli inwentaryzacja tzw. małej architektury: krzyży, kapliczek przydrożnych, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków ujęcie ich w gminnej ewidencji,	Gmina Łaziska,	Budżet Gminy
2. Ochrona zabytków ruchomych	ujęcie problematyki ochrony zabytków ruchomych w Planie ochrony zabytków gminy Łaziska na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych z uwzględnieniem zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	
	ochrona i zachowanie stanowisk archeologicznych przed zniszczeniem wskutek eksploatacji kopalni (piasku) oraz przed ingerencją nieuprawnionych osób, na przykład „poszukiwaczy skarbów” korzystających z wykrywaczy metali poprzez akcje informacyjne na stronach internetowych gminy, w których znalazłoby się pouczenie o niszczeniu stanowisk i grożących za to sankcjach karnych;	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	objęcie nadzorem miejsc eksploatacji kopalni (piasku) poprzez akcję informacyjną o prawnym wymogu poinformowania LWKZ lub wójta gminy o odkryciu zabytków archeologicznych i konieczności wstrzymania prac eksploatacyjnych	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	przeprowadzenie prac o charakterze konserwatorskim, mające na celu odnowienie cmentarza wojennego w Zgodzie (możliwość wykorzystania funduszy rządu Austrii) w oparciu o istniejący plan cmentarza z 1930 roku.	Gmina Łaziska,	Budżet Gminy
	stałe uwzględnianie w aktualizowanych dokumentach planistycznych gminy ochrony dziedzictwa kulturowego gminy poprzez zamieszczanie aktualnego wykazu obiektów w	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

	gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowisk archeologicznych		
	dokumentowanie w postaci rejestracji występów zespołu folklorystycznego „Powiśle”, z archiwizowaniem pozyskanych dokumentacji, publikowanie treści pieśni wykonywanych przez zespoły śpiewacze, wydanie płyty z nagraniami zespołów śpiewaczych	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	dokumentowanie w postaci zbierania relacji, wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”, możliwość zorganizowania konkursu fotograficznego o tematyce „ginące zawody”, „tradycyjne zajęcia mieszkańców”;	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	Wykorzystanie stron internetowych Gminy do popularyzacji tradycji i lokalnego folkloru poprzez publikację treści pieśni, przyśpiewek, wywiadów ze starszymi mieszkańcami gminy	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy
	promocja i wspieranie twórczości ludowej, zarówno materialnej jak i niematerialnej - zwyczaję całoroczne na wsi, przyśpiewki, tańce, tradycyjne wyroby kulinarne – poprzez dalszą opiekę nad zespołem folklorystycznym „Powiśle”, zespołami śpiewaczymi, Kołami Gospodyń Wiejskich,	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich,	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	wypromowanie lokalnego produktu kulinarnego na przykład w formie konkursu podczas obchodów uroczystości gminnych: Dożynek Gminnych - w celu promowania Gminy na imprezach gminnych, powiatowych, wojewódzkich	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich, LGD	Budżet Gminy Dotacje LWKZ,
Cel 2:			
Kształtowanie tożsamości regionalnej			
	Zainicjowanie i wspieranie przedsięwzięć mających na celu publikacje na stronach internetowych gminy spuścizny materialnej i niematerialnej regionu, organizowanie lekcji z zapraszaniem starszych mieszkańców jako opowiadających o dawnych zwyczajach obrzędowych, okolicznościowych, świątecznych, skanowanie zdjęć z archiwów rodzinnych mieszkańców gminy dokumentujących historię gminy, poszczególnych wsi, rodzin itp),	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	inicjowanie i pomoc w tworzeniu ekspozycji o charakterze regionalnym w placówkach szkolnych, bibliotekach – np. wystawy fotografii pochodzące ze zbiorów rodzinnych które zostały zeskanowane w ramach akcji skanowania starych zdjęć	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN

2. Kształtowanie tożsamości regionalnej w oparciu o wydarzenia historyczne, tradycje,	organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy – na przykład zorganizowanie na stronach internetowych gminy konkursów z historii miejscowości gminnych, miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach, itp	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Czytelne oznakowanie dróg dojścia do cmentarza wojennego w Zgodzie, do najcenniejszych zabytków w Gminie, na przykład wytyczenie ścieżki edukacyjnej upamiętniającej szlak I wojny światowej na terenie gminy, zamieszczenie opisu ścieżki na stronie internetowej	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne LGD „Owocowy Szlak”	Budżet Gminy
	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji z udziałem grup rekonstrukcyjnych ważnych wydarzeń historycznych - bitwy w okresie I wojny światowej,	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Łaziska i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN,
	pomoc w organizowaniu wydarzeń plenerowych związanych z promocją kultury ludowej, związanych z promocją tradycyjnego rzemiosła	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Łaziska i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN,
Cel 3:			
Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	opublikowanie na stronie internetowej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami,	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Edukacja mieszkańców w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami	upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych na stronach internetowych gminy; upowszechnianie dobrych praktyk konserwatorskich	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne LWKZ	Budżet Gminy

Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych			
1. Wspieranie właścicieli posiadających obiekty zabytkowe	poinformowanie właścicieli obiektów zabytkowych na temat pozyskiwania nowych źródeł finansowania prac remontowych i konserwatorskich, np. programy ochrony zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, środków pomocowych Unii Europejskiej,	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	
	wspieranie rozwoju turystyki kulturowej, wiejskiej, sentymentalnej, tematycznej – np. archeologicznej – poprzez udostępnianie stron internetowych gminy organizatorom takich akcji;	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Łaziska i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
	współpraca z organizatorami turystyki oraz zagospodarowania czasu wolnego działających lub zamierzających działać na terenie gminy	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Łaziska i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
	promocja na stronach internetowych gminy szlaków turystyki kulturowej w oparciu o historię i wydarzenia na terenie gminy Łaziska, na przykład: bitew i wydarzeń z okresu I wojny światowej,	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	
	promocja na stronach internetowych gminy ciągów wydarzeń w miejscowościach położonych na obszarach poszczególnych pasm, na przykład szlakiem kapliczek i krzyży przydrożnych, szlakiem mogił upamiętniających historię terenów gminy Łaziska	Gmina Łaziska, Jednostki Gminne	
4. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach historycznych	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Łaziska i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN,
Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy			

<p>1. Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej</p>	<p>Promocja i popularyzowanie na stronie internetowej gminy dobrych praktyk w zakresie rewitalizacji zabytków, dokumentowania zabytków</p>	<p>Gmina Łaziska, Jednostki Gminne</p>	
	<p>szeroka prezentacja zespołu folklorystycznego „Powiśle” oraz wokalnego „Wisielka” , publikowanie treści pieśni wykonywanych przez zespół folklorystyczny oraz wokalny</p>	<p>Gmina Łaziska, Jednostki Gminne</p>	<p>Budżet Gminy</p>
	<p>prezentacja informacji na temat tradycyjnych form budownictwa regionu, jego folkloru, obrzędowości, zwyczajów dorocznych i świątecznych, publikowanie treści zapomnianych już tradycyjnych pieśni itp. na stronach internetowych gminy</p>		
<p>Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy</p>			
<p>1. Promocja istniejących szlaków kulturowych jako istotnych działań dla promocji gminy</p>	<p>w ramach portalu internetowego gminy opracowanie i prowadzenie zakładki tematycznej dotyczącej istniejących szlaków kulturowych z informacją, na temat bazy noclegowej, gastronomicznej, dostępności dla osób niepełnosprawnych</p>	<p>Gmina Łaziska, Jednostki Gminne</p>	<p>Budżet Gminy</p>

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Łaziska stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że określone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych

- aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
- budowa parków kulturowych,
- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;

2. instrumentów finansowych

- m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- 3. instrumentów koordynacji
 - m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,
 - współpraca z Austriackim Czarnym Krzyżem w sprawowaniu opieki nad cmentarzami wojennymi wZgodzie;
 - współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi,
- 4. instrumentów społecznych
 - działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami);
- 5. instrumentów kontrolnych
 - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
 - monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informacje co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Łaziska.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;
- prowadzenie analiz porównawczych i tematycznych, przygotowywanie raportów ukazujących stopień realizacji Programu;
- ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowanie kluczowych efektów Programu;
- planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnym Programie na lata 2023-2026.

Nazwa celu	Wskaźnik
Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba zabytków nieruchomych w rejestrze zabytków i ewidencji. 2. Czy sporządzono Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla gminy? 3. Liczba obiektów, w których wykonano zabezpieczenia przed kradzieżą, pożarem, zalaniem 4. Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków i terenów chronionych, które zostały oznakowane 5. Liczba obiektów wymagających remontu, rewaloryzacji 6. Wielkość dotacji udzielonych na realizację prac w obiekcie zabytkowym wpisanym do rejestru 7. Ilość i wielkość dotacji udzielonych na realizację prac w obiektach będących w ewidencji gminnej

	<ol style="list-style-type: none"> 8. Liczba wydanych zaleceń konserwatorskich w procesach realizacji inwestycji (nadzory archeologiczne, nadzory konserwatorskie) 9. Liczba akcji informacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych 10. Liczba prac pielęgnacyjnych na grobach i cmentarzach 11. Liczba wizytacji obiektów wpisanych do GEZ 12. Liczba uzupełnień w GEZ
Pomoc w kształtowaniu tożsamości regionalnej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba inicjatyw kulturalnych w sferze opieki nad zabytkami (konkursy, wystawy, inscenizacje) 2. Liczba dotacji dla stowarzyszeń i grup nieformalnych na projekty dotyczące promocji tradycji lokalnych
Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba konkursów i nagród związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego 2. Liczba stowarzyszeń i związków działających na rzecz lokalnego dziedzictwa kulturowego
Zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba wystaw stałych i czasowych poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy 2. Liczba tras rowerowych, ścieżek przyrodniczych propagujących dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze gminy
Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba artykułów, publikacji na stronach internetowych Urzędu Gminy zainicjowanych przez władze samorządowe 2. Liczba akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego: 3. Liczba akcji edukacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych dotyczących zasad konserwatorskich
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy wprowadzono zakładki sprofilowane w ramach portalu internetowego Gminy? 2. Liczba akcji propagujących szlaki kulturowe i ich tworzenie 3. Liczba akcji promujących turystykę kulturalną o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym 4. Liczba wspólnych akcji promocyjnych regionu z sąsiednimi gminami 5. Liczba współorganizowanych plenerów malarskich, rzeźbiarskich, fotograficznych, filmowych.

Obowiązek kontroli wykonania programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zmianami):

Art. 87:

5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Od roku podatkowego 2021 obowiązuje tak zwany Polski Ład, to jest plan odbudowy polskiej gospodarki po pandemii COVID-19, w którym wprowadzono korzystne rozwiązania podatkowe dla osób inwestujących w zakup oraz remont obiektów zabytkowych.

Ulga jest skierowana do podatników PIT opłacających podatek według skali podatkowej, podatek liniowy lub ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Z ulgi będą mogli skorzystać podatnicy PIT będący właścicielami lub współwłaścicielami zabytków nieruchomości, którzy ponieśli wydatki na:

- wpłaty na fundusz remontowy wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni mieszkaniowej utworzony, zgodnie z odrębnymi przepisami, dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w ewidencji zabytków,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane w zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków,
- odpłatne nabycie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub udziału w takim zabytku, pod warunkiem, że podatnik na nabytą nieruchomość poniósł wydatek o charakterze remontowo-konserwatorskim.

Podatnik nie może skorzystać z ulgi jeśli wydatki te zostały mu w jakikolwiek sposób zwrócone.

Właściciel lub posiadacz zabytku, jeżeli posiada tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu lub stosunku zobowiązaniowego na okres nie krótszy niż 10 lat może ubiegać się o dotację celową na prace przy zabytku pod warunkiem, że obiekt posiada odrębną decyzję o wpisie obiektu do rejestru zabytków lub wyszczególniony jest w decyzji wpisującej zespół obiektów (ruchomych lub nieruchomości) do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Wnioskodawca może ubiegać się o udzielenie dotacji na następujące prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;

14. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

15. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;

16. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

LWKZ zajmuje się wyłącznie dystrybuowaniem środków z budżetu RP przyznanych mu przez Wojewodę Lubelskiego.

Dotacja może być udzielona również przez:

- ❖ Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- ❖ Samorząd Województwa Lubelskiego.
- ❖ Miejskiego Konserwatora Zabytków.
- ❖ Samorządy Gmin.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru realizowane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza (od 2005 r.) Programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowane są:

Program „Dziedzictwo kulturowe”:

priorytet „Ochrona zabytków”, w ramach którego są dofinansowywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, **priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”**, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;
- rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
- dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
- publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;

- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
- udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urzędów multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
- przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych, w ramach którego dofinansowywane są następujące rodzaje zadań:

- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Poza trybem określonym w Programach, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizuje również **dotacje na badania archeologiczne**, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Należy jednak zaznaczyć, że bieżące programy w ramach

środków pochodzących z Unii Europejskiej ulegają zakończeniu wraz z końcem 2020 roku, należy więc oczekiwać na informacje dotyczące ich kontynuacji bądź powstaniu nowych programów w ramach nowej perspektywy budżetowej Unii na lata 2021-2027.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2020 poz. 713) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy. Dotacje na prace przy obiektach włączonych do gminnej ewidencji zabytków mogą udzielać organy administracji samorządowej (wójt / burmistrz / prezydent / starosta / marszałek) na podstawie stosownej uchwały. Wojewódzki Konserwator Zabytków nie może udzielać dotacji na prace przy tych obiektach.

Rada Gminy Łaziska, uchwałą nr VII/45/2011 z dnia 09 sierpnia 2011 r. ustaliła zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz sposobu jej rozliczania i kontroli. Dotacja z budżetu gminy Łaziska może być udzielona na sfinansowanie prac restauratorskich, konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, jeżeli zabytek spełnia łącznie następujące kryteria:

- 1) znajduje się na stałe na obszarze Gminy Łaziska,
- 2) stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- 3) jest dostępny dla ogółu społeczności lokalnej i turystów,
- 4) posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla mieszkańców Gminy Łaziska.

Dotacja z budżetu gminy może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac, a w przypadku gdy podmiot otrzymuje również inne środki publiczne, kwota dotacji przyznanej z budżetu Gminy Łaziska wraz z kwotami przyznanych na ten cel innych środków publicznych nie może przekraczać 100 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Szczegółowe zasady dotyczące wniosku oraz sposobu przyznawania dotacji określone są w cytowanej Uchwale Rady Gminy.

11. Bibliografia

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r**
(Dz. U. nr 78 poz. 483, oraz z 2006 r. nr 200 poz. 1471 oraz z 2009 r. nr 114 poz. 946)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>
2. **Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej**
(t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2512)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971410943>
3. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**
(t.j. Dz.U. 2022 poz. 840), wraz z aktami wykonawczymi do ustawy
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568>
4. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym**
(Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19900160095>
5. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**
(Dz. U. z 2022 r. poz. 503)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030800717>
6. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane**
(Dz. U. z 2021 r. poz. 2351)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890414>
7. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska**
(Dz. U. z 2022 r. poz. 2553)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010620627>
8. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody**
(Dz. U. z 2022 r. poz. 916)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040920880>
9. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami**
(Dz. U. z 2023 r. poz. 344)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971150741>
10. **Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji**
(Dz. U. 2021 r. poz. 485).
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150001777>
11. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu**
(Dz. U. poz. 774 ze zm.)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150000774>
12. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej**
(Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19911140493>
13. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach**
(Dz. U. z 2022 r. poz. 385)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970050024>
14. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach**
(Dz. U. z 2022 r. poz. 2393)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970850539>
15. **Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych**

- (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330390311>
16. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie**
(Dz. U. z 2023 r. poz. 571)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873>
17. **Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych**
(Dz. U. 2023 r. poz. 70)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910090031>
18. **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20190000808>
19. **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.**
<https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/informacje-o-strategii-na-rzecz-odpowiedzialnego-rozwoju>
20. **Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”**
http://kigeit.org.pl/FTP/PRCIP/Literatura/002_Strategia_DSRK_PL2030_RM.pdf
21. **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.**
<https://www.gov.pl/web/ia/strategia-rozwoju-kapitalu-spolecznego-2030-srks>
22. **Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego**
https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/
23. **Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku**
<https://www.lubelskie.pl/aktualnosci/strategia-rozwoju-województwa-lubelskiego-do-2030-roku-przyjeta-przez-sejmik-województwa-lubelskiego/>
24. **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego**
<https://umwl.bip.lubelskie.pl/index.php?id=935>
25. **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022**
<https://www.lubelskie.pl/file/2019/07/WPOZ-2019-2022-poprawki-po-opinii-LWKZ-na-ZWL-2-26-06-2019-1.pdf>
26. **Lokalna Grupa Działania „Owocowy Szlak”**
<http://www.lgdowocowyszlak.pl/>
27. **Gmina Łaziska**
<https://gminalaziska.pl/>